

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра політичних теорій

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

для підготовки здобувачів вищої освіти
спеціальності С2 «Політологія» / 052 «Політологія»,
С3 «Міжнародні відносини» / 29 «Міжнародні відносини»

Одеса
«Юридична література»
2026

УДК 327(477)(075.8)
3-78

Укладачі:

Ю. В. Завгородня — д-р політ. наук, доцент, професор кафедри політичних теорій НУ «ОЮА» (ORCID ID: 0000–0003–3500–8638);
А. І. Кормич — канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри загальної теорії права та держави НУ «ОЮА» (ORCID ID: 0000–0002–2496–1186);
А. І. Сушко — канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри політичних теорій НУ «ОЮА» (ORCID ID: 0000–0002–7429–6196)

Рецензенти:

С. М. Наумкіна — д-р політ. наук, професор, завідувачка кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;
А. В. Пехник — канд. політ. наук, доцент, в. о. завідувача кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій, факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рекомендовано навчально-методичною радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 4 від 23 квітня 2026 р.)

3-78 **Зовнішня** політика та національні інтереси України : навчально-методичний посібник для підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності С2 «Політологія» / 052 «Політологія», С3 «Міжнародні відносини» / 29 «Міжнародні відносини» / уклад.: Ю. В. Завгородня, А. І. Кормич, А. І. Сушко; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». — Одеса : Юридична література, 2026. — 104 с.

ISBN 978-966-419-472-0

Навчально-методичний посібник містить завдання до практичних занять і самостійних робіт, теоретичні відомості з детальним описом матеріалу та контрольні запитання.

Призначений для підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності С2 «Політологія» / 052 «Політологія», С3 «Міжнародні відносини» / 29 «Міжнародні відносини» з метою закріплення лекційного матеріалу і підготовки до практичних і самостійних занять з дисципліни «Зовнішня політика та національні інтереси України».

УДК 327(477)(075.8)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	6
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН.....	9
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	10
ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	81
САМОСТІЙНА РОБОТА	83
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	96
РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ.....	100

ISBN 978-966-419-472-0

© Завгородня Ю. В., Кормич А. І.,
Сушко А. І., укладання, 2026

ВСТУП

Стрімкі трансформації міжнародного середовища, зумовлені глобалізацією, цифровізацією, збройними конфліктами та переосмисленням ролі держав у системі міжнародних відносин, актуалізують проблему зовнішньої політики як ключового інструменту реалізації та захисту національних інтересів України. В умовах повномасштабної війни, гібридних загроз і геополітичної нестабільності зовнішня політика України набуває не лише дипломатичного, а й безпекового, економічного та ціннісного виміру, стаючи визначальним чинником збереження державного суверенітету й територіальної цілісності.

Національні інтереси України формуються під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів та охоплюють комплекс політичних, безпекових, економічних, соціальних і гуманітарних цілей. У зовнішньополітичному вимірі вони полягають у захисті незалежності держави, забезпеченні міжнародної підтримки у протидії збройній агресії, інтеграції до європейського та євроатлантичного простору, а також у зміцненні позицій України як повноцінного суб'єкта міжнародних відносин. Реалізація цих інтересів потребує системного та стратегічного підходу, що поєднує класичні дипломатичні інструменти з сучасними механізмами публічної, цифрової та безпекової дипломатії.

Зовнішня політика України в сучасних умовах характеризується переорієнтацією на ціннісні засади міжнародного порядку, зокрема верховенство права, повагу до прав людини та принципів міжнародного гуманітарного права. Активна участь України в міжнародних організаціях, багатосторонніх форматах співпраці та коаліціях демократичних держав спрямована на формування ефективної системи колективної безпеки та притягнення держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності. У цьому контексті зовнішня політика виступає важливим механізмом легітимації національних інтересів України на глобальному рівні.

Особливого значення набуває взаємозв'язок зовнішньої політики та національної безпеки. В умовах гібридної війни дипломатичний вимір поєднується з інформаційною, санкційною та економічною складовими, що сприяє посиленню стійкості держави до зовнішніх викликів. Формування стратегічних партнерств, розвиток оборонного співробітництва та залучення міжнародної допомоги є невід'ємними елементами реалізації національних інтересів України у зовнішньополітичній площині.

Водночас зовнішня політика України має виразний гуманітарний та комунікаційний вимір. Захист прав громадян України за кордоном, підтримка української діаспори, просування національної ідентичності та культурної

дипломатії сприяють формуванню позитивного міжнародного іміджу держави. У сучасному інформаційному просторі саме зовнішньополітична комунікація значною мірою визначає сприйняття України як держави, що відстоює демократичні цінності та принципи міжнародного права.

Таким чином, зовнішня політика України постає як динамічна та багатовимірна система, спрямована на захист і реалізацію національних інтересів в умовах глобальних трансформацій і воєнних викликів. Її ефективність безпосередньо залежить від узгодженості внутрішньої та зовнішньої політики, здатності держави адаптуватися до змін міжнародного середовища та послідовно відстоювати свої стратегічні цілі на світовій арені.

Отже, актуальність вивчення дисципліни «Зовнішня політика та національні інтереси України» визначається необхідністю:

- теоретичного осмислення зовнішньої політики України як системного інструменту реалізації та захисту національних інтересів у сучасних умовах глобальних трансформацій і воєнних викликів;
- формування науково обґрунтованих підходів до визначення, ієрархізації та пріоритетизації національних інтересів України у політичній, безпековій, економічній та гуманітарній сферах;
- аналізу та вдосконалення зовнішньополітичних механізмів із урахуванням норм міжнародного права, практики міжнародних організацій, європейського та євроатлантичного досвіду;
- підготовки фахівців, здатних орієнтуватися у складних міжнародно-політичних процесах, приймати обґрунтовані рішення у сфері зовнішньої політики та ефективно відстоювати національні інтереси України на міжнародній арені.

Таким чином, дисципліна спрямована на комплексне дослідження сутності, принципів і пріоритетів зовнішньої політики України, а також на формування у здобувачів глибокого розуміння сучасних геополітичних процесів, викликів міжнародної безпеки та ролі України у системі міжнародних відносин в умовах війни, повоєнного відновлення та європейської інтеграції.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Програма курсу зосереджує увагу на актуальних питаннях формування та реалізації зовнішньої політики України, визначенні й захисті національних інтересів на міжнародній арені з урахуванням глобальних викликів і сучасних тенденцій розвитку міжнародних відносин.

Предметом навчальної дисципліни політико-правові та інституційні засади зовнішньої політики України і система національних інтересів держави.

Навчальна дисципліна є фаховою та забезпечує підготовку здобувачів освіти до розуміння й аналізу зовнішньополітичних процесів, міжнародної безпеки та діяльності України у системі міжнародних відносин.

Програма курсу спрямована на підготовку фахівців, здатних орієнтуватися у складних питаннях сучасної зовнішньої політики, міжнародних криз і захисту національних інтересів України.

Міждисциплінарні зв'язки: курс пов'язаний з навчальними дисциплінами «Політична конфліктологія», «Геополітика», «Теорія міжнародних відносин», «Політичні процеси: історія та сучасність», «Конфліктологія» «Загальна теорія політики».

Метою дисципліни Метою дисципліни є ознайомлення здобувачів освіти з основами формування та реалізації зовнішньої політики України, системою її національних інтересів, механізмами їх захисту на міжнародній арені, а також із сучасними тенденціями розвитку міжнародних відносин і глобальної безпеки.

Завдання курсу:

- розкрити поняття, сутність та структуру національних інтересів України;
- визначити особливості формування та реалізації зовнішньої політики держави;
- дослідити співвідношення категорій «зовнішня політика», «національна безпека», «національні інтереси»;
- сформулювати уявлення про інструменти дипломатії, міжнародної співпраці та стратегічних комунікацій;
- розвинути навички аналізу зовнішньополітичних рішень і міжнародних процесів у професійній діяльності.

У процесі вивчення дисципліни вирішуються завдання:

- засвоєння теоретичних положень і норм національного законодавства України, міжнародного права, міжнародних договорів і європейських стандартів у сфері зовнішньої політики та безпеки;
- вивчення наукових підходів і доктринальних концепцій зовнішньої політики та національних інтересів;
- аналіз міжнародної практики реалізації зовнішньополітичних стратегій держав.

Після вивчення дисципліни здобувачі освіти повинні **знати:**

- основні поняття: «зовнішня політика», «національні інтереси», «національна безпека», «дипломатія»;
- принципи та пріоритети зовнішньої політики України;
- механізми участі України в міжнародних організаціях;
- міжнародно-правові засади захисту національних інтересів;
- сучасні виклики та загрози у сфері міжнародних відносин.

Вміти:

- користуватися спеціальною термінологією, аналізувати наукові джерела та нормативно-правові акти у сфері зовнішньої політики;
- оцінювати зовнішньополітичні події та рішення з позиції національних інтересів України;
- аналізувати міжнародні кейси, дипломатичну практику та політичні процеси.

Форми вивчення: лекції, практичні заняття, самостійна робота здобувачів освіти, індивідуальні завдання (реферати, презентації), підсумковий контроль (іспит).

Лекції забезпечують теоретичне підґрунтя курсу та розкривають ключові аспекти зовнішньої політики і національних інтересів України.

Самостійна робота включає підготовку до лекцій, опрацювання літератури, аналіз міжнародних подій, виконання тестових завдань.

Практичні заняття спрямовані на закріплення знань, обговорення проблемних питань, аналіз кейсів, моделювання дипломатичних і міжнародних ситуацій.

Індивідуальні завдання (реферати, доповіді, презентації) розвивають навички аргументованого аналізу та публічного представлення позиції щодо актуальних питань зовнішньої політики.

Методи навчання та викладання включають поєднання традиційних і інтерактивних підходів:

Пояснювально-ілюстративний метод — подання навчального матеріалу з використанням презентацій та аналітичних матеріалів;

Дискусійний метод — обговорення спірних міжнародних питань, проведення дебатів;

Метод кейс-стаді — аналіз реальних і змодельованих зовнішньополітичних ситуацій;

Інтерактивні методи — рольові ігри, моделювання міжнародних переговорів, робота в малих групах.

Форми поточного контролю знань: опитування, тестування, можлива письмова контрольна робота або колоквіум (усно).

Форми підсумкового контролю знань: іспит.

Критерії оцінювання знань здобувачів освіти:

Оцінка виставляється за національною шкалою: «зараховано» або «не зараховано». При оцінці за основу слід брати повноту і правильність виконання завдань.

1. Оцінка «5» (відмінно) ставиться в тому разі, коли відповідь здобувача освіти правильна, повна, послідовна, логічна; здобувач освіти впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань.

2. Оцінка «4» (добре) ставиться в тому разі, коли відповідь правильна, послідовна, логічна, але здобувач освіти допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань.

3. Оцінка «3» (задовільно) ставиться у тому разі, коли здобувач освіти володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли здобувач освіти виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу або відмовляється відповідати на поставлені питання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національного шкалою	
		Екзамен	залік
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
1-59	Fx	Незадовільно	
1-34	F		

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування теми
Тема 1. Поняття, принципи та механізми зовнішньої політики держави
Тема 2. Інструменти, типологія та дипломатія у зовнішній політиці
Тема 3. Національні інтереси та «сила» у міжнародних відносинах
Тема 4. Міжнародні конфлікти та гібридна війна
Тема 5. Україна як суб'єкт міжнародних відносин
Тема 6. Інституційні та організаційні засади зовнішньої політики України
Тема 7. Пріоритетні напрями зовнішньої політики України
Тема 8. Майбутнє зовнішньої політики України в поствоєнний період

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Поняття, принципи та механізми зовнішньої політики держави.

1. Поняття «зовнішня політика держави».
2. Основні принципи зовнішньої політики держави.
3. Суб'єкти зовнішньої політики.
4. Цілі зовнішньої політики держави.
5. Основні складові та функції зовнішньої політики держави.

Теоретичні відомості

1. Поняття «зовнішня політика держави»

Зовнішня політика розглядається як загальний курс держави у сфері міжнародних справ, що регулює її взаємовідносини з іншими державами та міжнародними інституціями відповідно до потреб, принципів і цілей внутрішньої політики. Вона охоплює діяльність держави та інших політичних інститутів на міжнародній арені і являє собою сукупність дій, спрямованих на встановлення та підтримання зв'язків із міжнародним співтовариством, захист національних інтересів і розширення впливу на інших суб'єктів міжнародних відносин.¹ Основною метою зовнішньої політики є гарантування національної безпеки та добробуту населення, а також створення сприятливих умов для реалізації інтересів держави. Формування та реалізація зовнішньої політики значною мірою визначаються зовнішніми чинниками та міжнародною ситуацією, що зумовлено взаємодією держав у системі міжнародних відносин.

Міжнародні відносини є складним і багатовимірним явищем. Як зазначає Ю. Кукулка, труднощі їх визначення й дослідження зумовлені низкою чинників: по-перше, сфера міжнародних відносин охоплює надзвичайно широкий спектр процесів і явищ, які складно проаналізувати за допомогою методологічного інструментарію лише однієї науки; по-друге, у міжнародній системі відсутній єдиний центр влади та управління; по-третє, дослідники не мають повного доступу до інформації, оскільки значна її частина захищена дипломатичною таємницею або обмеженнями безпеки; по-четверте, встановлення чітких причинно-наслідкових зв'язків у поведінці держав на міжнародній арені є вкрай складним; по-п'яте, на дії учасників міжнародних процесів істотно впливають випадковість і одночасна дія численних взаємопов'язаних чинників. Тому відомий французький соціолог Раймон Клод Фердинан Арон (фр. Raymond Claude Ferdinand Aron, 1905–1983) вважав, що міжнародні відносини «не мають чітко окреслених меж у реальності, вони матеріально не віддільні й не можуть бути відокремлені від інших суспільних явищ»².

¹ Зовнішня політика України: опорний конспект лекцій (для студентів денної та заочної форм навчання освітнього ступеня бакалавра спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини) / Укладачі: Палінчак М. М., Бокоч В. М., Дір І. Ю., Савка В. Я., Стебляк Д. М., Лешанич М. М. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. 80 с.

² Теорія міжнародних відносин : підручник / [М. П. Требін, Л. М. Герасіна, О. Ю. Панфілов та ін.] ; за ред. М. П. Требіна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2022. 472 с.

2. Основні принципи зовнішньої політики держави.

Відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»³ зовнішня політика ґрунтується на таких принципах:

- суверенна рівність держав;
 - утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави;
 - повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів;
 - вирішення міжнародних спорів мирними засобами;
 - повага до прав людини та її основоположних свобод;
 - невтручання у внутрішні справи держав;
 - взаємовигідне співробітництво між державами;
 - сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань;
 - пріоритет загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права;
 - застосування Збройних Сил України лише у випадках актів збройної агресії проти України, будь-яких інших збройних зазіхань на її територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів, боротьби з міжнародним тероризмом і піратством або в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
 - застосування міжнародних санкцій, контрзаходів і заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам;
 - своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам».
- Слід зазначити, що формування зовнішньої політики держави тісно пов'язане з її внутрішнім розвитком і внутрішньополітичними процесами. Саме внутрішня політика значною мірою визначає напрями, пріоритети та інструменти реалізації зовнішньополітичного курсу. Водночас зовнішня політика не лише відображає потреби внутрішнього життя держави, а й здатна впливати на нього, коригуючи внутрішньополітичні стратегії та змінюючи загальну політичну ситуацію в країні. У процесі взаємодії з іншими державами та міжнародними об'єднаннями кожна держава також впливає на формування міжнародного середовища та визначає характер і динаміку міждержавних відносин⁴.

Внутрішня політика ґрунтується на таких принципах:

- «пріоритетність захисту національних інтересів;

³ Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

⁴ Зовнішня політика України: опорний конспект лекцій (для студентів денної та заочної форм навчання освітнього ступеня бакалавра спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини) / Укладачі: Палінчак М. М., Бокоч В. М., Дір І. Ю., Савка В. Я., Стебляк Д. М., Лешанич М. М. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. 80 с.

- верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи;
- рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності;
- здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову;
- відкритість та прозорість процесів підготовки і прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості;
- забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;
- свобода, соціальна справедливість і творча самореалізація, участь громадян в управлінні державними і суспільними справами;
- соціальне партнерство та громадянська солідарність⁵.

2. Суб'єкти зовнішньої політики.

Суб'єктами зовнішньої політики виступають передусім держави, які є основними акторами міжнародних відносин. Поряд із ними важливу роль відіграють міжнародні організації, зокрема United Nations та North Atlantic Treaty Organization, а також національно-визвольні рухи, політичні партії, неурядові організації, транснаціональні корпорації й окремі впливові особистості — державні лідери, дипломати та політичні діячі. Усі ці актори взаємодіють на міжнародній арені з метою реалізації національних інтересів, розв'язання глобальних проблем і розвитку міжнародного співробітництва, формуючи систему міжнародних відносин.

До основних груп суб'єктів зовнішньої політики належать:

Держави — ключові учасники міжнародної системи, які формують і реалізують зовнішньополітичний курс, відстоюючи свій суверенітет і національні інтереси.

Міжнародні організації — інституції, що забезпечують координацію та співпрацю між державами. Серед них виділяють універсальні організації, такі як United Nations, International Monetary Fund та World Trade Organization, а також регіональні структури — European Union, Council of Europe і Association of Southeast Asian Nations.

Народи та нації — особливо ті, що ведуть боротьбу за право на самовизначення та створення власної державності.

Міжнародні рухи — громадські, екологічні, правозахисні та інші об'єднання, які впливають на міжнародний порядок денний.

Транснаціональні корпорації (ТНК) — великі компанії, діяльність яких виходить за межі однієї держави та може суттєво впливати на економічні й політичні процеси у світі.

⁵ Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

Неурядові організації (НПО) — гуманітарні та громадські структури, що здійснюють діяльність у міжнародному середовищі, наприклад International Committee of the Red Cross та Médecins Sans Frontières.⁶

Держави використовують дипломатію, військові, економічні та культурні інструменти.

Міжнародні організації встановлюють правила, забезпечують співпрацю та розв'язують конфлікти.

Інші суб'єкти впливають через лобіювання, інформаційні кампанії, гуманітарну допомогу.

Отже, суб'єкт зовнішньої політики — це будь-який актор, що здатний діяти на міжнародній арені, формувати цілі та брати участь у міжнародних відносинах.

У світовому політичному процесі, як і взагалі в міжнародних відносинах, діють міжнародні актори, тобто учасники, суб'єкти міжнародної взаємодії. Міжнародних акторів можна поділити на дві групи: державні та недержавні. До перших належать суверенні держави, що діють в особі державних інституцій, а також створені суверенними державами міжнародні, міжурядові, міжпарламентські організації, у тому числі наднаціональні (на зразок Європейського Союзу)⁷. До цієї групи також можна віднести суб'єкти федерацій, органи регіонального управління та місцевого самоврядування, а також національно-визвольні й сепаратистські рухи, які в окремих випадках беруть участь у формуванні та реалізації зовнішньополітичних процесів.

Водночас до недержавних акторів міжнародних відносин належать різноманітні недержавні структури, зокрема міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації, політичні партії та їхні міжнародні об'єднання, а також громадські, релігійні й інші організації та соціальні групи, діяльність яких може впливати на розвиток міжнародних зв'язків і формування глобального політичного середовища.

4. Цілі зовнішньої політики держави.

Зовнішня політика держави є важливим елементом загальної державної політики та відображає систему цілей, інтересів і пріоритетів, спрямованих на взаємодію з іншими суб'єктами міжнародних відносин. Вона формується під впливом внутрішньополітичних процесів і водночас сама здатна суттєво впливати на внутрішній розвиток держави. У зв'язку з цим зовнішню та внутрішню політику доцільно розглядати як взаємопов'язані й взаємозалежні складові єдиного політичного процесу.

Внутрішня політика значною мірою визначає базові орієнтири зовнішньополітичного курсу держави. Такі чинники, як політичний режим, форма правління, рівень економічного розвитку, соціальна структура

⁶ Зовнішня політика України: опорний конспект лекцій (для студентів денної та заочної форм навчання освітнього ступеня бакалавра спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини) / Укладачі: Палінчак М. М., Бокоч В. М., Дір І. Ю., Савка В. Я., Стебляк Д. М., Лешанич М. М. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. 80 с.

⁷ Теорія міжнародних відносин : підручник / [М. П. Требін, Л. М. Герасіна, О. Ю. Панфілов та ін.] ; за ред. М. П. Требіна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2022. 472 с.

суспільства, стан національної безпеки та домінуючі суспільні цінності, безпосередньо впливають на формування зовнішньополітичних пріоритетів. Зокрема, демократичні держави зазвичай орієнтуються на розвиток міжнародного співробітництва, дотримання норм міжнародного права та активну участь у багатосторонніх інституціях. Натомість авторитарні режими нерідко використовують зовнішню політику як інструмент зміцнення власної влади та посилення внутрішнього контролю.

Ключовою метою зовнішньої політики є забезпечення національних інтересів держави на міжнародній арені. До основних завдань належать захист суверенітету й територіальної цілісності, гарантування національної безпеки, формування сприятливих умов для економічного розвитку, підвищення міжнародного авторитету держави, а також захист прав і законних інтересів її громадян за кордоном. Досягнення цих цілей значною мірою залежить від стабільності внутрішньополітичної ситуації та ефективності функціонування державних інститутів.

Важливим напрямом зовнішньої політики є також реалізація економічних інтересів держави. Через дипломатичні механізми, участь у міжнародних організаціях, укладення міжнародних торговельних угод і залучення іноземних інвестицій держава прагне створити сприятливі умови для розвитку національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності та зростання добробуту населення. У цьому контексті зовнішня політика виступає важливим інструментом реалізації внутрішніх економічних стратегій і програм розвитку.

5. Основні складові та функції зовнішньої політики держави.

Серед основних функцій зовнішньої політики виокремлюють кілька ключових напрямів. Захисна функція пов'язана із забезпеченням і захистом прав, свобод та інтересів держави і її громадян за межами країни. Інформаційно-представницька функція реалізується через діяльність дипломатичних і представницьких органів, які презентують позицію держави на міжнародній арені, відображають офіційні погляди уряду та водночас інформують керівництво держави про політику, наміри й дії інших країн. Організаційно-посередницька функція полягає у практичній реалізації зовнішньо- та внутрішньополітичних концепцій, доктрин і програм держави у сфері міжнародних відносин.

З огляду на ці функції визначаються і головні цілі зовнішньої політики держави, серед яких: забезпечення національної безпеки, зміцнення могутності держави, підвищення її міжнародного авторитету та посилення позицій у системі міжнародних відносин.

Поняття національної безпеки трактується як такий стан держави, за якого вона здатна зберігати свою територіальну цілісність і виступати самостійним суб'єктом міжнародних відносин. Йдеться також про захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави у політичній, економічній, військовій, екологічній, інформаційній та культурній сферах від внутрішніх і

зовнішніх загроз. Національна безпека проявляється на трьох основних рівнях: рівні особи, суспільства та держави.

Одним із найважливіших напрямів реалізації зовнішньої політики є дипломатична діяльність, що забезпечує підтримання офіційних відносин між державами, ведення переговорів, укладання міжнародних угод і представлення інтересів країни на міжнародній арені.

У науковій літературі також виокремлюють кілька типів зовнішньої політики держав. Агресивна політика характеризується прагненням держави досягти експансіоністських цілей, використовуючи зовнішньополітичні інструменти для розв'язання внутрішніх проблем. Активна політика передбачає пошук балансу між внутрішньою та зовнішньою діяльністю держави і її активну участь у міжнародних процесах як повноправного суб'єкта міжнародної політики. Пасивна політика властива державам, які мають обмежені економічні, політичні або військові ресурси та змушені пристосовуватися до міжнародного середовища, орієнтуючись на позиції більш впливових держав. Консервативна політика характерна для держав, що прагнуть зберегти або відновити свій попередній міжнародний статус і вплив, підтримуючи сформований баланс між внутрішньою та зовнішньою політикою.

Тісно пов'язаним із зовнішньою політикою є поняття геополітики, яке розглядається як політологічна концепція, що пояснює політичну поведінку держав, насамперед у сфері зовнішньої політики, через вплив географічних чинників. До них належать географічне положення держави, розміри її території, наявність природних ресурсів, кліматичні умови, чисельність і густота населення тощо. Водночас сучасні дослідження визнають, що географічний фактор є важливим, але не визначальним, поступаючись значенням національним інтересам, політичним і економічним пріоритетам, рівню соціально-економічного розвитку, особливостям державного устрою та рівню життя населення.

Геополітика також розглядається як сукупність стратегічних дій держави, спрямованих на розв'язання фундаментальних завдань її функціонування як територіально-політичної системи. До таких завдань належать забезпечення територіальної стабільності та цілісності, підтримання безпеки державних кордонів і раціонального освоєння території, формування оптимальної просторової структури державно-територіального устрою, а також поєднання регіональних етнокультурних особливостей із загальнонаціонального ідентичністю та політичним розвитком держави⁸.

Завдання зовнішньої геополітики – встановити такі зв'язки і відношення держави як особливого територіально-політичного утворення з зовнішнім світом, які сприяли б її рівновазі й стабільності.

⁸ Зовнішня політика України: опорний конспект лекцій (для студентів денної та заочної форм навчання освітнього ступеня бакалавра спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини) / Укладачі: Палінчак М. М., Бокоч В. М., Дір І. Ю., Савка В. Я., Стебляк Д. М., Лешанич М. М. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. 80 с.

Питання для самоперевірки:

1. Розкрийте зміст терміну «зовнішня політика» та головну її мету.
2. Який Закон регламентує засади зовнішньої та внутрішньої політики України?
3. Чи є взаємопов'язаними зовнішня і внутрішня політика країни?
4. Які функції зовнішньої політики визначені у науковому колі?
5. Вкажіть засоби здійснення зовнішньої політики.
6. Які існують види зовнішньої політики держави?
7. Розкрийте позиції Г. Кіссінжера та З. Бжезінського про сутність зовнішньої політики.
8. Що розуміють під поняттям «геополітика»?

Тема 2. Інструменти, типологія та дипломатія у зовнішній політиці.

1. Чинники, які визначають становище держави на світовій арені.
2. Інструменти зовнішньої політики держави.
3. Основні підходи до типології зовнішньої політики держави.
4. Сутність, функції та форми дипломатії.
5. Зовнішньополітичний потенціал держави як елемент її міжнародної позиції.

Теоретичні відомості

1. Чинники, які визначають становище держави на світовій арені.

Матеріали офіційної статистики, а також результати наукових досліджень у сфері політики, економіки та соціального розвитку держав і їхніх взаємин дають змогу сформувати орієнтовний перелік факторів і показників, які характеризують стан держави та певною мірою впливають на її поведінку на міжнародній арені. Такий перелік має умовний характер, оскільки не пов'язаний із конкретною проблемною ситуацією, і наводиться як приклад можливого обсягу інформації, необхідної для здійснення інформаційно-аналітичної роботи у сфері міжнародних відносин і зовнішньої політики. Крім того, він може слугувати основою для відбору прогнозової інформації та розроблення ситуаційних сценаріїв розвитку міжнародних подій.

До основних груп факторів, що характеризують потенціал і стан держави, належать: територія та природно-географічні умови; демографічні показники; загальний рівень економічного розвитку; співвідношення державного і приватного секторів економіки; структура промислового виробництва; розвиток сільського господарства, рибальства та лісового господарства; рівень розвитку матеріальної інфраструктури; стан внутрішнього ринку товарів; територіальні аспекти соціально-економічного розвитку; виробництво послуг; фінансова система, кредитні відносини, грошовий обіг і ціноутворення; зовнішньоекономічні зв'язки; стан ринку праці; рівень розвитку науки й техніки; проблеми управління у сфері приватного капіталу; соціальні потреби населення; показники безпеки та якості соціального середовища; екологічні показники; політична організація суспільства; характеристики політичних

лідерів; особливості діяльності органів, що ухвалюють політичні рішення; внутрішня політика держави; суспільна реакція на дії уряду; стабільність політичного режиму; стан збройних сил; військово-промисловий потенціал; зовнішньополітична діяльність; регіональні проблеми; міжнародні взаємодії; міжнародні конфлікти; міжнародні системи взаємодії держав, а також глобальні проблеми сучасності.

Цілеспрямована діяльність суб'єкта міжнародних відносин у межах усього комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників дає можливість реалізовувати його ключові інтереси на міжнародній арені. Це підкреслює важливу роль внутрішніх факторів у формуванні зовнішньої політики держави, оскільки саме у внутрішній сфері концентруються ресурси та потенціал, необхідні для досягнення стратегічних цілей у міждержавних відносинах. У цьому контексті одним із центральних завдань геополітичного аналізу є дослідження процесу трансформації внутрішнього потенціалу держави у її зовнішньополітичний потенціал⁹.

Серед зовнішніх чинників, які також безпосередньо чи опосередковано впливають на формування образу країни, на думку Осмоловської, можна зазначити такі:

«міжнародні екологічні рухи та правозахисні організації, які поширюють матеріали про порушення у сфері екології, якості життя та дотримання прав людини. Питання екології та вирішення глобальних проблем людства стають популярнішими з кожним роком. У світлі останніх подій, територіальних та політичних змін у світі набирають оберту питання дотримання норм міжнародного права. Позиція тієї чи іншої держави щодо цих питань стає вкрай важливою, а іноді і навіть вирішальною у формуванні позитивного чи негативного образу;

громадяни тієї чи іншої країни, що проживають за кордоном (діаспори, мігранти) формують образ країни, пропагуючи певні цінності, національні традиції. Вони об'єднуються в групи та мають вплив на сприйняття держави. Сучасною глобалізаційною тенденцією є трудові міграції. Від'їзд молодого працездатного населення, частіше за все з вищою освітою, за кордон задля заробітку створює негативний вплив на формування іміджу країни на міжнародній арені. Проблема відтоку молодих та висококваліфікованих кадрів за кордон набула свого загострення в останнє десятиріччя. Щорічний моніторинг кількості, наприклад, українських громадян, які навчаються у закордонних університетах на денній формі, охоплює 34 країни світу;

туризм підвищує рівень обізнаності громадян тих чи інших держав, затирає кордони та є величезним джерелом прибутку. Тому на сучасному етапі основним представником суспільства та держави за кордоном більшою мірою стає, за визначення Дж. Розенау, «турист і терорист», а не «дипломат і солдат» (Р. Арон). Численні туристи формують чи закріплюють сприйняття держави, її образ на міжнародній арені;

⁹ Воляннюк Т. А. Образ держави та його різновиди : дис...доктора філос. / Воляннюк, Тетяна Анатоліївна ; Національний університет «Одеська юридична академія» – Одеса, 2023. – 207 с.

політичні технології». Вони дають змогу свідомо трансформувати та конструювати образ держави в заданому напрямі. Вони можуть формувати привабливі іміджі держави у певних сферах діяльності (наприклад, туризм, освіта) і сприяти трансформації міжнародного образу держави загалом¹⁰.

2. Інструменти зовнішньої політики держави.

Зокрема, це так звані «публічна дипломатія», «народна дипломатія», «культурна дипломатія», «м'яка сила» і т. ін.¹³

¹⁰ Осмоловська А. О. Чинники формування образу країни на міжнародній арені. Політичне життя. №2. 2018. URL: <file:///C:/Users/38096/Downloads/5957-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-11961-1-10-20180731.pdf>

¹³ P. A. Smith, *On political war*. Washington, DC: National Defense University Press : for sale by the Supt. Of Docs., U.S. G.P.O., 1989, pp. xix, 279 p.

Досвід поширення засобів масової інформації було узагальнено У. Ліппманом, «який процес формування громадської думки у процесі дискурсу за посередництва і активної участі ЗМІ порівняв із класичним образом печери у діалозі Платона «Держава»». У дещо спрощеному вигляді це можна трактувати як вплив ЗМІ на громадську думку, яку вони формують, або яка формується за їх посередництвом. Концепції пропаганди, розроблені у середині ХХ ст. якнайповніше окреслювали можливості та цілі прямого інформаційного впливу на громадську думку. П. Лайнбергером було запропоновано концепцію «психологічної війни», яка об'єднує пропагандистські аспекти будь яких інших дій зовнішньої політики задля досягнення певної політичної цілі¹⁴.

Сучасна російська «символічна дипломатія» нагадує за своїм інструментарієм радянську, але є більш гнучкою. Політичними партнерами, які отримують інформаційну підтримку, є політичні сили країн-об'єктів будь-якого спрямування, активність яких дестабілізує суспільство. Широко використовуються можливості технологій «Big Data – відомість отримала приватна британська компанія Cambridge Analytica із політичного консалтингу, діяльність якої засновувалася на збиранні, переважно у соціальних мережах, даних про громадян із метою створення їх соціальнопсихологічних характеристик, та застосування дієвих технологій спрямованого інформаційного впливу».

У той же час, вітчизняна дипломатія має відповідати на виклики, сформовані тривалою слабкістю зовнішньої політики країни, яка підпорядковувалася вузько корпоративним інтересам. Відповідно, традиційно

¹⁶ Див.там само.

слабкими та такими, які потребують уваги, є іміджеві і регіональні її аспекти. Формування іміджу країни є важливим з огляду на важливість громадської думки для легітимізації зовнішньополітичного курсу щодо України у країнах-партнерах, що було досить яскраво виявлено на прикладі подій, пов'язаних із нідерландським референдумом щодо Європейської Асоціації України у 2016 р., які є типовими щодо проблеми. «Українське питання було включене у контекст боротьби місцевих політичних сил (зокрема, євроскептиків), що обумовило його внутрішньополітичну актуальність, противники євроасоціації скористалися із відсутності сформованого іміджу України у нідерландській аудиторії, нав'язавши її стандартний образ пострадянської “країни зі Сходу Європи”. Можна прогнозувати, що брак образу України у суспільній свідомості країн Заходу і надалі справлятиме негативний вплив, розширюючи можливості для негативного для країни маніпулювання громадською думкою із боку зовнішньополітичних опонентів»¹⁷.

Надзвичайно актуальним є питання формування позитивного іміджу України на міжнародній арені за допомогою інструментів «м'якої сили». Уже всім очевидний факт, що наявність певних ресурсів і сили не дають гарантії, що держава може ними ефективно скористатися на свою користь.

«М'яку силу» можна визначити як здатність держави впливати на світову громадську думку глибиною та привабливістю національної культури, умінням переконувати у своїй правоті й завойовувати симпатію різних верств громадськості зарубіжних країн.

3. Основні підходи до типології зовнішньої політики держави.

Вчені виділяють різні типи зовнішньої політики держав. Виходячи зі співвідношення цілей та засобів дій держав у міжнародному середовищі, Дж. Беллерс розробив класифікацію зовнішньої політики:

«Цілі зовнішньої політики держав поділяють на анархістські та нормативні.

Анархістські цілі полягають у прагненні держав до свободи дій, саморегулювання, усунення впливу на їхню політику з боку інших держав та міжнародних організацій.

Нормативні цілі полягають у намаганні держав досягти певного міжнародного порядку, врегулювати за допомогою права та міжнародних організацій стосунки між собою.

Для досягнення цілей держави застосовують *дезінтегративні* та *інтегративні* методи.

До дезінтегративних методів належать насильство, тиск і втручання у внутрішні справи інших держав.

Інтегративні методи розуміють як компроміс, консенсус та позбавлення можливості застосувати силу у відносинах з іншими державами».

¹⁷ J. Lenczowski, Full spectrum diplomacy and gran strategy : reforming the structure and culture of U.S. foreign policy. Lanham, Md.: Lexington Books, 2011, pp. xv, 213 p.

Досить докладний аналіз типів зовнішньої політики держави здійснив Я. П'єтрась. Він ґрунтується на складній комбінації критеріїв: стан суспільних відносин, тип політичного керівництва, ймовірний збіг станів внутрішнього та міжнародного середовищ, можливість того чи іншого типу реакції на зовнішні подразнення. Він також вважає, що "жодна система не здатна повністю адаптуватися до змін, що відбуваються в її міжнародному та внутрішньому середовищах. У будь-якому випадку існують межі її еластичності, а вихід поза них може призвести до якісних трансформацій системи, тобто її руйнування"¹⁸.

Зовнішня політика держави завжди пов'язана з балансуванням на лінії взаємодій (інтерацій) її внутрішнього та зовнішнього середовищ. Очевидно, що гостра внутрішня криза у державі призводить до слабкості її зовнішньої політики та посилення впливу на неї інших держав. Руйнування міжнародної системи та пов'язаного з нею порядку за стабільної внутрішньої ситуації, навпаки, призводить до активного втручання держави в процеси, що відбуваються в міжнародному середовищі.

Розглядаючи зовнішню політику держави, Я. П'єтрась аналізує її із суспільною системою, яка «є сукупністю інтегрованих елементів, але ззовні розглядається як цілість, здатна підтримувати рівновагу з середовищем». З огляду на критерій активності системи, він виокремлює три типи політичної адаптації до стану міжнародного середовища (тобто зовнішньої політики):

1. «Пасивна адаптація держави полягає у сприйнятті впливу міжнародного середовища та підпорядкуванні власної політики зовнішнім впливам. Така адаптація випливає зі слабкості держави або визнання вищості інтересів розвитку над ідентичністю.

2. Активна адаптація полягає у перетворенні міжнародного середовища відповідно до інтересів держави, підпорядкуванні інших держав своєму впливові, нав'язуванні їм власних цінностей, інтересів та цілей. Активну зовнішню політику здійснюють держави, що спираються на значну могутність або визнають інтереси ідентичності пріоритетними щодо інших.

3. Креативна адаптація є певним компромісом щодо двох попередніх типів. Вона ґрунтується на фільтруванні впливів міжнародного середовища, тобто держава сприймає від нього лише те, що вважає слушним та необхідним. Така політика є спробою конвергенції внутрішнього та зовнішнього середовищ через досягнення асиметрично розташованих пунктів рівноваги між ними. Її здійснюють держави зі середнім (чи асиметричним) силовим потенціалом, політичні еліти яких намагаються зберегти фундаментальні національні цінності й водночас сприяти розвитку та модернізації суспільних структур».

Виходячи з аналогічного розуміння зовнішньої політики держави, Дж. Розенау визначає чотири її можливі типи¹⁹:

1. «Слабка зовнішня політика випливає зі загальної слабкості держави та полягає в її підпорядкуванні впливові міжнародного середовища. Підтримання

¹⁸ Кучик О.С. Зовнішня політика України. Підручник. Л.: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 410 с.

¹⁹ Кучик О.С. Зовнішня політика України. Підручник. Л.: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 410 с.

внутрішніх структу держави здійснюється через узгодження їхньої діяльності зі зовнішніми впливами.

2. Агресивна політика держави в міжнародному середовищі спирається на достатній для його зміни рівень могутності й впливає з незадоволення правлячої політичної еліти міжнародним порядком та її статусом держави у ньому.

3. Активна зовнішня політика є наслідком прагнення держави одночасно змінювати своє внутрішнє та міжнародне середовища, досягаючи динамічної рівноваги між ними.

4. Консервативна політика, з погляду Дж. Розенау, є оптимальною зовнішньою політикою, яка ґрунтується на вже досягнутому пункті рівноваги між середовищами, який держави намагаються зберегти. Політичні еліти спрямовують свої зусилля на те, щоб зберегти status quo, розглядаючи будь-які його зміни як такі, що загрожують їхнім інтересам». Очевидно, що таку зовнішню політику провадять держави, задоволені міжнародним порядком та своїм місцем у ньому.

Класифікація Дж. Розенау дає змогу представити результати ймовірних взаємодій між державами, що здійснюють той чи інший тип зовнішньої політики. Виходячи зі співвідношення значних і незначних змін у внутрішньому і міжнародному середовищах, Дж. Розенау окреслив ще чотири типи зовнішньої політики держави²⁰

1. «Конвульсивна зовнішня політика держави здійснюється у найважчий для неї період часу. Її політичне керівництво знаходиться у постійному "цейтноті", що спричинений стрибкоподібними змінами внутрішньої і міжнародної ситуації держави. Унаслідок цього, зовнішня політика втрачає логіку та стає сукупністю різноспрямованих та хаотичних дій ad hoc, які стосуються спроб розв'язувати найнагальніші проблеми, що стоять перед країною.

Тобто, у цьому випадку зовнішня політика держави визначається незалежними змінними внутрішнього і міжнародного середовища та може розглядатися як реакція на їх евентуальний стан.

2. Динамічна політика держави впливає із комбінації значних змін у її внутрішньому середовищі та збереженні відносної сталості міжнародного середовища. Швидкі позитивні зміни в економічній системі країни, прискорений розвиток її культури призводить до того, що політичне керівництво зосереджує свою увагу на проблемах зовнішнього середовища, керуючись щодо нього власними інтенціями. Його дії спрямовуються на ініціювання змін міжнародного середовища у напрямку становлення нового міжнародного порядку, що відповідав би певній еталонній візії керівництва держави. Така політика відрізняється інтенсивністю та динамізмом, оскільки у цьому випадку зростаюча сила держави постійно розширює можливості, якими диспонує політичне керівництво.

3. Поміркована політика здійснюється державою тоді, коли її влада опирається на внутрішню політичну та економічну стабільність, що дає їй змогу у динамічній і нестабільній міжнародній ситуації зберігати загальну лінію поведінки та власний суверенітет. Ідеться про можливість збереження власного політичного статусу та поступову адаптацію до змін у міжнародній системі.

4. Стабільна зовнішня політика є наслідком збіжності станів відносного status quo як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищах держави». Тобто, ситуація, в якій реалізується такий тип політики, є близькою до ідеальної, за якої від політичного керівництва держави не вимагається прийняття складних рішень, а вони мають, переважно, рутинний характер.

4. Сутність, функції та форми дипломатії.

Дипломатія – це високоінтелектуальне мистецтво взаємодії на міжнародній арені при захисті та просуванні національних інтересів держави. Це пошук друзів та досягнення компромісів. Це робити все, щоб країну, інтереси якої ти представляєш, любили!

«Зробіть так, щоб Францію любили», – за легендою, ці слова французький політик Талейран часто казав послам, відряджаючи їх за кордон²¹.

Дипломатію можна розглядати з трьох позицій: дипломатія як поняття, дипломатія як процес і дипломатія як професія.

«Дипломатія як поняття. Талант дипломата базується на певних вміннях, знаннях, навичках, які вкладаються в процес комунікації. Оскільки дипломатія – це певний магніт з пошуку друзів, то загалом процес комунікації і є основою цієї взаємодії і розвитку відносин. Дипломат не може працювати в кабінеті, дипломат працює з людьми. Отже, дипломатія – це контакти, це інтелект, це знання, це комунікація, взаємодія та розвиток.

Дипломатія як процес. Дипломатія – це процес здійснення відносин між країнами шляхом переговорів. Дипломатія є в центрі всіх світових подій, це серцебиття міжнародних процесів, подій. Без дипломатії жодна з подій не відбувається.

Дипломатія як професія. Дипломатія як професія – це виклик самому собі. Дипломат – це той, хто має всі шанси, позицію і зобов'язання бути кращим, це найкраща позиція, щоб виходити та презентувати Україну. Це неабияка відповідальність. Бути дипломатом означає, що кожного наступного ранку ви маєте бути кращою версією самого себе. Дипломатична освіта характеризується незавершеністю процесу. Можна обирати багато професій, які потребують постійного вдосконалення, але дипломатія – це щоденна освіта. Той, хто обирає для себе дипломатичну службу, має слугувати прикладом для інших»²².

²⁰ Кучик О.С. Зовнішня політика України. Підручник. Л.: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 410 с.

²¹ Балануца О. О. Родзинки дипломатії: навчальний посібник. Дніпро : Середняк Т. К., 2022. 148 с.

²² Балануца О. О. Родзинки дипломатії: навчальний посібник. Дніпро : Середняк Т. К., 2022. 148 с.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про дипломатичну службу»²³ основними завданнями органів дипломатичної служби є:

1) «забезпечення захисту національних інтересів України; 2) реалізація зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, культурних, гуманітарних, наукових, інших зв'язків з іноземними державами та міжнародними організаціями; 3) захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном;

4) сприяння утвердженню міжнародного авторитету України, піднесенню у світі її іміджу як надійного і передбачуваного партнера;

5) забезпечення дипломатичними засобами і методами захисту суверенітету, міжнародної безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів України, її політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів;

6) координація діяльності державних органів щодо забезпечення реалізації єдиного зовнішньополітичного курсу України;

7) вивчення та аналіз політичного та економічного становища у світі, зовнішньої та внутрішньої політики іноземних держав, діяльності міжнародних організацій;

8) забезпечення державних органів інформацією, необхідною для здійснення ефективної зовнішньої та внутрішньої політики України;

9) інші завдання відповідно до законодавства України».

Відповідно до Ст. 7. основними функціями органів дипломатичної служби є:

1) «служіння Українському народу;

2) забезпечення національних інтересів і міжнародної безпеки України шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з іноземними державами і міжнародними організаціями за загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права;

3) підтримання дипломатичних і консульських зносин з іноземними державами, представництво України у міжнародних організаціях та спеціальних місіях;

4) забезпечення єдності зовнішньополітичного курсу держави;

5) здійснення зовнішньополітичної діяльності держави;

6) забезпечення координації діяльності, що здійснюється державними органами у сфері зовнішніх зносин;

7) організація проведення переговорів, а також участь у підготовці укладення міжнародних договорів України;

8) внесення в установленому порядку на розгляд Президента України або Кабінету Міністрів України пропозицій щодо укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України;

9) внесення в установленому порядку на розгляд Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України пропозицій з питань

²³ Закон України «Про дипломатичну службу». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 26, ст.219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>

розвитку відносин України з іноземними державами та міжнародними організаціями;

10) підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері міжнародних відносин;

11) здійснення функцій дипломатичного протоколу у сфері забезпечення зовнішніх зносин з іноземними державами та міжнародними організаціями;

12) забезпечення в установленому порядку зберігання міжнародних договорів України;

13) здійснення в установленому порядку функцій депозитарія міжнародних договорів України;

14) сприяння діяльності іноземних дипломатичних представництв та консульських установ, представництв міжнародних організацій в Україні, а також здійснення нагляду за додержанням дипломатичних і консульських привілеїв та імунітетів;

15) сприяння державним органам у частині здійснення ними зовнішніх зносин, надання їм відповідної методичної, консультаційної та інформаційної допомоги, дотримання міжнародних зобов'язань України;

16) здійснення інформаційного забезпечення Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України з питань зовнішньополітичної діяльності;

17) поширення інформації про Україну за кордоном;

18) забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями та їх громадськими об'єднаннями;

19) виконання в Україні та за кордоном консульських функцій, передбачених чинними міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими актами законодавства України;

20) забезпечення та координація діяльності з торговельно-економічних питань, що здійснюється закордонними дипломатичними установами України;

21) сприяння залученню допомоги від іноземних держав та міжнародних організацій;

22) сприяння розвитку міжнародного освітнього та науково-технічного співробітництва;

23) інші функції відповідно до законодавства України».

Як сказав французький дипломат Жюль Камбон: «Я не знаю діяльності більш різноманітної, ніж професія дипломата. Немає такої професії, де було б так мало твердих правил і так багато того, що засновано на традиції; де для успіху потрібна була б надзвичайна наполегливість, і де б сам успіх такою мірою залежав від випадку; де б потрібна була сувора дисциплінованість, і де особа повинна була б мати твердий характер та незалежність у міркуваннях»²⁴.

Важливим позитивним прикладом для розвитку громадянського суспільства в Україні та зміцнення внутрішньополітичної інтеграції стала євроінтеграційна стратегія. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та

²⁴ Балануца О. О. Родзинки дипломатії: навчальний посібник. Дніпро : Середняк Т. К., 2022. 148 с.

Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Після завершення процесу ратифікації всіма країнами-членами ЄС, Угода, підписана у 2014 році, набрала чинності у 2017 році. Хоча ці події відбувалися в складний період для України, вони мали позитивний ефект, сприяючи підвищенню міжнародного іміджу країни та зміцненню її позицій у європейському просторі.

5. Зовнішньополітичний потенціал держави як елемент її міжнародної позиції.

Протягом перших років незалежності Україну визнали понад 170 зарубіжних держав. Практично з усіма ними встановлено дипломатичні відносини, а двостороннє співробітництво активно розвивається.

Україна створила ефективну мережу власних дипломатичних і консульських представництв, що забезпечує реалізацію її зовнішньополітичних інтересів. Держава є членом понад 90 міжнародних організацій і у 2000–2001 роках входила до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН. Крім того, Україна уклала та виконувала понад дві тисячі міжнародно-правових документів.

За період незалежності представники України неодноразово очолювали та обиралися керівниками провідних міжнародних структур, насамперед у системі Організації Об'єднаних Націй. Як яскравий приклад можна навести Геннадія Удовенка, який був обраний Президентом 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, що підкреслює міжнародне визнання ролі України²⁵.

2 липня 1993 року Верховна Рада України затвердила Основні напрями зовнішньої політики України, що заклали базові принципи та стратегічні орієнтири держави у міжнародних відносинах.

Відповідно до статті 106 Конституції України, керівництво зовнішньополітичною діяльністю здійснює Президент України. Він представляє державу на міжнародній арені, веде переговори та укладає міжнародні договори, приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших країнах і при міжнародних організаціях, а також приймає вірчі грамоти дипломатичних представників іноземних держав.

Згідно з Указом Президента України «Про Положення про Міністерство закордонних справ України» від 3 квітня 1999 року, Міністерство закордонних справ України є центральним органом виконавчої влади та провідним органом у системі реалізації державної зовнішньої політики. МЗС координує заходи у сфері міжнародних відносин, спрямовані на забезпечення стратегічних цілей зовнішньої політики, зокрема інтеграцію України в європейський простір та створення передумов для набуття членства в Європейському Союзі (ЄС) та Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

²⁵ Міністерство закордонних справ України. Офіційний сайт. URL: <https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/istoriya>

Правові основи діяльності дипломатичної служби, порядок її організації та особливості проходження визначаються Законом України «Про дипломатичну службу»²⁶.

Декілька цитат Геннадія Удовенка:

«Немає вічних ворогів, немає вічних друзів. Вічними є національні інтереси». «Мрію, щоб кожний з нас із гордістю промовляв: «Я українець! Це наша земля!»²⁷

Українська зовнішня політика здійснюється під час широкомасштабної російської інтервенції, в складних умовах, коли країна зазнає величезних людських та фінансовоекономічних втрат. Триває політика геноциду проти української нації, її фізичного знищення. Країна-агресор щоденними масованими повітряними атаками руйнує житлову, комунальну, енергетичну інфраструктуру України, медичні та освітні заклади.

Серед геополітичних процесів, що впливають на позиції України на світовій арені, слід відзначити поляризацію світової спільноти, поглиблення глобального розмежування — ідеологічного, політичного, економічного між демократичним світом (ЄС, НАТО) і табором країн, де домінують авторитарні/тоталітарні тенденції, культ особи, нехтування правами людини, міжнародними нормами тощо (росія, Китай, КНДР, Білорусь, Іран)²⁸.

Специфіка та особливості нової американської політики на світовій арені.

В умовах формування нового світового порядку, виникнення глобальних загроз і викликів Президент США та його команда намагалися сформувати свою стратегію нової зовнішньої політики, яка радикально відрізняється від політики їх попередників.

В узагальненому вигляді нова зовнішня політика США характеризується рядом особливостей:

- «американоцентризм та комерціалізація зовнішньої політики США;
- вплив двох груп — ізоляціоністів та рейганістів — на формування позицій США на світовій арені;
- непослідовність і непередбачуваність сучасної зовнішньої політики США, яка має персоніфікований характер».

Зазначені фактори зумовили зміну попереднього ліберального курсу, зорієнтованого на підтримку демократичних цінностей у світі, на жорстко прагматичне, агресивне просування американських національних інтересів, як їх розуміє нинішнє керівництво США²⁹.

Це, своєю чергою, призвело до наступних наслідків.

Одночас, відповідно до Стратегії зовнішньополітичної діяльності України затвердженої Указом президента України від 26.08.2026 р. № 448/2021.

²⁶ Закон України «Про дипломатичну службу» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 26, ст.219. URL

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>

²⁷ Балануца О. О. Родзинки дипломатії: навчальний посібник. Дніпро : Середняк Т. К., 2022. 148 с.

²⁸ Зовнішня політика України в контексті геополітичних процесів. Експертні оцінки характеру і впливу деяких зовнішніх факторів. Листопад 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/11/21/2025-ZP.pdf>

²⁹ Зовнішня політика України в контексті геополітичних процесів. Експертні оцінки характеру і впливу деяких зовнішніх факторів. Листопад 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/11/21/2025-ZP.pdf>

«Мета зовнішньополітичної діяльності України - утвердження України у світі як сильної та авторитетної європейської держави, здатної забезпечити сприятливі зовнішні умови для стійкого розвитку і реалізації свого потенціалу, економіки та українського суспільства»³⁰.

Одним із пріоритетів зовнішньої політики України є забезпечення миру, міжнародної безпеки та сталого розвитку в Балто-Чорноморському регіоні, а також зміцнення відносин добросусідства з дружніми державами-сусідами.

Досвід, здобутий у ході протидії агресії Російської Федерації, зокрема у протистоянні гібридним загрозам, має бути використаний для поглиблення безпекового та політичного співробітництва з іншими країнами.

Україна, як держава-засновниця United Nations та ряду інших міжнародних організацій, послідовно відстоює міжнародний правопорядок, спираючись на загальновизнані принципи та норми міжнародного права, повагу до прав людини та демократичних цінностей.

Питання для самоперевірки:

1. Які основні групи факторів визначають становище держави на світовій арені (назвіть щонайменше 5 груп)?
2. У чому полягає геополітичний аналіз щодо “конвертації внутрішнього потенціалу країни у її зовнішній потенціал”?
3. Які зовнішні чинники (за Осмолівською) впливають на формування міжнародного образу держави?
4. Які чотири основні групи інструментів зовнішньої політики виділяють у тексті (з прикладами)?
5. Що таке “символічні” інструменти зовнішньої політики та які форми вони можуть включати (наприклад, публічна дипломатія, м’яка сила)?
6. У чому полягає суть гібридного конфлікту та “обчислювальної пропаганди”, і які методи інформаційного впливу згадані в тексті?
7. Які чотири типи зовнішньої політики виділяє Й. Беллерс і як вони формуються на перетині цілей та методів?
8. Назвіть основні завдання і функції дипломатичної служби України відповідно до Закону України «Про дипломатичну службу» (ст. 6–7).

Тема 3. Національні інтереси та «сила» у міжнародних відносинах

1. Зміст поняття «національний інтерес».
2. Структура та види національного інтересу держави.
3. Поняття «сили» у міжнародних відносинах.
4. Чинники «сили» держави на міжнародній арені.
5. «Жорстка сила», «м’яка сила» та «розумна сила».

³⁰ Стратегія зовнішньополітичної діяльності України затвердженої Указом президента України від 26.08.2026 р. № 448/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>

Теоретичні відомості

1. Зміст поняття «національний інтерес».

Характеризуючи поняття національних інтересів, слід враховувати, що інтерес у загальному розумінні — це «об’єктивно зумовлений мотив діяльності окремої особи, соціальної спільноти чи суспільства в цілому, спрямований на досягнення певної мети».

Якщо національна безпека відображає стан захищеності держави та її громадян від різноманітних загроз, то національні інтереси визначають зміст ключових цінностей, цілей і прагнень суспільства та держави на конкретному історичному етапі розвитку. Національні інтереси можна розглядати як «інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему держави, як компроміс між запитамі окремих громадян та суспільства в цілому».

Визначення та правові основи формування національних інтересів закріплені в Законі України «Про національну безпеку України».³¹ — «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян»

Пріоритетами національних інтересів України є:

«гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина;

розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів;

захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України;

зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві;

забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України».

Україна, зазначається в Декларації, виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та в європейських структурах і «урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї»³².

«Зовнішньополітична діяльність України, — наголошується в Загальних засадах Конституції України, — спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного

³¹ Закон України «Про національну безпеку України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

³² Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. // Конституції конституційні акти України. Історія і сучасність. 2е вид., змінене і доп. Упорядник І. О. Кресіна. Відп. ред. Ю. С. Шемшученко. К.: Інст держави і права ім. В. М. Корсцького НАН України, 2006. С. 188-192.

співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права»³³.

Конституція України, Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрямки зовнішньої політики України», Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України та Закон України «Про основи національної безпеки України» сформували базу концепції національних інтересів України.

Термін «національний інтерес» виник ще у XVI столітті. У теорії міжнародних відносин він здебільшого використовується у сфері зовнішньої політики і розуміється як «державний, народний, всенародний». У науковий обіг ця категорія набула відносно недавно — лише у 1935 році її було введено до Оксфордської енциклопедії соціальних наук.

2. Структура та види національного інтересу держави.

Політико-дискурсивний вимір формування національного інтересу охоплює широкий спектр питань — від права до економіки, від політики та етики до науки й культури. Він включає як внутрішньополітичну, так і зовнішньополітичну площину, стосується електоральних технологій, розробки та впровадження публічних політик, і певною мірою залежить від формування національної свідомості та наслідків класової боротьби. Слід зауважити, що дискурс формується через взаємодію протилежностей: наратив — модель, текст — контекст, минуле — майбутнє, індивідуалізм — колективізм, дія — структура та інші взаємопов'язані пари сенсів.³⁴

Слід погодитись із наступною візією еволюції безпекового дискурсу та терміну «безпека»: «...військова безпека (традиційне значення) — як атрибут держави, що означає відсутність військового конфлікту; пізніше — міжнародна безпека із ширшим сенсом використання, яка, проте, зберегла прямо чи опосередковано зв'язок з міждержавними відносинами; потім — безпека як суспільне благо чи спільна вигода для всіх членів суспільства; і, насамкінець, — безпека людини як рівень захищеності її життєво важливих інтересів»³⁵.

До інших викликів національній безпеці слід віднести наступні:

1) «глобалізація дискурсу щодо національного інтересу та національної безпеки з перенесенням акценту із національного рівня формування дискурсу на глобальний та надання пріоритету наднаціональним потугам та транснаціональним корпораціям;

2) атомізація суспільства, коли національний інтерес інтерпретується як сукупність приватних інтересів, які, натомість не здатні виробити спільну політику щодо національної безпеки. Це дві крайнощі, яких варто уникати»³⁶.

У науковій літературі національні інтереси традиційно поділяють на внутрішні та зовнішні. На нашу думку, доцільно розрізняти національні інтереси як внутрішні та національнодержавні інтереси як зовнішні. Водночас слід зазначити, що цей поділ є умовним, оскільки будь-який національний чи національнодержавний інтерес зазвичай має як внутрішні, так і зовнішні аспекти.

Залежно від ступеня впливу на економічну, політичну, військову, науково-технічну та інші сфери діяльності держави, національні інтереси можна класифікувати за важливістю як життєво важливі, критичні та другорядні, а за ступенем стійкості — як стратегічні, оперативні та тактичні.³⁷

Формування життєво важливих інтересів відбувається протягом історичного становлення нації держави як суб'єкта міжнародного права.

До них можна віднести (стосовно, зокрема, України) такі «інтереси, які підтримання і збереження територіальної цілісності країни, захист її кордонів, суверенітету; створення і забезпечення системи національної безпеки; інтеграція в систему регіональної та глобальної безпеки; реалізація широкомасштабних програм з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та утворення ефективної системи ядерної безпеки України; інтеграція в світову економічну і політичну спільноту, створення сприятливих умов для залучення закордонних інвестицій, збереження старих та пошуки нових шляхів доступу до стратегічно важливих для економіки ресурсів; підтримка процесів соціально-культурного і духовного відродження основ національної державності українського народу, його самобутності».

Постановою Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України» визначено три основні групи національних і національно-державних інтересів України у сфері міжнародних відносин. З метою їх забезпечення політика України спрямовується на виконання таких найголовніших завдань: «1) утвердження і розвиток України як незалежної демократичної держави; 2) забезпечення стабільності міжнародного становища України; 3) збереження територіальної цілісності держави та недоторканності її кордонів; 4) включення національного господарства у світову економічну систему для його повноцінного економічного розвитку; 5) захист прав та інтересів громадян України, її юридичних осіб за кордоном, створення умов для підтримання контактів з зарубіжними українцями і вихідцями з України, подання їм допомоги згідно з

³³ Конституція України: Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222 IV від 08.12.2004 р. — К.: Велес, 2006. 48 с.

³⁴ Yakovlev D. V. Dyskurs vitchyznianskykh media shchodo krain Baltii: mynule/maibutnie, policy. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologhii. 2020. Упр. 26. S. 82–87.

³⁵ Лазебник Л. Л. Дискурси національної безпеки. Економічний вісник. 2021. № 2. С. 85–87. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2021/2/EV20212_085-091.pdf

³⁶ Лагутін М.Р. Національний інтерес: процес формування у політико-дискурсивному вимірі. Політікус. Вип. 6. 2024. URL: http://politicus.od.ua/6_2024/9.pdf

³⁷ Ковальський В., Манчинський О., Пронкін С. Національні інтереси (два аспекти – внутрішній і зовнішній) // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Інст держави і права ім. В. М. Корсецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. К.: Довіра: Генеза, 1996. С. 116 - 117.

міжнародним правом; 6) поширення у світі образу України як надійного і передбачуваного партнера»³⁸.

Національний інститут стратегічних досліджень визначає такі пріоритетні національні та національнодержавні інтереси України: «1) забезпечення суверенітету та територіальної цілісності; 2) подолання економічної кризи; 3) досягнення національної злагоди, політичної та соціальної стабільності; 4) збереження генофонду народу, зміцнення здоров'я громадян; 5) створення демократичного суспільства; 6) інтеграція України в європейську та світову спільноту; 7) забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності; 8) створення цілісної системи забезпечення національної безпеки»³⁹.

Відправною точкою зарубіжної політики будь якої країни, на думку Г. Моргентау, є концепція національних інтересів, визначених у термінах сили. Сила (вплив) як суспільне явище має багато вимірів і проявів: від фізичної (військової) сили до економічних, соціальних, психологічних впливів. Серед них, на думку фахівців, найважливішими є: «геополітичне становище; населення; природні ресурси; індустріальний розвиток держави; військова могутність; воля; політичне керівництво і внутрішня організація влади; дипломатія; міжнародний імідж»⁴⁰.

Національні інтереси реалізуються державою через державні інтереси, які можуть мати самостійний характер (інтереси влади) і не збігатися з національними інтересами (наприклад, інтереси уряду чи інших елементів влади – законодавчої чи судової — можуть відрізнятися від національних інтересів).

3. Поняття «сили» у міжнародних відносинах.

Політична наука значною мірою сприяла осмисленню проблеми сили та конфліктів у міжнародних відносинах. Було запропоновано численні теорії, концепції та гіпотези, що пояснюють застосування сили з різних позицій. Так, ще Святий Августин вважав причиною постійних конфліктів у суспільстві вільну волю людини та її моральну слабкість. Значно пізніше К. Маркс розглядав застосування сили як наслідок історичної потреби суспільного розвитку, де класова боротьба виступає джерелом прогресу.

Починаючи з Т. Гоббса, силові зіткнення та війни вважалися властивістю людської природи; на думку мислителя, «війна всіх проти всіх» відповідає внутрішній сутності людини. Інші гіпотези пов'язували конфлікти з боротьбою за виживання, перенаселеністю чи дефіцитом ресурсів. Проте з часом більшість теоретиків і практиків стали розглядати військові конфлікти насамперед як

³⁸ Про основні напрямки зовнішньої політики України. Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року // Голос України. 1993. 24 липня.

³⁹ Національна безпека України, 1994 – 1996 рр.: Наук. доп. НІСД / Ред. кол. О. Ф. Белов (голова) та ін. К.: НІСД, 1997. 197 с.

⁴⁰ Медвідь Ф. М. Національнодержавні інтереси та геополітичні пріоритети України в контексті глобалізації та євроінтеграції // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. Вип. 70 72. 2004. С. 52 54.

наслідок політичних проблем. Наприклад, на початку XIX століття К. Клаузевіц підкреслює, що війна є силовим продовженням політики, а «силу може стримувати лише сила».

Людство, на жаль, так і не виробило ефективних політичних механізмів протидії застосуванню грубої сили у міждержавних відносинах. Після Другої світової війни стримуючим фактором виступало протистояння двох систем і військових блоків — НАТО та Варшавського договору. Найпотужнішим стримуючим механізмом була ядерна зброя та загроза глобальної катастрофи, що змушувала ядерні держави уникати ситуацій, які могли б перерости навіть у локальний конфлікт із глобальними наслідками. «Холодна війна» десятиліттями підтримувала баланс сил і стримувала пряме застосування військової сили. Після розпаду Радянського Союзу на його окраїнах розпочалися локальні силові конфлікти, зокрема в Чечні, Абхазії та Нагірному Карабасі.⁴¹

Тероризм перетворився в один із символів сучасного світу. «Поворотним пунктом стали події 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку, де загинуло понад дві тисячі безневинних людей. Однак тероризм давно став повсякденним явищем. Повідомлення у пресі, на радіо й телебаченні про страшні та жорстокі терористичні акти стають вже звичними й буденними. Наука виділяє внутрішню, міжнародну, політичну, релігійну, етнічну, державну форми терору. Терор поділяють на індивідуальний і колективно-організований. Насилля – невід'ємна характеристика будь-якої форми терору. Політологія особливу увагу приділяє вивченню сутності й суб'єктності терору. Найнижчий рівень суб'єктності терору – це конкретна особа. Наступний рівень – організована група терористів. Ще вищий рівень – державно-організований. До найвищого рівня належить міжнародна форма тероризму»⁴².

Суб'єкт терору завжди переслідує якісь конкретні цілі. Найчастіше такими цілями стають політичні зміни й дії політиків. Терористи завжди використовують для досягнення політичних цілей нелегітимне насилля.

Регіональні конфлікти велися і ведуться заради ідеологічних експериментів. Так, «Мао Цзедун у ході своїх комуністичних утопічних експериментів, у тому числі й «культурної революції», ліквідації «ворогів народу», офіцерів Гоміндану та насильницької колективізації знищив близько 29 мільйонів китайців. Понад 1 млн людей знищив диктатор Пол Пот у Камбоджі. Крім того, численними жертвами комуністичних експериментів стали народи Східної Європи після Другої світової війни (депортації українців з Польщі, переселення з Литви). Відомі жакливі наслідки етнічних чисток в Югославії, багато років триває конфлікт у Чечні за утопічні спроби побудувати в XX ст. комунізм заплатачено 60 млн людських жертв»⁴³.

⁴¹ Ярош Б.О., Ярош О.Б. Загальна теорія політики: Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. закладів. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. унту ім. Лесі Українки, 2005. 240 с.

⁴² Ярош Б.О., Ярош О.Б. Загальна теорія політики: Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. закладів. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. унту ім. Лесі Українки, 2005. 240 с.

⁴³ Ярош Б.О., Ярош О.Б. Загальна теорія політики: Навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. закладів. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. унту ім. Лесі Українки, 2005. 240 с.

4. Чинники «сили» держави на міжнародній арені.

Економічно, політично і соціально стабільна держава завжди докладала зусиль для збереження своїх базових цінностей. Але не завжди для їх поширення вона готова на певні жертви. Р. Швелер визначив це «явище як співвідношення ціни, яку країна готова платити за захист своїх цінностей, з ціною, яку вона готова платити за їх поширення»⁴⁴.

Кожна держава світу має власне місце серед суб'єктів міжнародних відносин. Воно не може бути постійним, «офіційно закріпленим», проте відтворює реальні міжнародні стосунки на певний час. Так, держава може бути: наддержавою, глобальним лідером; великою світовою державою; регіональним лідером; державою-партнером; державою-аутсайдером. Виникнення наддержав стало ознакою біполярного протистояння двох систем після Другої світової війни. Саме ці держави перебрали на себе надвійскову потугу й одержали умови консолідувати інші країни і диктувати свою волю як партнерам, так і країнам, що лишилися за межами біполярного утворення. Проте для міжнародних взаємин більш прийнятним є статус «великої держави»⁴⁵.

Нейтралітет і війна – взаємопов'язані складові однієї дилеми. Якщо традиційний нейтралітет відповідав умовам «війна всіх проти всіх» і, як правило, потребував міжнародного визнання та міжнародних гарантій, то Рух неприсядання був спробою вижити в умовах можливого глобального ракетно-ядерного конфлікту. Загроза такого конфлікту зменшилася, але ще не втратила своєї гостроти. Сучасна система міжнародних відносин не відповідає умовам багатополярного протистояння «війни всіх проти всіх». Водночас традиційні війни відходять у минуле. За всіма ознаками, головною загрозою миру і безпеці є нині локальні війни і збройні конфлікти, що виникають усередині держав.

Можна навести приклад надзвичайно чіткого визначення «буферної держави», запропонованого Л. Зірінгом: «Держави не вибирають, чи бути їм буфером. Ця роль дістається їм через вороже оточення, яке вони не контролюють. Буферні держави - слабкі актори, які перебувають між потужнішими амбіційними і часто агресивними утвореннями. Цілі буферної держави встановлюються цими зовнішніми суперниками. Вони суть жертвні елементи у більшому суперництві. Буферні держави є часткою системи балансу сил, а не міжнародного права. Однак за обставин, коли значно змінюється модель регіональних взаємин, буферні держави зазвичай стають першими жертвами - так вони розплачуються за тимчасовий еквілібріум між більшими державами»⁴⁶.

⁴⁴ Магдізаде Ф. Функція держави у системі міжнародних відносин щодо проблем національної безпеки. Політичний менеджмент. №4, 2008. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/mekhdizade_funktsiia.pdf

⁴⁵ Магдізаде Ф. Функція держави у системі міжнародних відносин щодо проблем національної безпеки. Політичний менеджмент. №4, 2008. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/mekhdizade_funktsiia.pdf

⁴⁶ Ziring L. Buffer States on the Rim of Asia: Pakistan, Afghanistan, Ira and the Superpowers // Soviet American relations with Pakistan, Iran and Afghanistan. Hafeez Malik (ed) L., 1987. P. 14 - 15.

5. «Жорстка сила», «м'яка сила» та «розумна сила».

Поняття «м'яка сила» вперше ввів американський політолог Джозеф Най у 1990-х роках. Вона протиставляється «жорсткій силі», що передбачає використання військової або економічної могутності для досягнення цілей. «М'яка сила» являє собою здатність країни чи організації впливати на інших через ненасильницькі засоби, такі як культура, цінності та політичні ідеї. Вона може доповнювати «жорстку силу», забезпечуючи більшу ефективність зовнішньої політики та формуючи так звану «розумну силу». Основними елементами політики «м'якої сили» є культура, політичні цінності (демократія та права людини тощо), зовнішня політика та міжнародні інституції. В умовах політичної напруги та конфліктів «м'яка сила» може стати важливим інструментом для підтримки миру та стабільності на міжнародній арені. Оцінка досягнень у сфері «м'якої сили» здійснюється через міжнародні рейтинги та індекси, що являють собою критерії успішності політики «м'якої сили»⁴⁷.

Американський вчений Дж. Най запропонував терміни «м'яка сила» та «жорстка сила». Однак розмежування на «жорстку» та «м'яку» сили були розроблені на основі формули Р. Клайна, яка відображає оцінювання сукупності державної сили: $P = (C + E + M) \times (S + W)$, де P – сила держави (C – населення і територія + E – економічний складник + M – військовий складник) $\times$ (S – стратегія + W – воля до здійснення державної стратегії). «У цій формулі перша частина відображає об'єктивний (матеріальний) складник, а друга – суб'єктивний (духовний). За допомогою цієї основи Дж. Най позначив матеріальні елементи як «жорстку силу», а духовні елементи – як «м'яку силу»⁴⁸.

Зраз уже існує нове поняття «розумна сила», яке запровадили науковці Дж. Най та Р. Армітідж. Вони розглядають «розумну силу» як 1) здатність перетворювати ресурси в стратегію, що приводить до бажаних результатів; 2) як синтез двох понять – «жорсткої сили» та «м'якої сили». Науковці обґрунтовують більшу привабливість і переваги фінансування міжнародних організацій та установ, замість вкладання капіталу в боротьбу з тероризмом. Учені говорять про 5 напрямів розповсюдження «розумної сили»:

- 1) «зміцнення старих політичних міждержавних альянсів і формування нових; пошук партнерів і формування міжнародних інституційних структур різного призначення;
- 2) глобальний розвиток, який розглядається як надання гуманітарної, медичної, освітньої, економічної й технологічної підтримки найбільш нужденним країнам «третього світу» самостійно та через міжнародні інститути;

⁴⁷ «М'яка сила» в сучасній політиці : метод. рекомендації для підготовки до практичних занять та самостійної роботи здобувачів вищої освіти у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», за спеціальністю 052 «Політологія» [Електронне видання] / уклад.: Т.М. Краснопольська ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса, 2024. 46 с. Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/28402>

⁴⁸ Семченко О.А. Іміджева політика України : монографія. Київ : Академія, 2014. URL: https://pidnu4niki.com/70814/politologiya/imidzheva_politika_ukrayini

- 3) публічна чи громадська дипломатія, пов'язана з розширенням гуманітарних обмінів;
- 4) коригування механізмів економічної інтеграції, яке має базуватися на ефективній діяльності міжнародних фінансових установ, орієнтованих на допомогу бідним країнам і заохочення економічного розвитку тих, які активно розвиваються;
- 5) технології та інновації в контексті забезпечення глобальної енергетичної безпеки»⁴⁹.

Тема 4. Міжнародні конфлікти та гібридна війна.

1. Поняття та ознаки міжнародних конфліктів.
2. Типи та причини виникнення міжнародних конфліктів.
3. Функції та етапи розвитку міжнародних конфліктів.
4. Механізми врегулювання міжнародних конфліктів.
5. Поняття та ознаки гібридної війни.

Теоретичні відомості

1. Поняття та ознаки міжнародних конфліктів.

Політичне розуміння конфлікту базується на його специфічних рисах як соціально-політичного явища, яке, окрім існування в політичній сфері міжсуспільних відносин, здатне поширювати свої атрибути на інші сфери, пов'язані з політикою, як на локальному, так і на глобальному рівнях. Серед ключових характеристик, на які звертають увагу більшість дослідників, виділяють його сутність як структурованого соціального процесу, що виступає засобом вирішення важливих для його учасників політичних питань, оцінених ними як взаємовиключні інтереси. Це визначає конфронтаційний характер конфлікту різного масштабу та необхідність спеціальних процедур його врегулювання. Таке бачення сутності конфлікту формує основу визначення політичного конфлікту в науковій літературі. Зокрема, американський дослідник Л. Козер трактує політичний конфлікт як боротьбу за цінності та права, що стосуються володіння статусом, владою та ресурсами, у якій цілі сторін полягають у нейтралізації одне одного, завданні шкоди або повному знищенні суперника⁵⁰, таким чином описуючи конфлікт як безпосередню активну конфронтаційну поведінку сторін. Однак, конфліктна ситуація не обмежується лише відкритою конфронтацією сторін, значна її частина пов'язана із осмисленням несумісності інтересів та формування конфронтаційних позицій сторонами.

В теорії конфліктів поняття «суб'єкт» та «учасник конфлікту» часто ототожнюються. Під суб'єктами прийнято розуміти всіх тих, хто бере участь у конфлікті⁵¹.

Носіями таких специфічних рис в міжнародних конфліктах можуть бути група індивідів, соціальний прошарок, соціально політична організація, етнонаціональна спільнота, держава, група держав, наддержавне утворення, міжнародна організація тощо. Окрім того, суб'єктів міжнародних конфліктів можна поділити за фактором безпосереднього залучення до конфлікту, на що звертає увагу відомий німецький соціолог та конфліктолог Р. Дарендорф⁵²:

- 1) «прямі учасники;
- 2) непрямі, які безпосередньо не виступають конфліктуючими сторонами, але підтримують тим чи іншим способом учасників конфлікту;
- 3) «треті сторони», які опосередковано зацікавлені у вирішенні конфлікту, або являються посередниками чи нейтральними сторонами».

Надзвичайно важливим для визначення системних особливостей формування конфліктів у міжнародних відносинах є дослідження об'єкту конфлікту. Найчастіше під об'єктом розуміється певний інтерес, викликаний на основі обґрунтованого чи помилкового уявлення суб'єктів конфлікту щодо необхідності його забезпечення і можливості його забезпечення лише однією із сторін⁵³.

Таким чином, об'єктом конфлікту можуть бути матеріальні та нематеріальні цінності, претензії на певний статус, владу, ресурси тощо, що відображає трактування об'єкту саме в змістовому аспекті.

2. Типи та причини виникнення міжнародних конфліктів.

Жоден з міжнародних конфліктів не є точною копією іншого, а завжди характеризується притаманними тільки йому особливостями, як щодо причини виникнення, засобів, складу конфліктуючих сторін, так і за специфікою перебігу. Власне тому, будь-які типологізаційні схеми, очевидно, є доволі штучними, що однак зовсім не означає відсутності потреби в них. В.В.Мадісон та В.А.Шахов, у своїй праці «Політологія міжнародних відносин» пропонують у якості таких критеріїв: суб'єктність, сферу відносин між сторонами, масштабність. Представлена у цій праці класифікація базується на таких поширених та апробованих критеріях, як: засоби, склад сторін що приймають участь в конфлікті, географічні масштаби, тривалість.

За засобами конфлікти традиційно прийнято ділити на збройні та незбройні, оскільки власне використання чи не використання збройних сил в розв'язанні міжнародних суперечностей визначає собою його найголовніші специфічні риси.

Збройні конфлікти, тобто війни є цілеспрямовано організованими зіткненнями збройних сил конфліктуючих сторін з метою завдання, максимально можливої шкоди та знищення військового і господарського потенціалу противника. Завдаючи великої руйнівної шкоди воєнні засоби в міжнародних відносинах є найбільш дієвим способом реалізації зовнішньополітичних інтересів держави, що не одноразово призводило до вибуху війн.

⁴⁹ Семченко О.А. Іміджева політика України : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 272 с.

⁵⁰ Boulding K. Conflict and Defense. A General Theory. – New York: Harper, 1962. 349 p.

⁵¹ Kaldor M. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. Cambridge: Polity, 2001. 216 p

⁵² Rapoport A. Konflikte in der vom Menschen gemachten Umwelt. Darmstadt, 1974. 353 s.

⁵³ Boulding K. Conflict and Defense. A General Theory. New York: Harper, 1962. 349 p.

Ініціювання війни виправдовується захистом своїх громадян, необхідністю припинення геноциду, боротьбою проти тоталітаризму, тощо.

У військовій науці війни класифікуються за критеріями⁵⁴:

- «театрів воєнних дій (ТВД) на: сухопутні та морські;
- способу ведення воєнних дій на: позиційні та маневренні;
- залучених ресурсів на: обмежені та масові».

Досить оригінальну класифікацію, у праці «Війна та антивійна», пропонують американські дослідники Елвін та Хейді Тофлери. Вони визначають типи війн за їх відношенням до типів цивілізацій:

1. «Війни першої хвилі відповідають сільськогосподарським суспільствам та характеризуються тим, що вони провадяться на примітивному технологічному рівні, в них приймають участь іррегулярні підрозділи, їх масштаби та ресурси залучені з обох сторін є незначними.

2. Війни другої хвилі здійснюються промисловими суспільствами та їм характерні досить високий технологічний рівень, участь в бойових операціях масових регулярних армій, значні ресурси та масштаби використані у воєнному конфлікті.

3. Війни третьої хвилі ведуться постіндустріальними (інформаційними) суспільствами, або принаймні перехідними до них, що характеризуються надвисоким технологічним рівнем»⁵⁵.

Незбройні конфлікти характеризуються конфронтативними діями ворогуючих сторін не пов'язаними з застосуванням воєнної сили. Зрозуміло, що вони можуть бути попередніми стадіями воєн і розглядатися як форми загострення стосунків, але в сучасних міжнародних відносинах, доволі часто, вони виступають самостійно, наприклад у взаємовідносинах двох полюсів біполярної міжнародної системи. Серед незбройних конфліктів найчастіше визначають:

1. «Дипломатичні, що виражаються у ворожих демаршах, як наприклад обмін нотами протесту, оголошення персонами нон-грата окремих дипломатичних працівників, розірвання дипломатичних стосунків між конфліктуєчими сторонами.

2. Економічні, що проявляють себе перед усім у так званих «торгових війнах», які здійснюються за допомогою конфронтативно спрямованої митної політики, щодо імпорту товарів, капіталів, послуг та інформації з протистоячих у ситуації конфлікту країн. Засобами таких конфліктів є також повна або часткова заборона (ембарго) на торгівлю з ворогуючою стороною, яка шляхом політичного тиску може бути поширена також і на треті країни, як це на початку XIX століття практикувала наполеонівська Франція щодо Великобританії, а в 60-70х роках США – щодо Куби.

3. Інформаційно-пропагандистські пов'язані з активним втручанням в інформаційне «поле» конфліктуєчої сторони з метою порушення внутрішньої стабільності, розпалювання національної, соціальної чи релігійної ворожнечі, закликів до різних форм непокорі владі. Приблизно таким чином, в часи

⁵⁴ Єремеева І. Напрямки структурно-функціональних трансформацій міжнародних конфліктів. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. Випуск 47, URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/47_2023/27.pdf

⁵⁵ Rapoport A. Konflikt in der vom Menschen gemachten Umwelt. Darmstadt, 1974. 353 s.

«холодної війни» працювали радіостанції «Голос Америки», «Вільна Європа» чи закордонна редакція Московського радіо, найрізноманітніші періодичні друковані видання та телевізійні компанії США і СРСР. Сучасний постбіполярний світ, що характеризується вільною циркуляцією інформації, як в рамках інформаційних мереж CNN, BBC, NBC, CBC та ABC, так і глобальної комп'ютерної мережі Інтернет є тим більше вразливим на використання інформації у так званих інформаційних та ідеологічних війнах, проти яких сучасні держави практично беззахисні. Кожна із сторін у такому конфлікті намагається захистити свій внутрішній інформаційний простір від проникнення в нього небажаної інформації, разом з тим усіма засобами намагаючись втручатись за допомогою інформаційних мереж у внутрішні справи противної сторони.

4. Культурні конфлікти визначаються конфронтативними заходами держав світу пов'язаними з повною або частковою заборонаю поширення у тій чи іншій країні літератури, музичної, кіно чи відеопродукції що походить зі сторони ворогуючої країни. Прикладом такого можуть бути заходи Франції спрямовані на обмеження поширення в країні так званої американської «масової» культури або повна її заборона в цілому ряді арабських країн».

За географічними масштабами міжнародні конфлікти можна поділити в порядку їх розширення на три типи: локальні, регіональні та глобальні⁵⁶.

Локальними є конфліктами для яких характерне поширення:

- «в прикордонних районах суміжних держав (як наприклад Індонезійський конфлікт чи Іраксько-Іранська війна);
- в окремих невеликих географічних пунктах відносно їх приналежності (конфлікт між Великобританією та Аргентиною за Фолклендські (Мальвінські) острови);
- на невеликих територіях конфліктуєчих сторін (арабо-ізраїльські війни 50-70х років)».

Локальні конфлікти найбільш поширені в біполярних міжнародних системах, що випливає з охарактеризованого вище опосередкованого протистояння ініційованого глобальними наддержавами. Характерним прикладом такої прихованої боротьби за перерозподіл сфер впливу між США та СРСР була ціла низка локальних конфліктів в часи «холодної» війни. Локальні конфлікти переважно відзначаються незначним обсягом ресурсів, що залучаються до боротьби та спорадичністю. Якщо такі конфлікти відбуваються в прикордонних районах держав то, як показує досвід, вони мають затяжний характер, але у всіх інших випадках проходять блискавично. Локальні конфлікти, за певних умов, мають тенденцію до розширення масштабів та перетворення в більш небезпечні регіональні та глобальні.

Регіональні конфлікти отримують поширення в більшій частині країн регіону або охоплюють його повністю. Такого типу конфлікти характеризуються, на відміну від попередніх, великими обсягами залучених до боротьби ресурсів, та як правило, середньою тривалістю. Існує два найбільш поширених варіанти їх виникнення:

⁵⁶ Єремеева І. Напрямки структурно-функціональних трансформацій міжнародних конфліктів. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. Випуск 47, URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/47_2023/27.pdf

- «вибух локального конфлікту призводить до поступового втягнення третіх держав до нього, тим самим розширюючи не тільки склад учасників, але й його географічні межі та ресурсні масштаби. Прикладом такого конфлікту є Центральньоамериканський 1970- 1980х років у який в той чи інший спосіб втягнулись всі держави регіону, а також опосередковано США, СРСР та Куба;

- держави регіону задовго до виникнення конфлікту групуються в протистоячі одна одній коаліції, які в момент вибуху конфлікту одразу вступають в боротьбу згідно наперед розроблених планів, як власне вибухнули обидві світові війни»⁵⁷.

Глобальні конфлікти або світові війни охоплюють практично весь світ, оскільки якщо не прямо то принаймі опосередковано зачіпають всі регіони, всі країни світу, навіть в тому випадку коли вони не приймають безпосередньої участі у воєнних діях. Такі конфлікти характеризуються величезними територіальними та ресурсними масштабами боротьби між протистоячими коаліціями. Вони, як правило, також є середньотривалими про що свідчить те, що I світова війна тривала 4 роки, II – 6 років, що пояснюється міжрегіональним характером ТВД, які включали в себе сухопутні, морські та океанічні ділянки сумарною площею декілька мільйонів кілометрів квадратних. Світові війни, як правило, виникають в мультиполярній міжнародній системі і пов'язані, як було показано вище з дисбалансом могутності провідних держав світу та коаліцій котрі вони очолюють.

«Міжнародні конфлікти, такого типу, практично завжди виникають шляхом ескалації від локального до глобального рівнів. Так I світова війна розвивалась від локального конфлікту між Австро-Угорщиною та Сербією, а - її від такого ж конфлікту між Німеччиною та Польщею»⁵⁸.

За тривалістю міжнародні конфлікти, як видно з попередніх класифікацій, діляться на: короткотривалі (блискавичні), середньотривалі та довготривалі (затяжні)⁵⁹.

Короткотривалі або блискавичні конфлікти загалом є локальними та характеризуються незначними обсягами ресурсів, що залучаються до конфронтації, їх тривалість може коливатися у проміжку від кількох днів до кількох місяців. Вони відбуваються переважно на двосторонній основі, а значно рідше-багатосторонній, як наприклад Суецький, де конфліктуючими сторонами були Великобританія, Франція та Ізраїль з одного боку і Арабська Республіка Єгипет – з іншого.

Середньотривалі конфлікти відбуваються на протязі близько 4-6 років і характеризуються переважно регіональним та глобальним геопросторовим масштабом. Вони, як правило, відбуваються на коаліційній основі та відзначаються величезними ресурсами, що застосовуються в протистоянні. У XX столітті такими міжнародними конфліктами стали обидві світові війни, які, суттєво змінили міжнародні відносини, ставши "каталізаторами" процесу трансформації міжнародної системи.

⁵⁷ Еремеева І. Напрямки структурно-функціональних трансформацій міжнародних конфліктів. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. Випуск 47, URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/47_2023/27.pdf

⁵⁸ Rapoport A. Konflikt in der vom Menschen gemachten Umwelt. Darmstadt, 1974. 353 s.

⁵⁹ Rapoport A. Konflikt in der vom Menschen gemachten Umwelt. Darmstadt, 1974. 353 s.

Довготривалі або затяжні конфлікти тривають на протязі від 6-7 до 10 і більше років. Для них характерні як регіональні так і локальні географічні рамки та невеликі масштаби ресурсів, що при цьому використовуються. Такого типу конфліктом є наприклад ірано-іракський, який тривав загалом близько 10 років. Однак, як виняток, можна назвати японо-американську торгову війну, яка маючи міжрегіональний характер, тривала майже двадцять років».

3. Функції та етапи розвитку міжнародних конфліктів.

Міжнародні конфлікти вносять до структури міжнародних відносин складні суперечності, змінюють характер міжнародних процесів та можуть впливати на систему міжнародних відносин загалом. Саме такий вплив мали Перша та Друга світові війни. Зіткнення інтересів держав на міжнародній арені в умовах устояної системи міжнародних відносин є наслідком нерівномірності їх розвитку, тобто змін співвідношення сил між ними. Стрибок в соціально-економічному та політичному розвитку окремих держав починає суперечити усталеним рольовим функціям. Сформована система відносин не дозволяє вирішити проблему без загрози інтересам інших держав, що прагнуть до консервації власного місця та ролі на міжнародній арені. Подібні ситуації викликають конфронтаційні інтереси, а отже, міжнародний конфлікт крім традиційної деструктивної функції виконує сигнальну функцію або комунікативно-інформаційну, попереджаючи про зміни у співвідношенні сил на міжнародній арені⁶⁰.

Оскільки основою міжнародного конфлікту є суперечності національних інтересів держав або їх коаліцій, функціональним призначенням конфлікту є вирішення цих суперечностей. Результатом процесу вирішення міжнародного конфлікту може стати досягнення балансу інтересів його учасників. Функціональний аналіз проблематики конфліктів у міжнародних відносинах традиційно акцентує на причинно-наслідкових зв'язках, демонструє зміст конфлікту, дає змогу оцінити їх наслідки для системи міжнародних відносин загалом, обмежити суб'єктивний характер оцінок сучасного світового порядку.

Функції конфліктів у міжнародних відносинах, що виділяють дослідники, досить багатопланові та відображають різні сторони впливу конфліктних дій на учасників та середовище системи міжнародних відносин. До класичних функцій міжнародного конфлікту належать такі:

- «створення або руйнація системи міжнародних відносин;
- сприяння створенню або консолідації військово-політичних та інших об'єднань;
- вплив на формування регіональних підсистем в міжнародних відносинах; конфлікт змінює внутрішню природу його учасників;
- інтеграція суспільства в умовах необхідності боротьби зі спільним ворогом;

⁶⁰ Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти : підруч. / І. А. Еремеева. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 144 с.

- стимулювання до змін та розвитку в різних сферах життя;
- диференціація суспільства на різні групи;
- стабілізація системи міжнародних відносин;
- емоційні та матеріальні втрати учасників конфлікту, соціально-економічна та політична криза;
- послаблення рівня співпраці між групами народів та діловими партнерами»⁶¹.

Скорочення функцій управлінських структур окремих держав та міждержавних організацій щодо управління потоками інформації, боротьби із транснаціональною злочинністю, контролю над міграційними потоками. Послаблення держави відбувається внаслідок зменшення кількості доступних урядам ресурсів, що необхідні для реалізації владних повноважень. Ускладненню ситуації сприяють міжнародні фінансові актори з їх акцентом на бідні, а значить, поступливі уряди (особливо із врахуванням корупції еліт).

Таким чином, держава не є головним джерелом загрози стабільності міжнародної системи та втрачає монополію на застосування сили, «поділяючи» її із субдержавними акторами⁶².

Функціональний аналіз міжнародних конфліктів зосереджується на причинно-наслідкових зв'язках, що дозволяє глибше зрозуміти зміст конфлікту, оцінити його наслідки для системи міжнародних відносин і зменшити суб'єктивність оцінок сучасного світового порядку. Функції міжнародних конфліктів багатопланові і відображають різні аспекти впливу конфліктних дій як на учасників, так і на середовище міжнародної системи.

До класичних функцій міжнародного конфлікту належать:

створення або руйнування системи міжнародних відносин;

формування або консолідація існуючих воєнно-політичних та інших об'єднань;

вплив на організацію регіональних підсистем у міжнародних відносинах;

трансформація внутрішньої природи міжнародних акторів, що беруть участь у конфлікті;

інтегруюча функція конфлікту всередині країни для суспільства;

диференціація суспільства на різні групи;

можливість стабілізації системи міжнародних відносин.

Таким чином, міжнародний конфлікт виконує одночасно деструктивні та конструктивні функції, впливаючи на політичну, соціальну і структурну динаміку міжнародної системи.⁶³

Фаза міжнародного конфлікту характеризується структурними особливостями та є відносно автономною системою, що визначається та

пов'язана з конфліктом загалом. Перехід між фазами являє собою якісну зміну конфлікту.

Перша, латентна стадія, являє собою виникнення об'єктивної основи конфлікту. Стадія ініціації обов'язково супроводжується наявністю конфліктних інтересів та цілей в учасників конфлікту, їх незадоволенням наявними відносинами та прагненням змінити ситуацію на свою користь. На стадії ініціації конфлікту відбувається формування його суб'єктивної складової:

- «бачення конфлікту та його сприйняття;
- розробка стратегії боротьби;
- консолідація сторін конфлікту»⁶⁴.

Ескаляція міжнародного конфлікту має дві моделі. Перша модель «напад-захист» передбачає відповідь однієї сторони на дії іншої з метою збереження статус-кво. Невиконання вимог та фактична відмова від вирішення проблеми викликає нові, більш жорсткі вимоги. Здебільшого міжнародний конфлікт, що починається за сценарієм «напад-захист», переходить у варіант «напад-напад», що у підсумку закінчується збройним зіткненням⁶⁵.

Політикам, що взяли курс на силове вирішення конфлікту, складно відступити від нього. Початок, а потім припинення бойових дій без отримання результатів призводить до дискредитації осіб, що відповідальні за ухвалення рішення, внаслідок чого відбувається падіння політичних рейтингів лідерів держав. Зовнішні чинники та конфліктна взаємодія сторін мають вплив один на одного, що сприяє ескаляції⁶⁶.

В результаті розвиток конфлікту набуває одночасно циклічної та спіральної форми: ворожі дії є основою для інших, призводячи до більш високого рівня протидії сторін.

4. Механізми врегулювання міжнародних конфліктів.

Фаза деескаляції міжнародного конфлікту містить:

- «відмову від воєнних дій усіма учасниками конфлікту або в односторонньому порядку;

- пошук учасниками конфлікту компромісного рішення щодо об'єкта конфлікту;

- досягнення компромісу.

Результатом деескаляції є переведення конфлікту в стадію врегулювання, що містить:

- зближення позицій сторін;

⁶¹ Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти : підруч. / І. А. Єремєєва. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 144 с.

⁶² Єремєєва І. Напрямки структурно-функціональних трансформацій міжнародних конфліктів. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. Випуск 47, URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/47_2023/27.pdf

⁶³ Wallensteen Peter, Sollenberg Margareta. Armed Conflict, 1989-2000. Journal of Peace Research. 2001. No 38. P. 633-634.

⁶⁴ Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти : підруч. / І. А. Єремєєва. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 144 с.

⁶⁵ Концепція «гібридної» війни та її складові. "СЕНС". 2024. URL: <https://sens.org/concept-of-hybrid-warfare-and-its-components/>

⁶⁶ Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти : підруч. / І. А. Єремєєва. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 144 с.

- вирішення суперечностей щодо усіх об'єктів конфлікту або частково (останнє відбувається частіше)»⁶⁷.

Конкретний конфліктний процес у міжнародних відносинах не обов'язково містить усі фази, тривалість кожної фази також не є константою. Індивідуальний розвиток міжнародного конфлікту може відбуватись наскільки складно, що він буде періодично переходити від ескалації до деескалації, «затухнувши» тоді, коли одна із сторін досягне свого завдання за рахунок іншої.

5. Поняття та ознаки гібридної війни.

Гібридна війна — це воєнна стратегія, спрямована на приховане ведення агресії, коли роль нападника маскується, а дії включають спонсорування заколотів, операції «під чужим прапором» та широкий спектр невоєнних засобів впливу на противника, зокрема економічні, інформаційно-психологічні та кібервійськові заходи.

Термін «гібридність» відображає поєднання нетрадиційних методів (інформаційні та економічні дії) із традиційними (застосування збройної сили). Гібридна війна перебуває у «сірій зоні» міжнародного права, що ускладнює її кваліфікацію, регулювання та оцінку за звичайними нормами і звичаями ведення війни⁶⁸.

Поняття «гібридної» війни охоплює як організаційний аспект, так і застосування засобів. Організаційно ці конфлікти можуть мати ієрархічну політичну структуру, поєднуючи її з децентралізованими елементами або мережевими тактичними підрозділами. «Щодо засобів опору, вони також виявляються гібридними як за своєю формою, так і за застосуванням. В таких конфліктах, за словами Гоффмана, майбутні противники (будь то держави, фінансово підтримувані групи або самофінансовані угруповання) володіють сучасним військовим потенціалом, що включає шифрувальні командні системи, портативні ракетні установки та інші сучасні смертоносні засоби, а також надають підтримку повстанським рухам, які використовують засідки, саморобні вибухові пристрої, насильство та вбивства. Це можуть бути держави, які поєднують високотехнологічне обладнання, наприклад, протисупутникову зброю, з тероризмом і кібервійнами, спрямованими проти фінансових організацій. У гібридній війні, крім регулярних військ, з'являються безліч нових акторів — іррегулярні повстанські формування, кримінальні банди, міжнародні терористичні мережі, приватні військові компанії та легіони іноземних найманців, підрозділи спецслужб різних країн світу, а також військові контингенти міжнародних організацій»⁶⁹.

⁶⁷ Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти : підруч. / І. А. Єремєєва. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 144 с.

⁶⁸ Концепція «гібридної» війни та її складові. "СЕНС". 2024. URL: <https://censs.org/concept-of-hybrid-warfare-and-its-components/>

⁶⁹ Концепція «гібридної» війни та її складові. "СЕНС". 2024. URL: <https://censs.org/concept-of-hybrid-warfare-and-its-components/>

Гібридна війна включає три поля бою: «зона бойових дій, свідомість людей та дипломатію. Сутність гібридних війн базується на широкому спектрі конфронтаційних дій, які використовуються в рамках гнучкої стратегії з довгостроковими цілями. Ця стратегія ґрунтується на комплексному застосуванні інформаційних, дипломатичних, військових, економічних, ресурсних та інших компонентів для досягнення цілей, таких як дестабілізація противника»⁷⁰.

Вести гібридну війну економічно вигідніше ніж звичайну: немає руйнувань на власній території, не потрібно вкладати великі кошти в оборонну промисловість і мобілізувати (виривати з економіки) населення. Десяток хакерів, декілька «прикормлених» політиків і натовп пропагандистів можуть нанести противнику значних втрат, а на їх утримання необхідно менше коштів ніж на традиційні військові формування. При цьому невідомо куди наносити прямий вогонь якщо противник окопався в Інтернеті, соцмережах чи у владі.

Тема 5. Україна як суб'єкт міжнародних відносин.

1. Основні етапи становлення та розвитку зовнішньої політики України.
2. Правові підстави міжнародної правосуб'єктності України після 1991 року.
3. Міжнародне визнання України.
4. Поняття та особливості національних інтересів України.
5. Принципи та цілі зовнішньої політики України.

Теоретичні відомості

1. Основні етапи становлення та розвитку зовнішньої політики України.

Проголошення незалежності України та її легітимізація на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року перетворили формальну правосуб'єктність держави в реальну здатність діяти на міжнародній арені. У постбіполярну добу після завершення «холодної війни» перед зовнішньою політикою України постали нові завдання: здобуття визнання держави міжнародним співтовариством, встановлення дипломатичних відносин, формування ефективної мережі дипломатичних і консульських представництв, розвиток комплексних двосторонніх відносин із іншими країнами, набуття членства в міжнародних організаціях та активна участь у їх діяльності.

В історії незалежної України можна виділити такі етапи еволюції зовнішньої політики та дипломатії:

Унезалежнення і конституціоналізм (середина 1990 — середина 1996 рр.);

Багатовекторність (середина 1996 — кінець 2013 рр.);

Європейський та євроатлантичний курс (від початку 2014 р.).

⁷⁰ Концепція «гібридної» війни та її складові. "СЕНС". 2024. URL: <https://censs.org/concept-of-hybrid-warfare-and-its-components/>

Принципи, засади та напрями зовнішньополітичної діяльності України закріплено у відповідних офіційних документах.

Декларація про державний суверенітет України (16.07.1990);

Акт проголошення незалежності України (24.08.1991)⁷¹;

Конституція України (28.06.1996, зі змінами);

Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» (02.07.1993; втратила чинність у 2010);

Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» (30.04.2002);

Закон України «Про основи національної безпеки України» (19.06.2003, зі змінами; втратив чинність у 2018);

Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (18.03.2004, зі змінами);

Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (01.07.2010, зі змінами);

Закон України «Про дипломатичну службу» (07.06.2018, зі змінами);

Закон України «Про національну безпеку України» (21.06.2018, зі змінами);

рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» (введено в дію Указом Президента України від 14.09.2020) тощо.

Будівля Міністерства закордонних справ України. Окрім того, «у червні 2021 Кабінет Міністрів України погодив проект Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, її затвердження планується до 24.08.2021. Окреслено, зокрема, такі цілі: відновлення миру й територіальної цілісності, формування безпечного середовища дипломатичними засобами, формування та просування позитивного іміджу України, підтримка українців за кордоном та інші»⁷².

За статтею 106 Конституції України, «керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави здійснює Президент України. Він представляє державу в міжнародних відносинах, веде переговори та укладає міжнародні договори України, приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях, приймає вірчі грамоти дипломатичних представників іноземних держав. Відповідно до чинного Положення про Міністерство закордонних справ України (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2016, зі змінами), головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує

⁷¹ Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Верховна Рада України. 1991. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>

⁷² Етапи еволюції зовнішньої політики та дипломатії. Україна 30 років незалежності 1991–2021р. 2021. URL:

https://vue.gov.ua/%D0%95%D1%82%D0%B0%D0%BF%D0%B8_%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D1%82%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%97

державну політику у сфері зовнішніх зносин, є Міністерство закордонних справ України»⁷³. Серед його основних завдань — реалізація зовнішньополітичного курсу України; захист прав та інтересів громадян України за кордоном; участь у формуванні та реалізації державної політики щодо інтеграції України в європейський простір, набуття членства в Європейському Союзі та ООН тощо.

Цитата: «З огляду на своє геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал Україна може і повинна стати впливовою світовою державою, здатною виконувати значну роль в забезпеченні політико-економічної стабільності в Європі». **(Витяг з документу: Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» (02.07.1993 р.)**⁷⁴.

Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки у сфері зовнішньої політики в різний час (Закон України «Про основи національної безпеки»; 2003–2018)⁷⁵ визначалися: «створення сприятливих зовнішньополітичних умов для прогресивного економічного й соціального розвитку України, запобігання втручанням у внутрішні справи, сприяння усуненню конфліктів (насамперед у суміжних регіонах), забезпечення повноправної участі в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, поглиблення співпраці з ООН, участь у міжнародних операціях із підтримання миру й безпеки та інше».

Станом на 2021р. зовнішньополітична діяльність спрямована насамперед на забезпечення незалежності й державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності України, а стратегічним курсом держави є набуття повноправного членства в Європейському Союзі та НАТО⁷⁶. Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначено такі принципи зовнішньої політики: «суверенна рівність держав, повага до територіальної цілісності іноземних держав і непорушності державних кордонів, вирішення міжнародних спорів мирними засобами, взаємовигідне співробітництво між державами, сумлінне виконання міжнародних зобов'язань та інші. Серед чинних засад — використання міжнародного потенціалу для зміцнення і розвитку України; утвердження провідного місця України в системі міжнародних відносин, зміцнення міжнародного авторитету; сприяння

⁷³ Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

⁷⁴ Основні напрями зовнішньої політики та дипломатії. Постанова Верховної Ради України № 3360-ХІІ від 2 липня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 37. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

⁷⁵ Про основні засади зовнішньої політики: Постанова Верховної Ради України № 3360-ХІІ від 2 липня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 37. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

⁷⁶ Етапи еволюції зовнішньої політики та дипломатії. Україна 30 років незалежності 1991–2021р. 2021. URL: https://vue.gov.ua/%D0%95%D1%82%D0%B0%D0%BF%D0%B8_%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D1%82%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%97

міжнародному миру й безпеці у світі; підтримка інтеграції України у світовий інформаційний простір тощо».

2. Правові підстави міжнародної правосуб'єктності України після 1991 року.

04.12.1991 Україну як незалежну державу визнали «Литовська Республіка й Латвійська Республіка, 05.12.1991 — Російська Федерація, Республіка Болгарія, Республіка Хорватія, Аргентинська Республіка й Багатонаціональна Держава Болівія. Далі, зокрема, незалежність визнали США — 25.12.1991, Федеративна Республіка Німеччина — 26.12.1991, Французька Республіка — 27.12.1991, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії — 31.12.1991. У лютому 1992 уперше в історії незалежної України посол іноземної держави (Федеративна Республіка Німеччина) вручив вірчі грамоти Президенту України»⁷⁷.

Станом на 2021р. «Україну як суверенну незалежну державу визнали понад 180 країн, практично з усіма встановлено дипломатичні відносини; за бюджетною програмою Міністерства закордонних справ України, у 87 державах забезпечено дипломатичну присутність України, у 110 державах — дипломатичну й консульську присутність за зонами відповідальності. Кількість закордонних дипломатичних установ України зростає. Відповідно до Стратегії національної безпеки України (2020), у пріоритеті є всебічне співробітництво зі США, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії, Канадою, Федеративною Республікою Німеччина, Французькою Республікою. Від 2021 Україна може створювати фактично дистанційні посольства з резиденцією в м. Києві»⁷⁸.

Посольство США в Україні, адміністративна будівля. Окрім того, в Україні акредитовано 77 дипломатичних представництв держав усього світу, 19 представництв міжнародних організацій, Представництво Європейського Союзу, Секретаріат Організації за демократію та економічний розвиток — ГУАМ, міждержавна організація. Діють дві моніторингові та одна консультативна місія. Є низка консульських установ.

3. Міжнародне визнання України.

Після розпаду Радянського Союзу Україна, як уже зазначалося, змогла розпочати формування власної зовнішньої політики і відповідних зовнішньополітичних структур. Повноправною учасницею міжнародного життя молода держава стала лише із набуттям суверенності. Україна 17 вересня 1992 р. приєдналася до Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів (1978)⁷⁹, тобто взяла на себе відповідальність за виконання

⁷⁷ Міністерство закордонних справ України (офіційний сайт). URL: <http://mfa.gov.ua/ua>

⁷⁸ Міністерство закордонних справ України (офіційний сайт). URL: <http://mfa.gov.ua/ua>

⁷⁹ Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів. Про приєднання до Конвенції додатково див. Постанову ВР N 2608-XII (2608-12) від 17.09.92. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185#Text

міжнародних домовленостей, закладених Українською РСР ще в межах Радянського Союзу.

Найвизначальнішими стали останні дні 1991 р.: Україну визнали всі держави «великої сімки». Це підтвердило остаточний перелом у позиції світової громадськості стосовно незалежності нашої держави. Станом на 27 січня 1992 р. «Україну визнала 91 держава, з 27 було встановлено дипломатичні відносини, до 5 травня 1992 р. 118 держав заявили про визнання України, з них 72 встановили з Україною дипломатичні відносини. Станом на 1993 р. Україну як незалежну державу визнали 132 держави світу, із них 106 встановили з Україною дипломатичні відносини, а на 1994 р. їх налічувалося 149, зокрема зі 132 країнами було встановлено дипломатичні відносини. Активно здійснювалося відкриття дипломатичних представництв в Україні. На початок 1994 р. функціонувало 50 іноземних консульств, п'ять представництв міжнародних організацій, а також сім консульських установ. Наприкінці 1994 р. були акредитовані посли 78 держав, з них 55 із резиденцією в Києві». Усе це разом зумовило масштабну структурну реформу, спрямовану на оптимізацію роботи зовнішньополітичного відомства України. На МЗС були покладені функції реалізації завдань у сфері зовнішньої політики, основні напрями якої на той час визначала Декларація про державний суверенітет України.

Після 1 грудня 1991 р. визнання відбувалося не лише на двосторонньому, а й на рівні міжнародних організацій; «30 січня 1992 р. Україна стала членом Ради з питань безпеки та співробітництва в Європі (тепер - Організація з безпеки та співробітництва в Європі), а згодом, 10 березня 1992 р., приєдналася до Північноатлантичної ради зі співробітництва (з 1998 р. - Рада євроатлантичного партнерства). За цей період укладено 35 двосторонніх міждержавних договорів і 88 міждержавних угод. Незалежна Україна стала повноправним членом світового товариства, важливим чинником системи міжнародних відносин»⁸⁰.

Принципово важливим кроком на шляху становлення України як повноправного суб'єкта міжнародних відносин стало запровадження атрибутів державності, зокрема визнання громадянства України, національної символіки, а також власної грошової одиниці⁸¹.

Суттєве значення для підвищення авторитету України у світі мало прийняття 10 грудня 1991 р., у День прав людини, Закону про дію на її території міжнародних договорів. «У ньому йшлося про те, що, прагнучи долучитись до системи правових відносин між державами та на основі взаємної поваги

⁸⁰ Етапи еволюції зовнішньої політики та дипломатії. Україна 30 років незалежності 1991-2021р. 2021. URL: https://vue.gov.ua/%D0%95%D1%82%D0%B0%D0%BF%D0%B8_%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D1%82%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%97

⁸¹ Етапи еволюції зовнішньої політики та дипломатії. Україна 30 років незалежності 1991-2021р. 2021. URL: https://vue.gov.ua/%D0%95%D1%82%D0%B0%D0%BF%D0%B8_%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D1%82%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%97

державного суверенітету і демократичних засад міжнародної співпраці, Україна розглядає укладені й ратифіковані нею міжнародні договори невід'ємною частиною національного законодавства. Ці та інші акти молодій країні засвідчили появу на політичній мапі світу нової демократичної держави, готової зробити гідний внесок у збереження загальнолюдських цінностей і розвиток міжнародного співробітництва. Цей період, окрім міжнародного визнання незалежної України, характерний активним процесом кристалізації її головних зовнішньополітичних інтересів і пріоритетів. Вони формувалися на засадах основоположних документів - Декларації про державний суверенітет⁸², Акта про незалежність України. Однак повноцінну теоретичну основу зовнішньої політики України ще належало створити.

Стрімке визнання України на міжнародному рівні дало поштовх до ґрунтовного розроблення її зовнішньополітичної концепції. Визначені ще Декларацією про суверенітет принципові засади української зовнішньої політики необхідно було конкретизувати з урахуванням реальних проблем, котрі постали після проголошення незалежності України⁸³. Активна, цілеспрямована, чітко окреслена і виважена зовнішня політика повинна була забезпечити сприятливі умови для економічного та культурного піднесення держави й одночасно забезпечити її участь у розв'язанні низки глобальних і регіональних проблем, які потребували об'єднаних дій міжнародного співтовариства.

4. Поняття та особливості національних інтересів України.

Україна займає вигідне геополітичне становище між Заходом і Сходом. Проте само по собі вигідне геополітичне становище автоматично не забезпечує вигоди для країни. Це повинна робити зовнішня політика країни.

З початку проголошення незалежності Україна взяла курс на набуття статусу позаблокової, без'ядерної держави. На першому етапі становлення незалежності України забезпечило їй підтримку з боку світової громадськості і дистанціюванні від Росії⁸⁴.

Пріоритетними стратегічними напрямками у сфері двосторонніх відносин є активний розвиток політичних, економічних, науково-технічних, культурних та інших стосунків з такими групами держав:

1. «Двосторонні міждержавні відносини а) прикордонні держави, б) західні держави – члени ЄС та НАТО, в) держави Азії, Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Африки та Латинської Америки

2. Регіональне співробітництво в Європі. Зовнішньополітичні зусилля України мають бути постійно спрямовані на розвиток європейського регіонального

⁸² Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Верховна Рада України*. 1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>

⁸³ Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації. *Український історичний журнал*. 2011. № 4. С. 55–76.

⁸⁴ Зовнішня політика України інтереси і пріоритети. *Геополітика. Студентська бібліотека*. 2020. URL: <https://studies.in.ua/shpora-geopolitika/2442-83-zovnishnya-politika-ukrayini-nteresi-proriteti.html>

співробітництва у всіх сферах з метою зміцнення своєї державної незалежності та ефективного забезпечення національних інтересів. Пріоритетним регіональним напрямом зовнішньої політики України є її діяльність в рамках Ради з безпеки і співробітництва в Європі.

3. Співробітництво в рамках Співдружності незалежних держав. Україна як одна із засновниць Співдружності незалежних держав розвиває співробітництво з країнами – учасницями СНД відповідно до положень Угоди про Співдружність незалежних держав із Застереженнями до неї, зробленими Верховною Радою України.

4. ООН та універсальні міжнародні організації. Участь України у всесвітніх міжнародних організаціях створює реальні можливості для взаємодії практично з усіма державами світу в рамках багатосторонньої дипломатії. Членство в них доповнює і розширює двосторонні та регіональні механізми забезпечення фундаментальних національних інтересів України, відкриваючи доступ до світового досвіду, інформації, статистики, експертних послуг, джерел технічної та фінансової допомоги. Всесвітні міжнародні організації сприяють підвищенню ролі і впливу Української держави в світі. Через членство в них Україна бере участь у формуванні архітектури світового правопорядку, вирішує проблеми гарантії своєї національної безпеки».

Пріоритетним напрямом діяльності України у всесвітніх міжнародних організаціях є активна участь в ООН та її спеціалізованих установах.

5. Принципи та цілі зовнішньої політики України.

Засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються на безумовному додержанні Конституції України, забезпеченні в Україні прав і свобод людини і громадянина та гарантуванні прав і свобод, проголошених Конституцією України, на загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства.

Зовнішня політика ґрунтується на таких принципах⁸⁵:

«суверенна рівність держав;

утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави;

повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів;

вирішення міжнародних спорів мирними засобами;

⁸⁵ Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації. *Український історичний журнал*. 2011. № 4. С. 55–76.

повага до прав людини та її основоположних свобод;
невтручання у внутрішні справи держав;
взаємовигідне співробітництво між державами;
сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань;
пріоритет загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права;

застосування Збройних Сил України лише у випадках актів збройної агресії проти України, будь-яких інших збройних зазіхань на її територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів, боротьби з міжнародним тероризмом та піратством або в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

застосування міжнародних санкцій, контрзаходів та заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам;

своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам».

Тема 6. Інституційні та організаційні засади зовнішньої політики України

1. Нормативно-правове регулювання зовнішньої політики України.
2. Центральні органи зовнішніх відносин України.
3. Закордонні органи зовнішніх відносин України.
4. Україна в Організації Об'єднаних Націй.
5. Україна в спеціалізованих і регіональних міжнародних організаціях (СОТ, МВФ, ЮНЕСКО, ОБСЄ, ГУАМ, ОЧЕС, Рада Європи).

Теоретичні відомості

1. Нормативно-правове регулювання зовнішньої політики України.

Основними нормативно-правовими документами в сфері регулювання зовнішньої політики України варто відзначити:

*Конституція України*⁸⁶ «визначає основоположні принципи зовнішньої політики держави, закріплюючи суверенітет, територіальну цілісність, невтручання у внутрішні справи інших держав та дотримання норм міжнародного права. Вона встановлює, що зовнішньополітична діяльність спрямована на забезпечення національних інтересів і безпеки шляхом мирного та взаємовигідного співробітництва».

Основний Закон також визначає повноваження органів влади у сфері міжнародних відносин: Президент представляє державу на міжнародній арені та укладає міжнародні договори, Верховна Рада ратифікує їх, а Кабінет

⁸⁶ Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Міністрів забезпечує реалізацію зовнішньої політики. Це створює інституційний баланс і правову основу для міжнародної діяльності України.

*Закон України «Про державну службу»*⁸⁷ «Цей закон регулює функціонування професійного державного апарату, який забезпечує реалізацію зовнішньої політики. Він встановлює принципи політичної нейтральності, професіоналізму, доброчесності та служіння державі, що є важливими для формування ефективної дипломатичної та зовнішньополітичної діяльності.

У контексті зовнішньої політики закон визначає вимоги до державних службовців, які працюють у міжнародній сфері, зокрема щодо компетентності, етики та відповідальності. Це сприяє формуванню професійного кадрового корпусу, здатного представляти інтереси України на міжнародному рівні».

*Закон України «Про дипломатичну службу»*⁸⁸ «Закон визначає правові засади організації та діяльності дипломатичної служби України, її структуру, функції та кадрову політику. Він встановлює порядок призначення дипломатичних працівників, їхні права, обов'язки та соціальні гарантії.

Для зовнішньої політики цей акт є ключовим, оскільки регламентує діяльність дипломатичних представництв за кордоном, механізми захисту прав громадян України за межами держави та просування національних інтересів. Закон також визначає дипломатичні ранги, принципи служби та професійні стандарти».

*Віденська конвенція про дипломатичні зносини*⁸⁹ «Конвенція встановлює універсальні правила дипломатичних відносин між державами, включаючи статус дипломатичних місій, їх функції та привілеї. Вона визначає недоторканність дипломатичних представництв, імунітет дипломатів і принципи офіційного представництва держав.

Для України конвенція є фундаментом здійснення дипломатичної діяльності за кордоном. Вона гарантує правовий захист українських дипломатів та визначає стандарти міжнародного дипломатичного протоколу, що забезпечує стабільність і передбачуваність міждержавних відносин».

*Віденська конвенція про консульські зносини*⁹⁰ «Конвенція регулює діяльність консульських установ і визначає їхні функції, включаючи захист прав громадян за кордоном, оформлення документів і сприяння економічним та культурним зв'язкам. Вона також встановлює правовий статус консульських посадових осіб.

Для зовнішньої політики України цей документ має практичне значення, оскільки забезпечує механізми захисту українців за кордоном і сприяє розвитку

⁸⁷ Закон України «Про державну службу». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 4, ст.43 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

⁸⁸ Закон України «Про дипломатичну службу». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 26, ст.219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>

⁸⁹ Done at Vienna on 18 April 1961. Entered into force on 24 April 1964. *United Nations, Treaty Series*, vol. 500, p.

95. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf

⁹⁰ Done at Vienna on 24 April 1963. Entered into force on 19 March 1967. *United Nations, Treaty Series*, vol. 596, p. 261. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf

двосторонніх відносин на рівні консульських контактів. Він створює правові гарантії консульської допомоги громадянам у кризових ситуаціях».

*Закон України «Про засади зовнішньої і внутрішньої політики»*⁹¹ «Закон визначає стратегічні орієнтири державної політики, зокрема у сфері міжнародних відносин. Він закріплює пріоритети інтеграції України у європейський політичний, економічний і правовий простір, розвиток стратегічних партнерств та зміцнення міжнародної безпеки.

Документ також підкреслює принципи багатовекторності, дотримання міжнародного права, захисту національних інтересів і участі у міжнародних організаціях. Він формує концептуальну основу зовнішньополітичного курсу держави».

*Положення про Міністерство закордонних справ України*⁹² «Положення про МЗС визначає статус, структуру та повноваження центрального органу виконавчої влади, відповідального за реалізацію зовнішньої політики. Воно регламентує координацію міжнародної діяльності органів державної влади та забезпечення єдності зовнішньополітичного курсу.

У зовнішньополітичному контексті МЗС забезпечує дипломатичне представництво, участь у міжнародних переговорах, захист національних інтересів і формування позитивного іміджу держави. Положення визначає механізми реалізації стратегічних пріоритетів України на міжнародній арені».

2. Центральні органи зовнішніх відносин України.

«Дипломатія — це мистецтво стримувати силу». Генрі Кіссінджер

Дипломатична діяльність як один із видів державної служби здійснюється конкретними посадовими особами та державними органами, по-кликані керуватися нормами міжнародного права. Звичайно, поняття «дипломатія» є вужчим порівняно з поняттям «зовнішні зносини». Тому, розглядаючи питання, пов'язані з функціонуванням відповідних державних органів, автор вважає доречним врахувати думку відомого фахівця з цих проблем В. О. Зоріна, який класифікував державні органи зовнішніх зносин, насамперед із точки зору їхнього розташування, як дві окремі групи: центральні органи зовнішніх зносин держави, закордонні органи зовнішніх зносин держави. Такий поділ видається нам універсальним і, попри все розмаїття сучасних політичних та економічних систем, може бути застосованим до будь-якої країни світу.

До державних конституційних органів та посадових осіб зовнішніх зносин належать: вищі законодавчі органи влади, що обираються громадянами даної країни; глава держави — одноосібний або колегіальний; уряд і, насамперед, його глава (прем'єр-міністр); міністр закордонних справ.

⁹¹ Закон України «Про засади зовнішньої і внутрішньої політики». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

⁹² Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України». від 30 березня 2016 р. № 281 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>

Так, «згідно з Конституцією України (ст. 85) до повноважень Верховної Ради України належать: «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики» (п. 5); «затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням» (п. 14); «схвалення рішень про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України» (п. 23); «надання у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України» (п. 32)»⁹³. Безпосередньо питаннями зовнішньої політики у Верховній Раді України опікується Комітет у закордонних справах і зв'язках із СНД.

Центральною фігурою у сфері зовнішніх зносин держави є глава держави, який може діяти одноосібно або в колегіальному форматі. У республіканських формах правління таким органом зазвичай є президент. З точки зору ведення зовнішніх справ, повсякденного представництва держави в міжнародних відносинах та управління всіма зовнішніми контактами, глава держави виступає вищим органом зовнішніх зносин. До традиційних повноважень глави держави належить призначення та звільнення послів і посланників, прийом вірчих і відкличних грамот акредитованих іноземних дипломатів. Особливе значення для статусу глави держави у зовнішніх справах має можливість безпосередньо зустрічатися, вести переговори та листування з іншими главами держав без потреби отримувати додаткові повноваження. Відповідно до міжнародного права, загальновізнано, що глава держави, а також глава уряду та міністр закордонних справ представляють свою країну в усіх питаннях зовнішніх зносин *ex officio* (за посадою)⁹⁴.

За Конституцією України Президент України як глава держави має досить широкі повноваження в галузі здійснення зовнішньої політики України. Так, відповідно до ст. 102 Конституції України «Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина»⁹⁵.

Ст. 106 Конституції України містить перелік конкретних повноважень Президента України в галузі здійснення дипломатичної діяльності та реалізації зовнішніх зносин. Так, Президент України «звертається з посланням до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України» (п. 2); «представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною

⁹³ Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁹⁴ Офіційний вісник України: Щотижневий збірник актів законодавства № 14. К., 1999. С. 16.

⁹⁵ Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України» (п. 3); «приймає рішення про визнання іноземних держав» (п. 4); «призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав» (п. 5); «вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України» (п. 19); «присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини» (п. 24).

Так, згідно з п. 1. ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України «забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України». Безпосередньо керівництво зовнішньополітичними діями та дипломатичною службою держави уряд здійснює через Міністерство закордонних справ, керівникові якого уряд дає прямі доручення і слідкує за їхнім виконанням⁹⁶.

Повсякденну оперативну діяльність у сфері зовнішніх зносин держави здебільшого здійснює відповідне відомство закордонних справ. Воно є ключовою ланкою загальнонаціонального механізму, що забезпечує практичну реалізацію зовнішньополітичної діяльності. Зазвичай такий орган називають Міністерство закордонних справ, хоча в різних країнах його найменування відрізняється. Наприклад: у Великій Британії — Foreign Office; у Франції, Бельгії та Аргентині — Міністерство зовнішніх зносин; у Лівії — Народне бюро зовнішніх зв'язків; у США — Державний департамент; у Швейцарії — Федеральний департамент закордонних справ.

3. Закордонні органи зовнішніх відносин України

Нормативним документом, що регулює діяльність Міністерства закордонних справ України є «Положення про МЗС України та кількісний склад його колегії», яке було затверджене постановою Кабінету Міністрів від 18 лютого 1993 р. Згідно із п. 1 цього положення «МЗС України є центральним органом державної виконавчої влади, керівник якого відповідно до Конституції України входить до складу Кабінету Міністрів України. Міністерство забезпечує у межах своїх повноважень проведення зовнішньої політики України і здійснює координацію діяльності всіх учасників зовнішньополітичних зв'язків України». Слід наголосити, що відповідно до ст. 107 Конституції України міністр закордонних справ нашої держави є членом Ради національної безпеки та оборони й, отже, безпосередньо підпорядковується Президенту, а саме Міністерство закордонних справ, поряд із Міністерством оборони, Міністерством внутрішніх справ. Службою безпеки України входить у систему так званих силових міністерств держави.

У зазначеній постанові також чітко сформульовані головні завдання, що стоять перед МЗС України. Це, передусім: «участь у реалізації державного суверенітету України у сфері зовнішньополітичної діяльності, сприяння піднесенню міжнародного авторитету держави; забезпечення, в межах своїх повноважень, єдиного зовнішньополітичного курсу України з метою всебічного розвитку політичних, економічних, гуманітарних, наукових та інших зв'язків із зарубіжними країнами; розробка і участь у здійсненні концепції розвитку зовнішньополітичної діяльності держави, — захист прав та інтересів України, її фізичних та юридичних осіб за кордоном; аналіз зовнішньополітичної діяльності України, розробка і здійснення комплексу заходів, спрямованих на підвищення ефективності зовнішньополітичних зв'язків України, насамперед, надання організаційно-методичної та інформаційної допомоги органам зовнішньополітичних зносин; організація, координація та фінансування роботи представництв України за кордоном, а також сприяння діяльності представництв іноземних держав на території України. Що стосується структурних «кордонів» МЗС, то, згідно із п. 8 постанови, «до системи МЗС входять дипломатичні представництва, консульські установи, постійні представництва України при міжнародних організаціях, представництва МЗС в Україні, а також установи й організації, пов'язані з підготовкою, перепідготовкою, підвищенням кваліфікації кадрів»⁹⁷.

До центральних державних органів зовнішніх зносин належать також й інші міністерства та відомства (державні комітети), які за родом своєї діяльності безпосередньо причетні до міждержавних зносин. В Україні, наприклад, таким відомством, крім МЗС України, є Міністерство зовнішньо-економічних зв'язків та торгівлі. Йому, зокрема, «доручено формувати склад торговельно-економічних місій, які діють безпосередньо у складі дипломатичного представництва України за кордоном. У налагодженні міжнародних зв'язків активну участь беруть також міністерства зв'язку, цивільної авіації, культури, освіти, оборони, економіки, науки тощо. Звичайно, в різних країнах ці базові органи зовнішніх зносин, головним із яких, безперечно, є зовнішньополітичне відомство, не в однаковій мірі задіяні у міждержавних стосунках, але саме вони складають систему державних органів зовнішніх зносин»⁹⁸.

Щодо закордонних державних органів зовнішніх зносин, то, як уже згадувалося вище, вони поділяються на дві головні категорії — постійні та тимчасові.

«Постійні органи ведуть повсякденну роботу за кордоном, представляючи і захищаючи інтереси своєї держави. Йдеться про посольства та місії, представництва в міжнародних організаціях.

⁹⁷ Дипломатичні установи. Міністерство закордонних справ. 2026. URL: <https://mfa.gov.ua/diplomaticni-ustanovi/inozemni-diplomaticni-ustanovi-v-ukrayini>

⁹⁸ Указ Президента України «Про Положення про закордонні дипломатичні установи України» від 15 березня 2021 року № 99/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99/2021#Text>

⁹⁶ Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Представництва на різноманітних технічних чи спеціалізованих, галузевих виставках і конгресах також не мають дипломатичного характеру. Члени цих представництв не мають дипломатичного статусу, виїждять за кордон за службовими паспортами. Такі представництва, у свою чергу, також можуть бути постійними або тимчасовими»⁹⁹.

Отже, державні органи зовнішніх зносин, як центральні, так і закордонні, утворюють єдину цілісну систему, у центрі якої знаходиться зовнішньополітичне відомство. Ефективність цієї системи визначається рядом ключових факторів, зокрема економічним рівнем розвитку держави, її військовою могутністю та кадровим потенціалом. Всі ці органи об'єднані спільною метою — захищати зовнішні інтереси держави, зміцнювати її міжнародний авторитет і сприяти підвищенню ролі держави у світовому співтоваристві.

4. Україна в Організації Об'єднаних Націй

Україна у 1945 р. стала однією з держав-співзасновниць ООН. Делегація України взяла активну участь у конференції в Сан-Франциско, зробивши вагомий внесок у розробку Статуту ООН (зокрема, координувала процес підготовки Преамбули та Цілей і Принципів Статуту ООН).

Про високий авторитет нашої держави в ООН свідчить її неодноразове обрання до Ради Безпеки ООН – органу, на який країнами-членами ООН покладено головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки (1948-1949, 1984-1985, 2000-2001, 2016-2017 рр.). «Генеральні секретарі ООН відвідували Україну дев'ять разів: У Тан (1962 р.), Курт Вальдхайм (1981 р.), Перес де Куельяр (1987 р.), Бутрос Бутрос-Галі (1993 р.), Кофі Аннан (2002 р.), Бан Кі-мун (2011, 2014, 2015 рр.) та А.Гутерріш (2017 р.)»¹⁰⁰.

Україна виступає за посилення ролі Генеральної Асамблеї ООН як найбільш представницького політичного органу. У 1997 р. Міністра закордонних справ України Г.Й.Удовенка було обрано на посаду Голови 52-ї сесії Генасамблеї. Предметом особливої гордості України є те, що саме 52-а сесія ГА ООН, яка увійшла в історію як «сесія реформ», ухвалила всеосяжну програму оновлення Організації, запропоновану її тодішнім Генеральним секретарем К.Аннаном, і надала потужного імпульсу широкомасштабному оновленню ООН. У червні 2018 року Постійного представника України при ООН В.Ю.Єльченка обрано Віце-головою 73-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН¹⁰¹.

⁹⁹ Указ Президента України «Про Положення про закордонні дипломатичні установи України» від 15 березня 2021 року № 99/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99/2021#Text>

¹⁰⁰ Діяльність в рамках ООН. Постійне представництво України при ООН. 2025. URL: <https://ukraineun.org/ukraine-and-un/>

¹⁰¹ Діяльність в рамках ООН. Постійне представництво України при ООН. 2025. URL: <https://ukraineun.org/ukraine-and-un/>

З березня 2014 р. в Україні на запрошення нашої держави діє Моніторингова місія ООН у галузі прав людини, що фіксує правозахисні наслідки російської агресії.

Наша країна отримує значну технічну, консультативну та фінансову допомогу спеціалізованих установ ООН, її фондів та програм, зокрема, у сферах демократичного врядування, подолання бідності, досягнення національних Цілей сталого розвитку, підтримки державного управління, боротьби з ВІЛ/СНІД та іншими тяжкими хворобами, захисту довкілля¹⁰².

У сфері розвитку допомога від ООН надається через Рамкову програму партнерства Уряду України - ООН на 2018-2022 рр., яка включає проекти, що реалізуються в Україні всіма установами системи ООН, пріоритетними є «1) стає економічне зростання, навколишнє середовище і зайнятість; 2) рівний доступ до якісних та інклюзивних послуг і соціального захисту; 3) демократичне врядування, верховенство права; 4) безпека громадян, соціальна єдність і відновлення з особливим акцентом на Сході». Бюджет Рамкової програми становить 667 млн. дол. США, що передбачає залучення додаткових ресурсів для реалізації цих проектів.

Починаючи з квітня 2014 р. організації системи ООН щороку реалізують в Україні плани гуманітарного реагування, підготовка яких здійснюється у координації з відповідними ЦОВВ України. У ході виконання вказаних планів ООН мобілізувала більше 0,5 млрд. дол. США для надання гуманітарної допомоги населенню України. План гуманітарного реагування на 2020 рік для України передбачає надання гуманітарної допомоги 2 млн. осіб, що вимагає фінансування донорів на суму 158 млн. дол. США для реалізації проектів, основна увага в яких акцентується на гуманітарній ситуації на тимчасово окупованих територіях та вздовж «лінії зіткнення».

Активною є електоральна діяльність нашої держави в ООН. Так, «Україна сім разів обиралася членом Економічної і Соціальної Ради (ЕКОСОР) та чотири – членом Ради ООН з прав людини. Також Україна номінована до ЕКОСОР на період 2026-2028 рр. та до Ради ООН з прав людини на 2027-2029 рр. У 2011 році Постійний представник України був віце-головою Комісії ООН з миробудівництва у період членства у 2011-2012 рр. У 2020 році Постійного представника України обрано віце-головою ЕКОСОР на період 2020-2021. У 2022 році Постійного представника України обрано віце-головою Бюро виконавчої ради ООН-Жінки, а у 2023 році – головою, а також віце-головою Бюро виконавчої ради ПРООН/ЮНФПА/ЮНОПС у 2023 році. Крім того, Україна входить до складу Бюро Комісії ООН зі статусу жінок на її 69 сесії»¹⁰³.

На сьогодні Україна входить/обрана до складу таких органів ООН, як «Комісія з народонаселення та розвитку (2021-2024 рр.), Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ, 2019-2025 рр.), Комісія ООН з соціального

¹⁰² Діяльність в рамках ООН. Постійне представництво України при ООН. 2025. URL: <https://ukraineun.org/ukraine-and-un/>

¹⁰³ Діяльність в рамках ООН. Постійне представництво України при ООН. 2025. URL: <https://ukraineun.org/ukraine-and-un/>

розвитку (період 2023-2027 рр.), Група експертів з міжнародного обліку та фінансової звітності (2022-2024 рр.), Виконавча рада ООН-Жінки (2022-2024 рр.), Виконавча рада Програми розвитку ООН, Фонду народонаселення ООН, Управління ООН з обслуговування проектів (ПРООН/ЮНФПА/ЮНОПС, 2022-2024 рр.), Комітет ООН з внесків (2022-2024 рр.), Комісія ООН зі статусу жінок (2023-2027 рр.), Постійний форум ООН з питань корінних народів (2023-2025 рр.) та представлена в Міжнародному трибуналі з морського права (2020-2029 рр.)».

5. Україна в спеціалізованих і регіональних міжнародних організаціях (СОТ, МВФ, ЮНЕСКО, ОБСЄ, ГУАМ, ОЧЕС, Рада Європи).

З набуттям членства України у Світовій організації торгівлі (СОТ) у травні 2008 року розпочався новий етап багатостороннього економічного співробітництва. Українська сторона нині активно бере участь у засіданнях Генеральної ради СОТ, у дво- та багатосторонніх процесах у рамках «Доха-раунду», а також опрацьовує питання приєднання до існуючих угруповань держав-членів СОТ, сформованих за регіональною ознакою або за спільними інтересами. Членство у СОТ надало Україні можливість вести переговори про угоди щодо вільної торгівлі з ЄС та Європейською асоціацією вільної торгівлі, а також посилило позиції країни у реалізації чинних двосторонніх угод про вільну торгівлю. Актуальним залишається подальше реформування зовнішньоторговельного режиму України з метою приведення його у відповідність до норм та принципів СОТ. У контексті глобальної економічної та фінансової кризи та її негативного впливу на українську економіку зростає значення міжнародного фінансового співробітництва, особливо у взаємодії з групою Світового банку¹⁰⁴.

В числі таких структур слід особливо виділити регіональні організації та інтеграційні угруповання – Раду Європи, ОБСЄ, Організацію за демократію та розвиток – ГУАМ, Організацію Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), Центральноевропейську ініціативу (ЦЕІ). Широка тематика діяльності цих організацій та різноманітність завдань, пов'язаних з участю в них української сторони, потребує залучення до роботи багатьох інших відомств¹⁰⁵. Взаємодія України в рамках ГУАМ спрямована на просування національних інтересів у сфері транспорту та комунікацій, фінансового й наукового співробітництва, енергетики, охорони довкілля та туризму. З лютого 2007 по квітень 2008 року Україна успішно виконувала обов'язки головної держави в організації. На сьогодні ГУАМ є динамічною та ефективною структурою з великим потенціалом для співпраці у транспортній, енергетичній, гуманітарній

та безпековій сферах. Членство України в цій організації сприяє зміцненню її міжнародного авторитету та підвищенню ролі як регіонального лідера.

Членство України у Раді Європи є важливим чинником інтеграції країни у єдиний європейський правовий простір шляхом приведення національного законодавства у відповідність до норм організації.

Основні напрями співробітництва України та РЄ, зокрема, забезпечення прав людини та соціальної єдності, реформування судової системи, боротьбу із корупцією покладено в основу Плану дій РЄ для України на 2008-2011 рр. Відповідно до Статуту РЄ, Україна представлена у всіх головних органах РЄ; у 2010 – 2011 рр. відбулося головування України в Комітеті Міністрів РЄ¹⁰⁶. Діяльність України в ОБСЄ забезпечує рівноправну участь держави в обговоренні та вирішенні ключових проблем міжнародної безпеки й регіональної співпраці. Серед пріоритетів співпраці — посилення превентивної ролі ОБСЄ та активізація її участі у врегулюванні «заморожених» конфліктів.

Українська сторона послідовно залучається до реформування та подальшого інституційного розвитку ОБСЄ. У 2013 році Україна виконувала обов'язки головної держави в організації.

Тема 7. Пріоритетні напрями зовнішньої політики України

1. Співпраця України з Європейським Союзом.
2. Співпраця України з НАТО.
3. Українсько-американські відносини.
4. Двосторонні відносини України з державами-сусідами.
5. Українсько-російські відносини: окупація Криму та агресія РФ на Сході України.

Теоретичні відомості

1. Співпраця України з Європейським Союзом.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів як головної держави в Раді Європейських Співтовариств держави у своєму листі від імені ЄС офіційно визнав незалежність України.

Політика України щодо розбудови відносин з Європейським Союзом впроваджується на основі Закону України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Відповідно до статті 11 Закону однією з основоположних засад зовнішньої політики України є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС»¹⁰⁷.

Разом з цим намір України розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції був проголошений набагато раніше. Так, у Постанові Верховної Ради

¹⁰⁴

¹⁰⁵ Конспект лекцій з дисципліни «Міжнародні організації» для здобувачів вищої освіти II курсу III семестру спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» денної форми навчання / Укл.: Латишева В. В., Чістякова І. М., Кудлай І. В. Одеса: ОНПУ, 2020. 116 с.

¹⁰⁶ Конспект лекцій з дисципліни «Міжнародні організації» для здобувачів вищої освіти II курсу III семестру спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» денної форми навчання / Укл.: Латишева В. В., Чістякова І. М., Кудлай І. В. Одеса: ОНПУ, 2020. 116 с.

¹⁰⁷ Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України»¹⁰⁸ Україна вперше офіційно заявила про свої євроінтеграційні прагнення, закріпивши у відповідному документі, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам». З метою підтримки стабільних відносин з Європейськими Співтовариствами Україна мала укласти Угоду про партнерство і співробітництво, реалізація якої передбачалася як перший етап на шляху до асоційованого, а згодом — повного членства у цій організації.

Після перемоги Революції Гідності, 13 березня 2014 року, Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі», яка закріпила незворотність євроінтеграційного курсу та визначила головною метою набуття членства в ЄС. У документі підкреслювалося, що Україна, як європейська держава, що поділяє спільну історію та цінності з країнами ЄС, має право подати заявку на членство відповідно до статті 49 Договору про ЄС. Постанова також рекомендувала Виконуючому обов'язки Президента України та Кабінету Міністрів України здійснити низку першочергових кроків у сфері європейської інтеграції, зокрема щодо укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

З підписанням та ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році відносини сторін почали розвиватися у новому форматі політичної асоціації та економічної інтеграції. Під час підписання Угоди 27 червня 2014 року Президент України П.О. Порошенко та під час її ратифікації 16 вересня 2014 року Верховна Рада України заявили, що укладення цієї Угоди є черговим кроком на шляху до досягнення головної мети євроінтеграції — повноправного членства України в Європейському Союзі.

7 лютого 2019 року Верховна Рада України ухвалила закон про внесення змін до Конституції України, яким закріплено стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Метою цього закону стало законодавче затвердження цивілізаційного вибору України, європейської ідентичності українського народу та незворотності стратегічного курсу держави на інтеграцію до ЄС і НАТО¹⁰⁹.

9 травня 2022 року Україна передала Європейському Союзу заповнену другу частину опитувальника, необхідну для отримання статусу кандидата на членство в ЄС. «Під час зустрічі по відеозв'язку з Президенткою Європейської комісії Урсулою фон дер Ляєн Президент України Володимир Зеленський продемонстрував другу частину заповненої анкети-опитувальника. У цьому документі Україна оцінювала відповідність українського законодавства європейському (acquis communautaire). Відповіді на другу частину складають

¹⁰⁸ Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 37, ст.379. (втрата чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

¹⁰⁹ Загальний огляд відносин Україна-ЄС. *Представництво України при Європейському Союзі*. 2021. URL: <https://ukraine-cu.mfa.gov.ua/posolstvo/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes>

майже 4000 сторінок, на яких розгорнута картина стану нашого законодавства після 8 років виконання Угоди про асоціацію з ЄС»¹¹⁰.

У звіті ЄК в рамках Пакету розширення вперше здійснено оцінку реформ в Україні, як країни-кандидата. Відзначено значні зусилля щодо реформ, вжиті Україною, незважаючи на війну росії, та важливий прогрес в імплементації 7 рекомендацій, в тому числі пов'язаних зі стабільністю інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та поваги та захисту меншин. На цій основі Комісія рекомендувала Раді розпочати переговори про вступ з Україною. Крім того, «Комісія рекомендувала, щоб Рада ухвалила рамки переговорів, коли Україна завершить виконання 4 законодавчих кроків (посилення НАБУ, збільшення повноважень НАЗК щодо перевірки активів, врегулювання лобювання, виконання решти рекомендацій Венеціанської Комісії в частині захисту прав національних меншин). Передбачалося, що ЄК звітуватиме про прогрес Раді до березня 2024 року. Водночас відзначено готовність ЄК розпочати підготовчу роботу, зокрема аналітичну перевірку acquis (скринінг) і підготовку рамки ЄС на переговори щодо членства України в ЄС»¹¹¹.

Після звершення двосторонніх сесій ЄК готує скринінговий звіт в рамках кожного кластеру, що включатиме: оцінку рівня наближення законодавства української сторони по кожному переговорному розділу; інформацію про плани підготовки української сторони; попередню оцінку найбільш «проблемних» питань, які можуть виникнути під час переговорів (умови відкриття кластеру). Скринінговий звіт є основою для ухвалення Радою ЄС рішення про відкриття 1 кластеру (відкривається першим і закривається останнім) та інших 5 кластерів в рамках переговорного процесу щодо членства України в ЄС¹¹².

25 червня 2024 року Україна розпочала переговори про вступ до ЄС. У цю дату відбулася перша міжурядова конференція України та ЄС. До складу української делегації увійшли представники Верховної Ради, Кабінету Міністрів та Офісу Президента.

2. Співпраця України з НАТО.

Основоположними документами, що визначають відносини між Україною та НАТО на сучасному етапі, є Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору¹¹³ (9.07.1997 р.) і Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство¹¹⁴ (21.08.2009 р.).

¹¹⁰ Загальний огляд відносин Україна-ЄС. *Представництво України при Європейському Союзі*. 2021. URL: <https://ukraine-cu.mfa.gov.ua/posolstvo/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes>

¹¹¹ Загальний огляд відносин Україна-ЄС. *Представництво України при Європейському Союзі*. 2021. URL: <https://ukraine-cu.mfa.gov.ua/posolstvo/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes>

¹¹² Загальний огляд відносин Україна-ЄС. *Представництво України при Європейському Союзі*. 2021. URL: <https://ukraine-cu.mfa.gov.ua/posolstvo/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes>

¹¹³ Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text

¹¹⁴ Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року від 21.08.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021#Text

12 червня 2020 р. Україна отримала статус партнера НАТО із розширеними можливостями. Стратегія національної безпеки України від 14 серпня 2020 року визначає, що для зміцнення особливого партнерства з НАТО та набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору Україна планує:

«досягти у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав-членів Альянсу;

суттєво активізувати реформи, які необхідно впровадити з метою досягнення відповідності критеріям членства в НАТО у рамках імплементації річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО;

отримати запрошення та приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО»¹¹⁵.

Політичний діалог України з Альянсом забезпечується шляхом двосторонніх контактів на всіх рівнях, включно з міжпарламентським виміром. Провідну роль у поглибленні цього діалогу відіграє Комісія Україна-НАТО (КУН), створена в 1997 р. на виконання положень Хартії про особливе партнерство.

Парламентський вимір співробітництва України з НАТО складається з трьох елементів – це співпраця Верховної Ради України (ВРУ) з Парламентською асамблеєю НАТО (далі – ПА НАТО), законодавче забезпечення питань, пов'язаних з відносинами між Україною та НАТО, а також парламентський контроль за реалізацією законодавчих рішень щодо інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір, досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в НАТО.

У Парламентській асамблеї НАТО Україна представлена Постійною делегацією Верховної Ради, яка з травня 1992 року має статус асоційованого члена.

Парламентський контроль за реалізацією стратегії євроатлантичної інтеграції здійснюється Верховною Радою України як самостійно, так і спільно з ПА НАТО. На двосторонньому рівні такий контроль забезпечувався створеною в листопаді 2000 року відповідно до положень Хартії Спільною моніторинговою групою ВРУ і ПА НАТО. У березні 2003 р. ця група була реорганізована у Міжпарламентську Раду Україна-НАТО¹¹⁶.

Ключовим інструментом здійснення реформ в Україні є річні національні програми під егідою Комісії Україна-НАТО (РНП), які розробляються з 2009 року. РНП затверджуються Президентом України.

2 жовтня 2018 р. Указом Президента України затверджено Положення про розроблення річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО та оцінювання результатів їх виконання, згідно з яким, у кожному розділі РНП міститься опис реформ за відповідними напрямками, визначаються стратегічна мета реформ, цілі та пріоритетні завдання на відповідний рік.

¹¹⁵ Відносини Україна-НАТО. Місія України при НАТО. 2020. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/vidnosini-ukrayina-nato>

¹¹⁶ Відносини Україна-НАТО. Місія України при НАТО. 2020. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/vidnosini-ukrayina-nato>

«Реформування держави має на меті підготувати Україну до членства в НАТО. Невід'ємною складовою РНП є додатки, в яких визначаються пріоритетні завдання, заплановані заходи, відповідальні сторони за їх реалізацію і строки виконання, а також індикатори виконання/показники ефективності реалізації РНП. Особлива увага в програмах приділяється питанням досягнення відповідності критеріям членства в НАТО, переведення сектору безпеки та оборони України на стандарти НАТО та зміцнення демократичного цивільного контролю»¹¹⁷.

3 липня 2016 р. розпочала роботу Комісія з питань координації євроатлантичної інтеграції України (її очолює Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України).

Інформування громадськості про співробітництво України з НАТО здійснюється на підставі відповідної Концепції на період 2017-2020 років (затверджена відповідним указом Президента 21 лютого 2017 р.) і річного Плану заходів.

Для розвитку практичного співробітництва під егідою КУН діють 4 спільні робочі групи Україна-НАТО (СРГ): з питань воєнної реформи (СРГ ВР); оборонно-технічного співробітництва (СРГ ОТО); зі співробітництва з питань науки і доквілля (СРГ СНД), з питань планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру (СРГ ПНС).

Головна мета діяльності СРГ ВР – «сприяння підтриманню воєнно-політичного діалогу та залучення Альянсу до реформування сектору безпеки та оборони. Під егідою цієї групи функціонує низка проектів, що сприяють реформуванню сфери безпеки і оборони: з подолання корупції (Ініціатива НАТО з розбудови цілісності та прозорості, зниження корупційних ризиків в оборонних та безпекових інституціях), професійної підготовки цивільного персоналу сектору безпеки та оборони, реформування системи військової освіти в Україні, перепідготовки та соціального захисту звільнених у запас військовослужбовців».

Діяльність СРГ ОТО визначається Дорожньою картою з оборонно-технічного співробітництва (підписана у грудні 2015 р. та оновлена у грудні 2019 р.). Документ визначає основні заходи співробітництва в інтересах розвитку спроможностей України у сфері озброєння та військової техніки, а також надання допомоги Україні щодо переходу на технічні стандарти Альянсу; щодо участі України у багатонаціональних проектах у рамках Концепції НАТО «Розумна оборона»¹¹⁸.

Співробітництво з Альянсом у сфері цивільного захисту населення відбувається в рамках Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру (СРГ ПНС). В НАТО основну роль у цій діяльності відіграє Комітет НАТО з планування на випадок надзвичайних ситуацій (КПНС), в структурі якого з 1998 р. функціонує Євроатлантичний координаційний центр реагування на

¹¹⁷ Відносини Україна-НАТО. Місія України при НАТО. 2020. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/vidnosini-ukrayina-nato>

¹¹⁸ Відносини Україна-НАТО. Місія України при НАТО. 2020. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/vidnosini-ukrayina-nato>

катастрофи (САКЦРК), до основних завдань якого входить обмін інформацією та координація співробітництва у питаннях реагування на катастрофи.

Основними завданнями СРГ ПНС є планування та координація спільних заходів згідно зі сферами взаємного інтересу. Діяльність СРГ розглядається як невід'ємна частина роботи КПНС та підпорядкованих йому підрозділів у форматі РСАП.

Україна бере активну участь у міжнародних навчаннях з реагування на катастрофи, що проводяться НАТО. Наразі співпраця спрямована на створення в Україні національної системи стійкості до викликів та загроз різного характеру¹¹⁹.

На сьогодні Україна є країною-партнером, чий підрозділ беруть (брали) участь в основних операціях та місіях Альянсу, силах реагування НАТО, зокрема у:

- «складі Багатонаціональних сил в Косово (бойове чергування несуть 40 українських миротворців);

- складі Місії НАТО в Афганістані «Рішуча підтримка» – наразі беруть участь 12 осіб національного персоналу України. У зв'язку з пандемією COVID-19, тимчасово повернуто до України 9 військовослужбовців;

- операції НАТО «Активні зусилля», з жовтня 2016 р. – «Морський охоронець» Sea Guardian (шляхом постійного моніторингу надводної обстановки в акваторії Чорного моря та обміну інформацією між Національним контактним пунктом ВМС Збройних Сил України (м. Одеса) і штабом проведення операції (штаб Командування військово-морських сил НАТО, м. Нортвуд, Велика Британія)).

З 2006 року Україна брала участь у тренувальній місії НАТО в Іраку. Українські офіцери виконували функції військових радників у Національному оперативному центрі Офісу Прем'єр-міністра Іраку та Об'єднаному оперативному центрі МВС Іраку, активно долучаючись до розробки оперативних процедур як на тактичному, так і на стратегічному рівнях. У 2019 році НАТО запропонувало Україні продовжити співпрацю, надавши статус потенційного операційного партнера Місії НАТО в Іраку.

Наразі також обговорюється можливість залучення українських військовослужбовців як інструкторів у рамках цієї місії для підготовки особового складу Збройних Сил Іраку.

3. Українсько-американські відносини.

Визнання України: 26.12.1991.

Встановлення дипвідносин: 03.01.1992.

«Посол України в США – Ольга СТЕФАНШІНА. Призначена Указом Президента України від 27 серпня 2025 року. Тимчасово повірена у справах США в Україні – Джулі ДЕВІС. Приступила до виконання обов'язків 5 травня 2025 року»¹²⁰.

¹¹⁹ Відносини Україна-НАТО. Місія України при НАТО. 2020. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/vidnosini-ukrayina-nato>

¹²⁰ Історія і сьогодення українсько-американських відносин. Посольство України в Сполучених Штатах Америки. 2025. URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-ssha/politichni-vidnosini-mizh-ukrayinoyu-ta-ssha>

Відносини між Україною та США визначені як стратегічне партнерство. Ключовим двостороннім документом є оновлена «Хартія про стратегічне партнерство Україна-США», підписана 10 листопада 2021 року Міністром закордонних справ України Дмитром Кулебою та Державним секретарем США Ентоні Блінкеном, яка замінила застарілу Хартію від 19 грудня 2008 року.

25 квітня 2025 року уряди обох країн уклали Угоду про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови.

Президент України Володимир Зеленський та Президент США Дональд Трамп провели 8 двосторонніх телефонних розмов (12.02, 19.03, 08.05, 04.07, 05.09, 16.08, 11.10 та 12.10) і 2 багатосторонні переговори за участю європейських лідерів (16.05 і 04.09). Вони зустрічалися особисто 5 разів: 28 лютого у Вашингтоні, 26 квітня у Ватикані, 25 червня у Гаазі в рамках саміту НАТО, 18 серпня у Вашингтоні разом із європейськими лідерами, та 23 вересня у Нью-Йорку на полях Генеральної Асамблеї ООН. Крім того, команди України та США перебувають у постійному контакті, зокрема спеціальний представник Президента США з питань України генерал Кіт Келлог відвідав Київ (10–14 вересня).

Основним двостороннім міждержавним органом є Комісія стратегічного партнерства (КСП), установче засідання якої відбулося 9 грудня 2009 року у Вашингтоні. Останнє, п'яте, засідання КСП відбулося 10 листопада 2021 року у Вашингтоні та дозволило перезавантажити роботу механізму після кількарічної перерви (попереднє засідання КСП відбулося 16 листопада 2018 року). Двостороння договірно-правова база складається з понад 150 міжнародних документів, які постійно доповнюються новими, а обидві країни також є сторонами понад 100 багатосторонніх міжнародних угод.

Особливе значення має двостороння угода про надання безпекових гарантій Україні, підписана 13 червня 2024 року в Апулії (Італія). Вона передбачає 10-річну підтримку США, що включає: навчання Збройних Сил України, розширення співпраці у виробництві озброєнь і техніки, надання військової допомоги та посилення обміну розвідданими. Угода закріплює основні напрями довгострокової підтримки економічного відновлення, реформ та продовження реалізації Формули миру (ФМ), підтверджує підтримку майбутнього членства України в НАТО, та передбачає використання заморожених російських активів для підтримки України¹²¹.

Починаючи з 1997 р., активну роль у зміцненні українсько-американських відносин відіграє «Група сприяння Україні у Палаті представників Конгресу США – Український конгресовий кокус, до складу якої входять 102 законодавця як від Демократичної, так і від Республіканської партій; співголовами є Марсі Каптур (Д), Майкл Квіглі (Д), Джо Вілсон (Р), Браян Фіцпатрік (Р). У лютому 2015 року створено Сенатський український

¹²¹ Історія і сьогодення українсько-американських відносин. Посольство України в Сполучених Штатах Америки. 2025. URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-ssha/politichni-vidnosini-mizh-ukrayinoyu-ta-ssha>

кокус, до якого у Конгресі 119-го скликання входять 19 американських сенаторів; співголовами є Роджер Уікер (Р) та Річард Дурбін (Д)»¹²².

Велика увага надається розширенню контактів між обома країнами, виведенню їх за межі обох столиць. Посольство працює зі всіма найбільшими регіональними асоціаціями («Великою сімкою США»/ Big Seven of the USA): «Council of State Governments, International City/County Management Association, National Association of Counties, National Conference of State Legislatures, National Governors Association, National League of Cities, United States Conference of Mayors»¹²³.

Були підписані меморандуми про співпрацю між штатом Пенсильванія та Запорізькою областю, між Київщиною та штатом Вашингтон, між Київщиною та штатом Юта, між Житомирщиною та штатом Індіана, між Чернігівщиною та штатом Міннесота, між Харківською областю та Огайо. Триває і розвивається співпраця з містами штатів Каліфорнія, Кентукі, Міссурі, Теннессі, Нью-Йорк, Флорида, Делавер, Іллінойс та Айова, а також з їхніми освітніми та медичними установами.

4. Двосторонні відносини України з державами-сусідами.

Розуміння реального українського геоконфліктного положення є запорукою своєчасного реагування на кризові явища, котрі виникають в сусідніх країнах та в прикордонних областях нашої держави.

Для проведення аналізу геоконфліктного положення України варто дати визначення поняттям «геоконфліктологія» та «геоконфліктне положення держави».

Мироненко М. С. та Денисенцев А. С. дають два визначення «геоконфліктології». Більш широким є трактування «геоконфліктології» як певної проблемної наукової області, основним завданням якої виступає вивчення політичних конфліктів як особливих просторово-часових явищ. «Більш точним є розуміння геоконфліктології як науки, що вивчає географічні, політичні та інші взаємодіючі чинники, що впливають на виникнення, розвиток і наслідки політичних конфліктів»¹²⁴.

Україна межує із 7-ма країнами, в т. ч. з двома на суші та по морю (Румунія, Росія): Польща, Словаччина, Словаччина, Угорщина, Румунія, Румунія, Молдова, Молдова, Росія, Росія, Білорусь, Білорусь.

З 27-ми регіонів України (включаючи АР Крим, Київ та Севастополь) 16 межують із іноземними державами, в тому числі:

- «з 1-єю країною — 11 регіонів;
- з 2-ма країнами — 4 області;

¹²² Історія і сьогодення українсько-американських відносин. *Посольство України в Сполучених Штатах Америки*. 2025. URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-ssha/politichni-vidnosini-mizh-ukrayinovu-ta-ssha>

¹²³ Історія і сьогодення українсько-американських відносин. *Посольство України в Сполучених Штатах Америки*. 2025. URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-ssha/politichni-vidnosini-mizh-ukrayinovu-ta-ssha>

¹²⁴ Панасенко А.С., Ковальчук С.Е. Геоконфліктне положення України: сусідський рівень. Вісник ХНУ ім. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини». Вип. 10. 2019. URL: <file:///C:/Users/38096/Downloads/15552-Article%20Text-30941-1-10-20200504.pdf>

з 4-ма державами — 1 (Закарпатська область).

Поточні відносини України з державами-сусідами можна розділити на декілька категорій:

1. партнерські двосторонні відносини, які не захищені певними проблемами/суперечностями (Словаччина);
2. конструктивні відносини, що підважені певними проблемами/суперечностями (Польща, Румунія);
3. суперечливі відносини, що потребують постійної уваги і пильності (Білорусь, Молдова, Угорщина);
4. ворожі відносини, що характеризуються високим рівнем загроз і конфліктністю, потребують вживання заходів забезпечення, стримування та оборони (Росія), і мають розглядатися в рамках окремого аналізу.
5. Українсько-російські відносини: окупація Криму та агресія РФ на Сході України¹²⁵.

Впродовж останніх років Білорусь рухалась у російському фарватері при голосуванні за Резолюції на підтримку України в ГА ООН та ПАРЕ, мали місце випадки недопуску на територію Білорусі народних депутатів України. Крім того, ризик для України становили військові навчання «Захід 2018», що проводилися на території Білорусі збройними силами РФ»¹²⁶.

Відносини України з Молдовою характеризуються спорадичною дихотомією, джерелом якої виступає стратегічне коливання між парадигмами «європейського вибору» та «руського мира». «У свою чергу, це призводить до непослідовної зовнішньої політики Молдови, перетворення її на доволі ненадійного партнера, і, як наслідок, до потреби в постійному зосередженні уваги та пильності. На жаль, для України Молдова перетворюється на проблемного сусіда, на кшталт Білорусі. Хоча довгий час Молдова вважалась основним партнером на шляху європейської інтеграції в рамках спільного руху до угод про асоціацію з ЄС тощо»¹²⁷.

Незавершеність процесу демаркації, а також гальмування запровадження спільного митного контролю свідчить про те, що результати роботи подекуди не відповідають потенціалу співпраці.

Саме проблема політики сусідства стали предметом ґрунтовного дослідження Міжнародного центру перспективних досліджень «Що відбувається у відносинах України із західними сусідами?» та круглого столу організованого наприкінці минулого року. А вже сьогодні, команда МЦПД презентує ідеї та напрацювання як саме вийти з глухого кута під час експертної

¹²⁵ Корнієнко В. О. Партійна ідеологія: система цінностей, або синдром «суспільної кататонії»? Збірник наукових праць [гол. ред. В. М. Васькевич]. — К.: ВІР УАН, 2017. Вип. 117. — С. 253–269.

¹²⁶ Корнієнко В. О. Реалізація ідеалу соціально-правової держави в українському суспільстві. *Право України: юридичний журнал*. 2001. № 2. С. 47–53.

¹²⁷ Корнієнко В. О. Лобювання як засіб реалізації політичних інтересів. *Innovative solutions in modern science*. Dubai: TK Meganom, 2017. № 1(10). С. 19–25.

дискусії на запрошення Інституту міжнародних відносин та торгівлі (м. Будапешт, Угорщина)¹²⁸.

Також, під час експертної дискусії і українська і угорська сторони відзначили необхідність посилення взаємодії та комунікації саме на експертному рівні, оскільки спостерігається брак об'єктивної інформації щодо актуальних подій як в Україні так і в Угорщині. Такий дисонанс, в свою чергу, може призвести до хибних висновків та тлумачень і негативно впливати на якісний двосторонній діалог. Для вирішення цієї проблеми Міжнародний центр перспективних досліджень (Київ, Україна) та Інститут міжнародних відносин та торгівлі (Будапешт, Угорщина) домовилися про подальшу співпрацю та ефективну комунікацію.

5. Українсько-російські відносини: окупація Криму та агресія РФ на Сході України.

Збройна агресія Російської Федерації проти України є комплексом воєнних, політичних, економічних, інформаційних та інших ворожих дій, що тривали з 2014 по 2020 роки та були спрямовані проти української держави й суспільства. Основними цілями цих дій на різних етапах були:

- підрив незалежності України та згортання курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію;

- захоплення частини української території та створення псевдодержавних утворень;

- зниження економічного та науково-технологічного потенціалу країни;
- дестабілізація суспільно-політичної ситуації та ускладнення міжнародного положення України.

Реалізація агресії відбувалася через:

- мережу агентів впливу та бойовиків-найманців;
- підтримку незаконних та кримінальних збройних угруповань;
- ракетно-артилерійські обстріли української території та вторгнення регулярних підрозділів ЗС РФ;
- терористичні акти та кібератаки;
- інформаційні операції для провокування внутрішньополітичних криз;
- захоплення українських військових кораблів та цивільних суден.

Характер агресії був різноплановим і тривалим, із змінним ступенем інтенсивності та залученням українських і іноземних осіб, що ускладнює точне термінологічне визначення подій.

Термінологія охоплює кілька процесів: окупацію Криму Росією; розгортання сепаратистських рухів і участь російських регулярних військ; підтримку та терористичну діяльність із залученням парамілітарних структур; застосування методів інформаційної війни та пропаганди у глобальному масштабі.¹²⁹

¹²⁸ Корнієнко В. О. Лобіювання як засіб реалізації політичних інтересів. Innovative solutions in modern science. - Dubai : ТК Meganom, 2017. № 1(10). С. 19-25.

¹²⁹ Головкин В.В. Збройна агресія російської федерації проти України [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут

У цілому ворожі дії РФ підпадають під Резолюцію ООН «Про визначення агресії»¹³⁰ Збройна агресія Російської Федерації проти України визначається як порушення суверенітету й територіальної цілісності України через присутність російських військ та інших силових підрозділів на українській території. Основні факти:

Присутність російських сил зафіксована у Криму (визнано Росією) та в окремих районах Донецької та Луганської областей (ОРДЛО), де Росія офіційно її не визнає, але це підтверджено міжнародним співтовариством.

У міжнародному праві збройна агресія є тяжким злочином, що не має терміну давності.

Хронологічні межі агресії:

Нижня: 20 лютого 2014 року — початок військової операції Росії з окупації Криму;

Верхня: повернення повної юрисдикції України над тимчасово окупованими територіями Криму та ОРДЛО.

Основні етапи агресії РФ:

Окупація Криму (20 лютого — 18 березня 2014);

Організація проросійських вуличних акцій (березень — середина квітня 2014);

Диверсійно-терористична діяльність (друга половина квітня — червень 2014; перші три фази в російській пропаганді називають «Русская весна»);

Воєнна кампанія липень — початок вересня 2014 (до підписання перших Мінських угод);

Воєнна кампанія січень — лютий 2015 (до підписання других Мінських угод);

Позиційна війна (з березня 2015 по теперішній час) — супроводжувалася дипломатичним протистоянням, діяльністю спецслужб і воєнними ескаляціями (бої під Мар'їнкою та на Світлодарській дузі, Керченська криза тощо).

Передумови агресії:

Територіальні претензії Росії до України існували ще до розпаду СРСР, зокрема під час ратифікації угоди між УРСР та РРФСР у 1990 році.

Після проголошення незалежності України Росія робила погрози та тиск через заяви президента Б. Єльцина, прес-секретаря П. Воєнінова та мера Москви Г. Попова.

В ході переговорів про розпад СРСР Єльцин намагався порушити питання статусу Криму.

Додатковими приводами стали: доля ядерної зброї на українській території; підпорядкування та розподіл Чорноморського флоту; економічний тиск (зростання цін на енергоносії); розпалювання сепаратистських настроїв у

історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zbrojna_agresija_rosijskoji_federatsiji_protiv_ukrajiny

¹³⁰ Падалка С.С. Про визначення агресії, резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 3314 від 14 грудня 1974 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=pro_vyznachennja_agresiji

Криму та на Закарпатті; проголошення російським парламентом Севастополя «російським містом».

Після підписання Будапештського меморандуму (1994) та Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ (1997) агресивність Росії дещо знизилася. Вона надавала перевагу методам «м'якої сили», спрямованим на утримання України у сфері свого впливу через СНД та інтеграційні проекти (формат Єдиного економічного простору). Цей підхід активізувався після обрання В. Путіна президентом РФ (31 грудня 1999)¹³¹.

Новий етап агресивної політики Росії проти України був спричинений планами України щодо підписання Угоди про асоціацію з ЄС у листопаді 2013 року. Влітку 2013 року в Україні активізувалися проросійські громадські організації та ЗМІ, що виступали проти європейської інтеграції. У серпні того ж року російський уряд ускладнив митні процедури для імпорту українських товарів.

Президент РФ В. Путін провів низку переговорів з В. Януковичем, під час яких, зокрема, погрожував анексією частини української території у випадку набуття Україною статусу асоційованого члена ЄС. Врешті-решт український президент погодився відмовитися від європейського курсу та рухатися у бік Митного союзу.

Проте цьому завадила Революція Гідності (листопад 2013 — лютий 2014). В. Путін намагався спонукати Януковича до силового розгону протестів, але Євромайдан 18–19 лютого 2014 року вистояв, попри атаки внутрішніх військ та спецпідрозділу «Беркут». Після цього російське керівництво усвідомило, що втрата Януковичем влади — лише питання часу, а Україна продовжить курс на євроінтеграцію. Саме тоді Росія вдалася до збройної агресії проти України¹³².

Росія почала дестабілізацію політичної ситуації в Севастополі наприкінці лютого 2014 року. 23 лютого відбувся проросійський мітинг, на якому «народним мером» проголосили О. Чалого, місцевого підприємця з російським громадянством. 24 лютого голова Севастопольської міської держадміністрації В. Яцуба подав у відставку, яка була задоволена 7 березня; до того часу обов'язки виконуючого обов'язки голови здійснював Ф. Рубанов.

Офіційно влада заявила про незаконність обрання Чалого «мером» та про визнання нової української влади, проте спроба арешту Чалого зазнала невдачі через спротив мітингувальників, працівників його компанії. Для компромісу Севастопольська міськрада створила для Чалого окрему структуру — «Севастопольське міське управління із забезпечення життєдіяльності міста», а також призначила його головою «координаційної ради» з невизначеними

повноваженнями. Того ж вечора на прапорницях біля міськради з'явилися російські прапори.

Одним із перших рішень Чалого було не виконувати наказ нового міністра внутрішніх справ України А. Авакова щодо ліквідації підрозділу «Беркут»; натомість створили спеціальний муніципальний підрозділ міліції «Беркут». Надалі очолюване Чалим управління діяло як альтернативний центр влади, при цьому проросійські сепаратисти в Севастополі отримували відкриту військову підтримку з боку Чорноморського флоту РФ.

Станом на 24 лютого 2014 року до Криму були перекинуті додаткові російські військові підрозділи, зокрема повітрянодесантні війська, які діяли без знаків розрізнення на формі. На півострів також прибував потік членів російських парамілітарних та військово-патріотичних організацій. Наприклад, від «Кубанського козацтва» через Керченську паромну переправу прибуло 450 осіб.

Ці дії мали подвійну мету:

Маскування російської агресії, щоб приховати участь регулярних військ у потенційному конфлікті; Створення запобіжного механізму: у разі початку антитерористичної операції українських силових структур Росія могла публічно заперечувати участь своїх регулярних підрозділів.¹³³

Тема 8. Майбутнє зовнішньої політики України в поствоєнний період

1. Стратегія зовнішньої політики України після війни.
2. Відновлення міжнародного правопорядку та роль України.
3. Репарації, відповідальність агресора та міжнародні суди.
4. Гарантії безпеки та нова архітектура безпеки Європи.
5. Дипломатія відновлення та міжнародна допомога.
6. Посилення суб'єктності України у світовій політиці.
7. Виклики та ризики для національних інтересів України.

Теоретичні відомості

1. Стратегія зовнішньої політики України після війни.

Українська дипломатія під час широкомасштабної російської агресії продемонструвала ініціативність, новаційні підходи та активне просування національних інтересів. Стратегічно важливі здобутки: ЄС та євроінтеграція:

Грудень 2023 р. – рішення Європейської Ради про відкриття переговорів щодо вступу України до ЄС, що ознаменувало початок фінального етапу євроінтеграції.

Довгострокове партнерство у сфері безпеки:

Початок 2024 р. – укладення Угод про співробітництво у сфері безпеки з Великою Британією (12 січня) та подальше поширення на Німеччину, Францію,

¹³¹ Головки В.В. Збройна агресія російської федерації проти України [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zbrojna_agresija_rosijskoji_federatsiji_protj_ukrajiny.

¹³² Головки В.В. Збройна агресія російської федерації проти України [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zbrojna_agresija_rosijskoji_federatsiji_protj_ukrajiny.

¹³³ Головки В.В. Збройна агресія російської федерації проти України [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zbrojna_agresija_rosijskoji_federatsiji_protj_ukrajiny.

Данію, Італію, Канаду; процес підтриманий близько 30 країнами, тривають переговори з іншими державами.

Цей процес є масштабним кроком з інституційного оформлення стратегічного партнерства України з державами колективного Заходу на двосторонньому рівні, згідно з Вільнюською декларацією G7.

Виклики та загрози:

Тривале протистояння з країною-агресором накопичує політико-економічну втому України.

Зміна геополітичного ландшафту, загострення старих та виникнення нових загроз.

Необхідність адаптації зовнішньої політики до нових реалій та кризових явищ із врахуванням позицій і інтересів країн-союзників.

Динаміка зовнішніх процесів, що впливають на Україну:

глобальний конфлікт демократичного світу та табору авторитарних держав;

девальвація безпекових міжнародних структур;

протистояння США-Китай;

внутрішньополітичні процеси в США;

ескаляція війни на Близькому Сході;

вибори у країнах-партнерах і міжнародних інституціях;

регіональні конфлікти та події.

Україна поступово закріплює своє стратегічне партнерство з країнами Заходу, просуваючи євроінтеграційні цілі та безпекові інтереси, водночас дипломатія стикається з викликами тривалої агресії та необхідністю адаптації до нових міжнародних реалій¹³⁴.

Ключовими факторами ефективного протистояння сучасним викликам і загрозам для України під час війни є збереження та посилення довгострокової підтримки з боку держав-союзників і міжнародних організацій, а також консолідація і єдність демократичного світу, до якого належить Україна. Водночас, у умовах тривалого конфлікту, все більшу роль відіграють укріплення внутрішньої стійкості держави, розвиток оборонних спроможностей, активне залучення потенціалу суспільства та проведення успішних реформ, зокрема вдосконалення системи зовнішньої політики країни.

2. Відновлення міжнародного правопорядку та роль України.

Відновлення міжнародного правопорядку, порушеного агресією РФ, ґрунтується на зміцненні верховенства права та принципу відповідальності, де Україна виступає активним суб'єктом міжнародних відносин. Її роль проявляється у формуванні нових правових стандартів, просуванні ініціативи «Формула миру» та ініціюванні спеціального трибуналу, що трансформує систему колективної безпеки та підвищує прозорість співпраці із західними партнерами.

¹³⁴ Зовнішня політика України в контексті геополітичних процесів. Лютий 2024. Аналітичний звіт. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/02/29/2024-PAKT-5.pdf>

Ключові напрями діяльності України:

Формування нових стандартів: активна позиція України прискорює еволюцію міжнародного права через вимогу правової кваліфікації дій РФ.

Інституційні трансформації: взаємодія з ЄС, МВФ та іншими партнерами здійснюється на засадах прозорості та ефективності, встановлюючи нові норми міжнародної фінансової підтримки.

Відповідальність та правосуддя: ініціатива створення спеціального трибуналу та механізмів репарацій спрямована на притягнення РФ до відповідальності за агресію. Інтеграція в міжнародну систему безпеки: посилення співпраці з ООН, Радою Європи, ОБСЄ та реалізація національних правових механізмів для захисту державних інтересів.

3. Репарації, відповідальність агресора та міжнародні суди.

Поняття міжнародно-правової відповідальності держав сформувалося ще в античності (IV ст. до н. е.) та еволюціонувало протягом століть. У сучасному міжнародному праві її застосування розпочалося у 1920 р. зі Статуту Ліги Націй, де передбачалася можливість введення санкцій проти держав, які порушують міжнародні зобов'язання. Повноцінний розвиток міжнародно-правової відповідальності відбувся після Другої світової війни, коли було усвідомлено масштаб шкоди, завданої агресивними діями фашистських держав. У 1945 р. це питання було закріплено в Статуті ООН (Глава VII «Дії у відношенні загрози миру, порушень миру й актів агресії»).

Спроби кодифікації норм міжнародно-правової відповідальності здійснювалися науковцями, неурядовими та міжурядовими організаціями, однак універсальна конвенція досі не створена. Історично інститут відповідальності держав формувався через матеріальну шкоду, завдану іноземним особам та капіталу, а з другої половини XX ст. розширився на:

агресію та військові злочини,

політику апартеїду, геноцид,

відповідальність міжнародних організацій та індивідів.

В сучасному праві міжнародної відповідальності розрізняють дві підгалузі:

Відповідальність за протиправні дії, що включає:

загальну частину,

відповідальність держав,

відповідальність міжнародних організацій;

Відповідальність за шкоду, спричинену діяльністю, не забороненою міжнародним правом.

Цілі міжнародної відповідальності:

превентивна – стримування потенційного порушника;

забезпечення правопорядку – змушування до виконання обов'язків;

компенсаційна – відшкодування матеріальної та моральної шкоди потерпілому;

підтримка правопорядку – вплив на майбутню поведінку суб'єктів.

Виділяють два типи відповідальності:

Негативна відповідальність – деліктна, виникає внаслідок правопорушення;

Позитивна відповідальність – обов'язок вживати заходів для досягнення мети, закріплений міжнародним правом (наприклад, Рада Безпеки ООН несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки відповідно до Статуту ООН)(ст. 24)¹³⁵.

Функції міжнародно-правової відповідальності – це та чи інша спрямованість заходів, що здійснюються у межах міжнародної відповідальності. При цьому функції міжнародно-правової відповідальності мають двояке значення: 1 – правовідновлювальне (репараційне – є засобом відновлення порушених суспільних відносин міжнародного правопорядку мирними засобами); 2 – репресивне (каральне – військові дії). Зміст міжнародно-правової відповідальності полягає в осуді правопорушника й в обов'язку правопорушника понести несприятливі наслідки правопорушення¹³⁶.

Суб'єкти міжнародної відповідальності – це суб'єкти міжнародного права, до яких належать:

Держави – основні носії міжнародних прав і обов'язків;

Міжнародні урядові організації – організації, які виконують функції на міждержавному рівні;

Народи та нації, що борються за створення держави.

Згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН А/56/83, ст. 10, «поведінка повстанського чи іншого руху, якому вдається створити нову державу на частині території вже існуючої держави або на будь-якій території під її управлінням, розглядається як діяння цієї нової держави за міжнародним правом».

4. Гарантії безпеки та нова архітектура безпеки Європи.

Станом на лютий 2026 року формування нової архітектури безпеки Європи перейшло у фазу практичної реалізації, у рамках якої Україна визнається її центральним елементом та ключовим гарантом стабільності у регіоні. Ця архітектура передбачає комплексний підхід до забезпечення безпеки, який поєднує військовий потенціал держави з міжнародними політичними та юридичними гарантіями.

Основні складові дворівневої системи гарантії безпеки виглядають наступним чином:

Перший рівень – значне посилення Збройних сил України та модернізація оборонного потенціалу держави до стану, який робить нову військову агресію проти України фактично неможливою. Це передбачає підвищення боєздатності підрозділів, вдосконалення системи протиповітряної та протиракетної оборони,

¹³⁵ Денисова Д.О. Відповідальність міжнародних організацій [Текст] : монографія / Д. О. Денисова ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. І. Дмитрієва. - Одеса : Фенікс, 2014. 323 с.

¹³⁶ Денисова Д.О. Відповідальність міжнародних організацій [Текст] : монографія / Д. О. Денисова ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. І. Дмитрієва. - Одеса : Фенікс, 2014. 323с.

а також інтеграцію новітніх технологій у сфері розвідки та управління військовими операціями.

Другий рівень – формування та закріплення політичних і юридичних гарантії безпеки з боку провідних західних держав, насамперед США та ключових європейських партнерів. Цей рівень передбачає укладання довгострокових двосторонніх та багатосторонніх угод, які забезпечують правові механізми підтримки України у разі загрози її територіальній цілісності, а також посилюють інтеграцію України у систему колективної безпеки регіону.

За інформацією офіційних джерел, станом на лютий 2026 року підготовлено 95–97% тексту генеральної угоди щодо гарантії безпеки, що свідчить про високий рівень готовності до її підписання та імплементації. Реалізація цього дворівневого підходу має на меті не лише стримування потенційного агресора, а й створення прозорої системи безпеки, яка забезпечує довгострокову стабільність та підвищує роль України як ключового актора у європейській безпековій архітектурі.

5. Дипломатія відновлення та міжнародна допомога.

У складний зимовий період для України ключове значення набула комплексна підтримка з боку Європейського Союзу у відновленні енергетичної інфраструктури, зруйнованої внаслідок агресії Російської Федерації. У рамках цієї допомоги Єврокомісія не лише забезпечила поставки партій технічного обладнання, необхідного для стабілізації та модернізації енергосистеми, а й оголосила про виділення екстреної фінансової підтримки на суму €145 млн для відновлення критично важливої інфраструктури.

Паралельно, 20 січня 2026 року, Європарламент затвердив пакет законодавчих актів, підготовлений Єврокомісією, який передбачає надання Україні кредитної підтримки у розмірі €90 млрд. Цей фінансовий ресурс спрямований на забезпечення критичних потреб держави у сфері енергетики, фінансів та оборони протягом 2026–2027 років, створюючи правові та економічні умови для стабілізації країни та зміцнення її стійкості перед тривалою загрозою з боку держави-агресора.¹³⁷

При цьому, планується, що частка цього кредиту, передбачена для підтримки бюджету, буде надаватися за умов впровадження Києвом реформ з покращення демократичних процесів, верховенства права та протидії корупції. Слід зазначити, що з 1 січня Україна офіційно приєдналася до єдиної роумінгової зони з країнами Євросоюзу. Своєю чергою, для підтримки України і посилення тиску на країну-агресора ЄС здійснив ряд наступних кроків: а) набуло чинності рішення про внесення росії до списку країн з високим ризиком відмивання грошей і фінансування тероризму, що передбачає зміцнення фінансових антиросійських заходів на теренах ЄС; б) ЄС ухвалив рішення знизити з 1 лютого стелю ціни на російську нафту; в) внесені до санкційного

¹³⁷ Україна: від війни до миру та відновлення. Аналітичні оцінки. Січень 2026. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2026/02/18/2026-monthly-January-UA.pdf>

списку ряд російських пропагандистів; г) ЄС і Рада Європи підписали угоду про створення групи, яка готуватиме спецтрибунал з розслідування злочинів російської агресії. «Водночас ЄС виділив перший транш на організацію цієї інституції; д) Євросоюз, попри опір окремих країн-членів, остаточно схвалив план щодо заборони імпорту російського газу, який мають втілити до кінця 2027 р.; е) Єврокомісія опрацьовує 20-й пакет санкцій проти РФ, який заплановано схвалити 24 лютого. Оцінюючи події січня 2026 р., слід відзначити посилення небезпечних геополітичних тенденцій, які розхитують світовий порядок, дестабілізують систему міждержавних відносин і міжнародних інститутів»¹³⁸.

У широкому сенсі йдеться про поступову мінімізацію воєнно-економічної залежності Європи від США і перетворення ЄС на самодостатнього, авторитетного і впливового світового гравця.

6. Посилення суб'єктності України у світовій політиці.

Посилення суб'єктності України у світовій політиці зумовлене її роллю як ключового безпекового фактора в Європі, активною дипломатією в умовах російської агресії, прагненням до членства в ЄС і НАТО та значним економічним потенціалом (агросектор, природні ресурси). Це забезпечується захистом національних інтересів, консолідацією партнерів та ефективною зовнішньою політикою.

«Політична система сучасної України характеризується, з одного боку, подоланням рудиментів сталінського тоталітаризму і «вимушеного» авторитаризму радянських часів, а з другого боку – запровадженням ідей неолібералізму з його засадничими принципами свободи політичного вибору, декларації мінімізації втручання держави в суспільні процеси, необхідності її верховенства права, громадянської відповідальності тощо»¹³⁹.

Очевидно, що країни різняться не лише за географічними, демографічними, економічними показниками, але й за ступенем впливовості на глобальні, загально- й регіонально-світові процеси, що залежить від потужності й структури національної економіки, фінансової спроможності, рівня боєздатності країни тощо. Коли йдеться про рівень суб'єктності країни, маються на увазі передусім ознаки й критерії цього рівня – спроможність до усвідомлення й узагальнення тенденцій свого розвитку, здатність до формулювання національних інтересів, послідовність у їх реалізації та захисті, наявність національної мети і стратегії її досягнення.

Виходячи з того, що Україна здійснює не так зміцнення своєї європейської ідентичності, як поворот до неї, то першочерговим завданням є наближення до європейських зразків організації свого життя. В цьому плані, виходячи із провідної ролі політичної сфери, насамперед зусилля мають бути

¹³⁸ Україна: від війни до миру та відновлення. Аналітичні оцінки. Січень 2026. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2026/02/18/2026-monthly-January-UA.pdf>

¹³⁹ Суб'єктність України в сучасному світі: оцінки, стратегії, прогнози. Аналітична доповідь. / за ред. О. М. Майбороди. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 88 с.

спрямовані на зміцнення демократичного характеру політичної системи України, на забезпечення її практичного функціонування відповідно до конституційно визначеного порядку. «Вирішення цього завдання має стати підтвердженням наближення політичної культури українського суспільства до європейського зразка. Провідна роль у вирішенні цієї задачі належить правлячому класу, який має стати зразком дотримання демократичних політичних стандартів і суспільної відповідальності, здобуваючи собі тим самим моральне право бути національним провідником на шляху до нової цивілізаційної якості»¹⁴⁰.

Україна зможе реально утвердитися як повноправна складова європейської цивілізації лише за умови формування в суспільстві нетерпимості до зловживань владою, безвідповідальності посадовців, аморальності в політичній та економічній конкуренції, а водночас – здатності до плюралізму, толерантності та взаємоповаги у всіх сферах суспільного життя.

Ключову роль у цьому процесі відіграє «третій сектор» – громадські організації та інші незалежні ініціативи, здатні наполегливо взаємодіяти з владою та бізнесом, зберігати власну автономію, уникати формалізму та перетворюватися на справжній простір суспільної мобілізації.

Успіх України в утвердженні себе як самодостатнього суб'єкта європейської цивілізації у підсумку визначатиметься волею самого суспільства – його готовністю до самовдосконалення, набуття психологічних і культурних рис, необхідних для забезпечення соціально-економічного, духовного та політичного прогресу.

7. Виклики та ризики для національних інтересів України.

Ключові виклики та ризики для національних інтересів України включають триваючу збройну агресію РФ, загрозу територіальній цілісності, економічну нестабільність, високий рівень корупції та кіберзагрози. Ці чинники підривають суверенітет, сповільнюють євроатлантичну інтеграцію та створюють деструктивну зовнішню залежність.

Війна у 2026 році залишається не лише воєнним, а й економічним, соціальним та інституційним викликом. Вона безпосередньо впливає на:

- стан транспортної та критичної інфраструктури;
- стабільність енергетичної системи в зимовий період;
- можливості державного бюджету та соціальних програм.

Для громадян це означає, що більшість державних рішень ухвалюються в умовах дефіциту ресурсів і підвищених ризиків, що вимагає чітких пріоритетів і відповідального парламентського контролю.

Відновлення інфраструктури: від реагування до планування

2026 рік стає перехідним етапом від аварійного відновлення до більш системного підходу. Йдеться не лише про відбудову зруйнованих об'єктів, а

¹⁴⁰ Суб'єктність України в сучасному світі: оцінки, стратегії, прогнози. Аналітична доповідь. / за ред. О. М. Майбороди. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 88 с.

про переосмислення транспортної, енергетичної та комунальної інфраструктури з урахуванням воєнних ризиків і майбутньої інтеграції з ЄС.

Ключовими питаннями залишаються:

- «пріоритетність інфраструктурних проєктів;
- прозорість бюджетних рішень;
- узгодженість дій держави, громад і міжнародних партнерів»¹⁴¹.

Соціальний вимір: захист і стійкість громадян

Соціальна політика у 2026 році перебуває під тиском війни та демографічних змін. Захист прав внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, дітей і людей з інвалідністю є не лише гуманітарним, а й стратегічним завданням.

4. ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Поняття, принципи та механізми зовнішньої політики держави

1. Поняття «зовнішня політика держави».
2. Основні принципи зовнішньої політики держави.
3. Суб'єкти зовнішньої політики.
4. Цілі зовнішньої політики держави.
5. Основні складові та функції зовнішньої політики держави.

Тема 2. Інструменти, типологія та дипломатія у зовнішній політиці

1. Чинники, які визначають становище держави на світовій арені.
2. Інструменти зовнішньої політики держави.
3. Основні підходи до типології зовнішньої політики держави.
4. Сутність, функції та форми дипломатії.
5. Зовнішньополітичний потенціал держави як елемент її міжнародної позиції.

Тема 3. Національні інтереси та «сила» у міжнародних відносинах

1. Зміст поняття «національний інтерес».
2. Структура та види національного інтересу держави.
3. Поняття «сили» у міжнародних відносинах.
4. Чинники «сили» держави на міжнародній арені.
5. «Жорстка сила», «м'яка сила» та «розумна сила».

Тема 4. Міжнародні конфлікти та гібридна війна

1. Поняття та ознаки міжнародних конфліктів.
2. Типи та причини виникнення міжнародних конфліктів.
3. Функції та етапи розвитку міжнародних конфліктів.
4. Механізми врегулювання міжнародних конфліктів.
5. Поняття та ознаки гібридної війни.

Тема 5. Україна як суб'єкт міжнародних відносин

1. Основні етапи становлення та розвитку зовнішньої політики України.
2. Правові підстави міжнародної правосуб'єктності України після 1991 року.
3. Міжнародне визнання України.
4. Поняття та особливості національних інтересів України.
5. Принципи та цілі зовнішньої політики України.

¹⁴¹ 2026 рік: головні виклики та пріоритети для України. *Новини Криворізьського округу*. 2026р. URL: <https://ndu.kr.ua/838-2026-rik-golovni-vikliki-ta-prioriteti-dlya-ukrajini>

Тема 6. Інституційні та організаційні засади зовнішньої політики України

1. Нормативно-правове регулювання зовнішньої політики України.
2. Центральні органи зовнішніх відносин України.
3. Закордонні органи зовнішніх відносин України.
4. Україна в Організації Об'єднаних Націй.
5. Україна в спеціалізованих і регіональних міжнародних організаціях (СОТ, МВФ, ЮНЕСКО, ОБСЄ, ГУАМ, ОЧЕС, Рада Європи).

Тема 7. Пріоритетні напрями зовнішньої політики України

1. Співпраця України з Європейським Союзом.
2. Співпраця України з НАТО.
3. Українсько-американські відносини.
4. Двосторонні відносини України з державами-сусідами.
5. Українсько-російські відносини: окупація Криму та агресія РФ на Сході України.

Тема 8. Майбутнє зовнішньої політики України в поствоєнний період

1. Стратегія зовнішньої політики України після війни.
2. Відновлення міжнародного правопорядку та роль України.
3. Репарації, відповідальність агресора та міжнародні суди.
4. Гарантії безпеки та нова архітектура безпеки Європи.
5. Дипломатія відновлення та міжнародна допомога.
6. Посилення суб'єктності України у світовій політиці.
7. Виклики та ризики для національних інтересів України.

5. САМОСТІЙНА РОБОТА

5.1. Загальні напрямки самостійної роботи здобувачів

До самостійної роботи здобувача при вивченні дисципліни включаються такі завдання:

1. Ознайомлення з науковою літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Внесення до конспекту розгорнутого плану відповіді на встановлені питання до кожного практичного заняття згідно з програмою дисципліни.
3. Обов'язкове конспектування матеріалів до тем, винесених на самостійний розгляд здобувачів освіти, згідно з програмою дисципліни.
4. Розв'язання практичних завдань.
5. Розв'язання тестових завдань.
6. Консультації з викладачем протягом семестру.
7. Пошукова робота з інтернет-ресурсами.
8. Підготовка до міжсеместрового контролю.
9. Підготовка до семестрового контролю.

5.2. Методичні рекомендації щодо виконання здобувачем самостійної роботи при вивченні дисципліни

Самостійна робота здобувачів вищої освіти – це навчальна діяльність у процесі аудиторних занять та у позааудиторний навчальний час, яку здійснює здобувач освіти за завданням та під методичним керівництвом і контролем науково – педагогічного працівника, але без його безпосередньої участі.

Самостійна робота є однією із форм, за якими здійснюється організація освітнього процесу у вищих закладах освіти.

Самостійна робота спрямована на досягнення здобувачами освіти запланованих освітньою програмою результатів навчання, а також на формування здатностей до самостійної роботи у навчальній, науковій та професійній діяльності. Крім того, самостійна робота розвиває творчі та дослідницькі можливості здобувачів освіти.

При самостійній роботі здобувачі освіти можуть користуватись конспектом лекцій, рекомендованим списком літератури, інформаційними ресурсами та звертатись за консультацією до навчально-педагогічного працівника.

Контроль і оцінювання самостійної роботи здобувачів освіти здійснюється у процесі аудиторних занять, у позааудиторний час, у процесі модульного контролю, в процесі семестрового контролю у формі іспиту.

5.3. Самостійна робота здобувачів у інформаційній мережі Інтернет

При самостійній роботі здобувачам освіти можуть бути корисні наступні ресурси:

Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua>
 Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
 Офіційний веб-портал Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/
 Офіційний веб-портал Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/>
 Офіційний веб-портал Центральної виборчої комісії. URL: <https://www.cvk.gov.ua/>
 Офіційний веб-портал Національної школи суддів України. URL: <http://nsj.gov.ua/>
 Офіційний веб-портал Національної бібліотеки імені Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
 Веб-портал Міжнародної фундації виборчих систем в Україні (IFES Ukraine). URL: <https://ifesukraine.org/>
 Веб-портал Європейської Комісії за демократію через право (Венеційської Комісії). URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/events/>
 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
 Автоматизована система управління навчальним процесом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://acs.nlu.edu.ua/>
 Веб-портал Тодиківських читань. URL: <http://www.tchytannya.org.ua>
 Веб-портал Європейського Суду з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

5.4. Завдання до самостійної роботи здобувача

Тема 1. Поняття, принципи та механізми зовнішньої політики держави

Аналіз зовнішньополітичної стратегії обраної держави (ЄС, США, Китай, Україна) з точки зору принципів та цілей.

Порівняльний кейс: офіційна доктрина зовнішньої політики та реальна політична практика держави.

Роль різних суб'єктів (глава держави, уряд, парламент, МЗС) у прийнятті зовнішньополітичних рішень.

Питання для дискусій:

Чи можуть принципи зовнішньої політики змінюватися під впливом криз?

Де межа між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями?

Хто фактично формує зовнішню політику сучасної держави?

Чи можлива «ціннісна» зовнішня політика в умовах глобальної конкуренції?

Тема 2. Інструменти, типологія та дипломатія у зовнішній політиці

Аналіз використання дипломатичних, економічних та санкційних інструментів у міжнародних відносинах.

Кейс публічної дипломатії: формування міжнародного іміджу України під час війни.

Типологізація зовнішньої політики конкретної держави (реалістична, ліберальна, ціннісна тощо).

Питання для дискусій:

Які інструменти зовнішньої політики є найбільш ефективними в умовах війни?

Чи може дипломатія бути ефективною без «сили»?

Де межа між дипломатією та політичним тиском?

Чи трансформується дипломатія в цифрову епоху?

Тема 3. Національні інтереси та «сила» у міжнародних відносинах

Визначення життєво важливих та другорядних національних інтересів України.

Аналіз компонентів «м'якої сили» України в міжнародному середовищі.

Порівняльний кейс: «сила» малої та великої держави.

Питання для дискусій:

Чи завжди національний інтерес має бути пріоритетом над міжнародним правом?

Чи може «м'яка сила» замінити «жорстку»?

Як війна змінює уявлення про силу держави?

Чи можлива «розумна сила» для України?

Тема 4. Міжнародні конфлікти та гібридна війна

Аналіз російсько-української війни як міжнародного та гібридного конфлікту.

Роль міжнародних організацій у врегулюванні конфліктів.

Порівняльний аналіз гібридних конфліктів XXI століття.

Питання для дискусій:

Чи ефективні міжнародні механізми врегулювання конфліктів?

Чи можлива «справедлива війна» у сучасному міжнародному праві?

Чи є гібридна війна новим типом конфлікту чи новою формою старого?

Як протидіяти гібридним загрозам на дипломатичному рівні?

Тема 5. Україна як суб'єкт міжнародних відносин

Аналіз міжнародного визнання України після 1991 року.

Кейс ядерного роззброєння України та Будапештського меморандуму.

Вплив внутрішньополітичних змін на зовнішню політику України.

Питання для дискусій:

Чи можна вважати Україну повноцінним суб'єктом міжнародної політики до 2014 року?

Які уроки для України з досвіду 1990–2000-х років?

Чи можлива зовнішня політика без чіткої стратегії?

Яку роль відіграє історична пам'ять у міжнародних відносинах України?

Тема 6. Інституційні та організаційні засади зовнішньої політики України

Аналіз компетенцій МЗС України та Президента у сфері зовнішньої політики.

Кейс участі України в ООН: ініціативи, резолюції, дипломатичні результати.

Роль міжнародних організацій у захисті національних інтересів України.

Питання для дискусій:

Чи достатньо ефективна інституційна модель зовнішньої політики України?

Чи можуть міжнародні організації гарантувати безпеку держави?

Чи потрібна Україні реформа дипломатичної служби?

Як поєднати суверенітет і членство в міжнародних організаціях?

Тема 7. Пріоритетні напрями зовнішньої політики України

Аналіз співпраці України з ЄС у контексті кандидатського статусу.

Кейс співпраці України з НАТО в умовах війни.

Порівняльний аналіз двосторонніх відносин України з ключовими партнерами.

Аналіз трансформації українсько-російських відносин.

Питання для дискусій:

Чи є євроатлантична інтеграція безальтернативною для України?

Які ризики та переваги стратегічних партнерств?

Чи можливі дипломатичні відносини з державою-агресором у майбутньому?

Якою має бути зовнішня політика України у післявоєнний період?

Тема 8. Майбутнє зовнішньої політики України в поствоєнний період

Ситуація 1. Україна після завершення війни переглядає Стратегію зовнішньої політики. Частина партнерів наполягає на швидкій нормалізації відносин з окремими державами, які займали нейтральну або проросійську позицію. Водночас суспільство очікує жорсткого курсу та пріоритету безпекових союзів.

Завдання:

- визначити ключові пріоритети зовнішньої політики України у поствоєнний період;
- оцінити ризики компромісів для національних інтересів;
- запропонувати модель балансу між принциповістю та прагматизмом.

Ситуація 2. Україна ініціює створення спеціального міжнародного механізму відповідальності за злочин агресії. Частина держав підтримує ідею, інші — побоюються прецеденту для власної зовнішньої політики.

Завдання:

- проаналізувати роль України як ініціатора змін у міжнародному праві;
- визначити аргументи «за» і «проти» створення спеціального трибуналу;
- оцінити вплив цього процесу на міжнародний авторитет України.

Питання для дискусій

1. Чи має Україна зберігати жорсткий ціннісний підхід у зовнішній політиці після війни, чи перейти до прагматичного реалізму?
2. Чи здатна Україна стати одним із суб'єктів формування нових норм міжнародного права?
3. Репарації як інструмент справедливості чи як політичний компроміс: що важливіше?
4. Чи можуть альтернативні гарантії безпеки замінити членство в НАТО?
5. Де проходить межа між міжнародною допомогою та зовнішнім впливом на внутрішню політику держави?
6. Які чинники визначатимуть міжнародну роль України через 10–15 років після війни?
7. Чи можливе стратегічне примирення без повного відновлення справедливості?

5.5 ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Зовнішня політика держави — це:

- А. Сукупність внутрішніх політичних рішень держави;
- Б. Діяльність держави у сфері міжнародних відносин з реалізації національних інтересів;
- В. Система міжнародного права та договорів;
- Г. Форма міжнародного управління.

2. Основні принципи зовнішньої політики держави закріплюються переважно у:

- А. Міжнародних звичаях;
- Б. Доктринальних працях політологів;
- В. Конституції та стратегічних документах;
- Г. Рішеннях міжнародних організацій.

3. До суб'єктів зовнішньої політики НЕ належить:

- А. Глава держави;
- Б. Міністерство закордонних справ;
- В. Політичні партії;
- Г. Міжнародні суди.

4. Головною метою зовнішньої політики є:

- А. Підтримка міжнародного правопорядку;
- Б. Реалізація національних інтересів держави;
- В. Участь у міжнародних організаціях;
- Г. Формування позитивного іміджу держави.

5. Функції зовнішньої політики спрямовані насамперед на:

- А. Управління внутрішніми соціальними процесами;
- Б. Забезпечення взаємодії держави із зовнішнім середовищем;
- В. Контроль над міжнародними організаціями;
- Г. Регулювання міжнародної торгівлі.

6. До інструментів зовнішньої політики належить:

- А. Виборча система;
- Б. Дипломатія;
- В. Податкова політика;
- Г. Судова система.

7. Чинники, що визначають становище держави на світовій арені, включають:

- А. Виключно економічний розвиток;
- Б. Лише військовий потенціал;
- В. Комплекс політичних, економічних і військових чинників;
- Г. Рівень внутрішньої стабільності.

8. Типологія зовнішньої політики означає:

- А. Поділ держав за формою правління;
- Б. Класифікацію підходів держав до міжнародних відносин;
- В. Розмежування внутрішньої і зовнішньої політики;
- Г. Ієрархію міжнародних акторів.

9. Дипломатія — це:

- А. Засіб примусу інших держав;
- Б. Форма реалізації зовнішньої політики мирними засобами;
- В. Система міжнародних договорів;
- Г. Різновид військової стратегії.

10. Публічна дипломатія спрямована насамперед на:

- А. Уряди іноземних держав;
- Б. Міжнародні суди;
- В. Іноземну громадськість;
- Г. Внутрішні політичні еліти.

11. Національний інтерес — це:

- А. Політичні амбіції правлячої еліти;
- Б. Сукупність об'єктивних потреб держави;
- В. Вимоги міжнародного права;
- Г. Інтереси міжнародних організацій.

12. До структури національного інтересу входить:

- А. Лише безпековий компонент;
- Б. Політичний, економічний та безпековий компоненти;
- В. Виключно економічні пріоритети;
- Г. Тільки культурні цінності.

13. «Сила» у міжнародних відносинах означає:

- А. Військову перевагу;
- Б. Здатність впливати на поведінку інших акторів;
- В. Кількість збройних сил;
- Г. Рівень економічного розвитку.

14. До чинників «м'якої сили» належить:

- А. Військовий бюджет;
- Б. Культурна привабливість;
- В. Чисельність армії;
- Г. Територіальний розмір держави.

15. «Розумна сила» — це:

- А. Перевага інтелектуальних ресурсів;
- Б. Комбінація жорсткої та м'якої сили;
- В. Військова стратегія;
- Г. Дипломатична тактика.

16. Міжнародний конфлікт — це:

- А. Будь-яка суперечка між державами;
- Б. Зіткнення інтересів суб'єктів міжнародних відносин;
- В. Військові дії між державами;
- Г. Порушення міжнародного договору.

17. До причин міжнародних конфліктів НЕ належить:

- А. Територіальні суперечки;
- Б. Економічна конкуренція;
- В. Культурна взаємодія;
- Г. Політичні протиріччя.

18. Гібридна війна характеризується:

- А. Лише військовими діями;
- Б. Поєднанням військових і невійськових засобів;
- В. Відсутністю міжнародного виміру;
- Г. Використанням тільки дипломатії.

19. Врегулювання міжнародних конфліктів включає:

- А. Лише застосування сили;
- Б. Дипломатичні та правові механізми;
- В. Внутрішні реформи;
- Г. Санкції як єдиний інструмент;

20. Етапи розвитку конфлікту включають:

- А. Початок і завершення;
- Б. Латентну, ескалаційну та фазу врегулювання;
- В. Лише збройну фазу;
- Г. Політичний компроміс.

21. Міжнародна правосуб'єктність України виникла:

- А. Після вступу до ООН;
- Б. Після проголошення незалежності у 1991 році;
- В. Після укладення міжнародних договорів;
- Г. Після прийняття Конституції.

22. Міжнародне визнання України означає:

- А. Членство в міжнародних організаціях;
- Б. Визнання її суверенітету іншими державами;
- В. Підписання міжнародних угод;
- Г. Встановлення дипломатичних відносин.

23. Національні інтереси України визначаються:

- А. Виключно зовнішніми загрозами;
- Б. Сукупністю внутрішніх і зовнішніх чинників;
- В. Рішеннями міжнародних організацій;
- Г. Геополітичним становищем.

24. Принципи зовнішньої політики України закріплені у:

- А. Міжнародному праві;
- Б. Конституції України;
- В. Договорах з ЄС;
- Г. Резолюціях ООН.

25. Зовнішньополітичний потенціал України включає:

- А. Лише економічні ресурси;
- Б. Сукупність матеріальних і нематеріальних чинників;
- В. Військову силу;
- Г. Географічне положення.

26. Нормативно-правове регулювання зовнішньої політики України здійснюється через:

- А. Міжнародні договори;
- Б. Національне законодавство і міжнародні зобов'язання;
- В. Рішення МЗС;
- Г. Постанови міжнародних організацій.

27. Центральним органом у сфері зовнішніх зносин є:

- А. Кабінет Міністрів;
- Б. Міністерство закордонних справ;
- В. Верховна Рада;
- Г. Рада національної безпеки і оборони.

28. Закордонні органи зовнішніх зносин — це:

- А. Консульства і посольства;
- Б. Міжнародні місії;
- В. Представництва ООН;
- Г. Міжнародні суди.

29. Участь України в ООН спрямована на:

- А. Отримання фінансової допомоги;
- Б. Захист суверенітету і територіальної цілісності;
- В. Вступ до ЄС;
- Г. Розвиток внутрішніх реформ.

30. Спеціалізовані міжнародні організації відрізняються тим, що:

- А. Мають регіональний характер;
- Б. Займаються конкретними сферами співпраці;
- В. Є військовими союзами;
- Г. Не мають правосуб'єктності.

31. Європейська інтеграція України є:

- А. Тактичним напрямом;
- Б. Стратегічним національним інтересом;
- В. Економічним проєктом;
- Г. Формою регіональної співпраці.

32. НАТО є:

- А. Політичним союзом;
- Б. Організацією колективної безпеки;
- В. Економічним об'єднанням;
- Г. Інтеграційним союзом.

33. Українсько-американські відносини мають характер:

- А. Формального партнерства;
- Б. Стратегічного партнерства;
- В. Союзницьких зобов'язань;
- Г. Тимчасової кооперації.

34. Двосторонні відносини України з сусідами ґрунтуються на:

- А. Геополітичному балансі;
- Б. Принципах добросусідства і міжнародного права;
- В. Історичній спільності;
- Г. Економічній залежності.

35. Сучасні українсько-російські відносини характеризуються:

- А. Дипломатичним діалогом;
- Б. Міждержавним конфліктом та збройною агресією РФ;
- В. Політичним протистоянням;
- Г. Санкційною війною.

5.6. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ ДОПОВІДЕЙ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Поняття та сутність зовнішньої політики держави: теоретичні підходи.
2. Основні принципи зовнішньої політики в системі міжнародних відносин.
3. Суб'єкти формування та реалізації зовнішньої політики держави.
4. Цілі зовнішньої політики та механізми їх досягнення.
5. Національні інтереси як базова категорія зовнішньої політики держави.
6. Структура та види національних інтересів у міжнародному вимірі.
7. Співвідношення національних інтересів і міжнародних зобов'язань держави.
8. «Сила» у міжнародних відносинах: поняття, форми та інструменти.
9. Жорстка, м'яка та розумна сила у сучасній зовнішній політиці.
10. Баланс сил та його роль у забезпеченні міжнародної стабільності.
11. Дипломатія як ключовий інструмент реалізації зовнішньої політики.
12. Міжнародні конфлікти: причини, типи та механізми врегулювання.
13. Гібридні конфлікти та війни у сучасних міжнародних відносинах.
14. Становлення України як суб'єкта міжнародних відносин після 1991 року.
15. Основні етапи розвитку зовнішньої політики незалежної України.
16. Міжнародна правосуб'єктність України: правові засади та значення.
17. Національні інтереси України та їх реалізація через зовнішню політику.
18. Принципи та пріоритети зовнішньої політики України.
19. Зовнішньополітичний потенціал України: політичні, економічні та безпекові чинники.
20. Інституційно-нормативні засади зовнішньої політики України.
21. Роль Президента, Верховної Ради та Кабінету Міністрів у зовнішній політиці України.
22. Міністерство закордонних справ та закордонні дипломатичні установи України.
23. Україна в системі Організації Об'єднаних Націй.
24. Участь України в спеціалізованих міжнародних організаціях (СОТ, МВФ, ЮНЕСКО).
25. Україна в регіональних міжнародних організаціях (ОБСЄ, Рада Європи, ГУАМ, ОЧЕС).
26. Європейський Союз як зовнішньополітичний пріоритет України.
27. Основні етапи та правові засади відносин Україна – ЄС.
28. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: політичний та правовий вимір.
29. Ініціатива ЄС «Східне партнерство» та участь у ній України.
30. Євроатлантичний вектор зовнішньої політики України.
31. НАТО як система колективної безпеки та місце України у співпраці з Альянсом.
32. Основні форми та перспективи співпраці України з НАТО.
33. Українсько-американські відносини у системі стратегічного партнерства.
34. Зовнішньополітичне значення відносин України з державами-сусідами.
35. Україна і Польща: стратегічне партнерство та регіональна безпека.
36. Україна та Угорщина, Словаччина, Румунія: виклики двосторонніх відносин.
37. Україна і Молдова: співпраця в умовах регіональної нестабільності.
38. Українсько-білоруські відносини в контексті регіональної безпеки.
39. Українсько-російські відносини: від партнерства до збройної агресії.
40. Окупація Криму та війна РФ проти України як фактор трансформації міжнародного порядку.
41. Міжнародно-правова відповідальність держави-агресора.
42. Репарації та компенсації за шкоду, завдану Україні війною.
43. Роль міжнародних судових інституцій у захисті інтересів України.

44. Гарантії безпеки України та пошук нової архітектури безпеки Європи.
45. Дипломатія війни та дипломатія миру: український досвід.
46. Дипломатія відновлення та міжнародна фінансова допомога Україні.
47. Посилення міжнародної суб'єктності України у поствоєнний період.
48. Україна як фактор глобальної та європейської безпеки.
49. Інформаційна та публічна дипломатія у зовнішній політиці України.
50. Виклики та ризики для національних інтересів України в сучасному світі.

6. ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Сутність поняття «зовнішня політика держави».
2. Ключові принципи здійснення зовнішньої політики держави.
3. Актори (суб'єкти), що формують і реалізують зовнішню політику.
4. Основні цілі зовнішньої політики держави.
5. Структурні компоненти зовнішньої політики держави.
6. Функціональне призначення зовнішньої політики.
7. Фактори, що визначають позицію держави на міжнародній арені.
8. Засоби та інструментарій реалізації зовнішньої політики.
9. Підходи до класифікації типів зовнішньої політики держав.
10. Дипломатія: сутність, функції та форми здійснення.
11. Національні інтереси держави у системі міжнародних відносин.
12. Теоретичний зміст поняття «національний інтерес».
13. Структурні елементи національного інтересу держави.
14. Класифікація національних інтересів держави.
15. Категорія «сила» у міжнародних відносинах.
16. Теоретичні підходи до визначення поняття сили у світовій політиці.
17. Фактори формування державної сили на міжнародній арені.
18. Баланс сил та його значення для стабільності міжнародної системи.
19. Концепції «жорсткої», «м'якої» та «розумної» сили.
20. Поняття та характерні риси міжнародних конфліктів.
21. Класифікація міжнародних конфліктів.
22. Причини виникнення міжнародних конфліктів.
23. Функціональна роль міжнародних конфліктів у світовій політиці.
24. Основні стадії розвитку міжнародних конфліктів.
25. Методи та механізми врегулювання міжнародних конфліктів.
26. Гібридна війна: поняття та характерні ознаки.
27. Місце України у системі міжнародних відносин.

28. Процес становлення України як повноцінного суб'єкта міжнародних відносин.
29. Етапи формування та еволюції зовнішньої політики України.
30. Правові засади міжнародної правосуб'єктності України після проголошення незалежності 1991 року.
31. Національні інтереси України та механізми їх реалізації через зовнішню політику.
32. Особливості та зміст національних інтересів України.
33. Принципи та стратегічні цілі зовнішньої політики України.
34. Зовнішньополітичний потенціал України як сукупність чинників сили.
35. Інституційні та нормативні основи формування зовнішньої політики України.
36. Правове регулювання зовнішньополітичної діяльності України.
37. Центральні органи, що забезпечують зовнішні відносини України.
38. Закордонні установи у системі зовнішніх зносин України.
39. Участь України у діяльності міжнародних організацій.
40. Роль України в Організації Об'єднаних Націй.
41. Участь України у спеціалізованих міжнародних організаціях (Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд, ЮНЕСКО).
42. Діяльність України в регіональних міжнародних організаціях (Організація з безпеки і співробітництва в Європі, ГУАМ, Організація чорноморського економічного співробітництва, Рада Європи).
43. Європейський та євроатлантичний напрями зовнішньої політики України.
44. Особливості співпраці України з Європейський Союз.
45. Основні етапи формування Європейський Союз.
46. Нормативно-правова база функціонування Європейський Союз.
47. Інституційна структура Європейський Союз.
48. Етапи розвитку відносин Україна – Європейський Союз.
49. Правові засади співробітництва Україна – Європейський Союз (УПС, Угода про асоціацію).
50. Ініціатива Східне партнерство та участь у ній України.

51. Співпраця України з НАТО.
52. НАТО як система колективної безпеки держав Заходу.
53. Правові засади взаємодії України та НАТО.
54. Основні формати співробітництва України з НАТО.
55. Двосторонні відносини України після відновлення незалежності у 1991 році.
56. Сучасний стан відносин між Україною та Сполучені Штати Америки.
57. Нормативно-правова база українсько-американських відносин.
58. Пріоритетні напрями співпраці України зі Сполучені Штати Америки.
59. Особливості партнерства України та Сполучені Штати Америки в умовах російсько-української війни.
60. Взаємини України з сусідніми державами.
61. Українсько-польські відносини.
62. Українсько-угорські відносини.
63. Українсько-словацькі відносини.
64. Українсько-румунські відносини.
65. Українсько-молдовські відносини.
66. Українсько-білоруські відносини.
67. Сучасний стан відносин України з Російська Федерація.
68. Договірно-правова база українсько-російських відносин.
69. Окупація Криму та російська агресія на сході України.
70. Стратегічні напрями зовнішньої політики України у повоєнний період.
71. Відновлення міжнародного правопорядку та місце України у цьому процесі.
72. Репарації, притягнення агресора до відповідальності та роль міжнародних судових інституцій.
73. Гарантії безпеки та формування нової архітектури безпеки Європи.
74. Дипломатія відбудови та залучення міжнародної допомоги.
75. Посилення суб'єктності України у глобальній політиці.
76. Загрози та ризики для національних інтересів України.

77. Цифрова дипломатія як інструмент сучасної зовнішньої політики.
78. Інформаційна політика та стратегічні комунікації у зовнішньополітичній діяльності України.
79. Кібербезпека як складова міжнародної реалізації національних інтересів України.
80. Санкційна політика як інструмент зовнішньої політики: міжнародний досвід та практика України.
81. Економічна дипломатія та просування економічних інтересів України за кордоном.
82. Енергетична безпека України в системі міжнародних відносин.
83. Значення міжнародного гуманітарного права для зовнішньої політики України в умовах війни.
84. Захист прав громадян України за кордоном як напрям державної зовнішньої політики.
85. Міграційна та біженська політика України у співпраці з міжнародними партнерами.
86. Публічна дипломатія України: інструменти, суб'єкти та ефективність.
87. Роль міжнародних судових інституцій у захисті національних інтересів України.
88. Взаємодія України з державами Глобального Півдня: можливості та виклики.
89. Участь України у формуванні нової системи міжнародної та регіональної безпеки.
90. Вплив внутрішньополітичних процесів на формування зовнішньої політики України.

7. РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ

Основні джерела

1. Міжнародні відносини та зовнішня політика України : підручник. Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 328 с.
2. Корсунський С. Зовнішня політика в епоху трансформацій. Підручник. *Vivat*. 2020. 256с.
3. Дорош Л.О., Івасечко О.Я. Зовнішня політика України. Навчальний посібник. Львів : *Видавництво Львівської політехніки*, 2021. 348 с.
4. Зовнішня політика України: опорний конспект лекцій (для студентів денної та заочної форм навчання освітнього ступеня бакалавра спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини) / Укладачі: Палінчак М. М., Бокоч В. М., Дір І. Ю., Савка В. Я., Стебляк Д. М., Лешаніч М. М. *Ужгород: Поліграфцентр «Ліра»*, 2022. 80 с.
5. Суб'єктність України в сучасному світі: оцінки, стратегії, прогнози. Аналітична доповідь. / за ред. О.М. Майбороди. Київ: *Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 2020. 88с.

Допоміжні джерела

6. Kivalov S. Ukrainian Maritime Policy: Stranded in a Transit. *Ukrainian Maritime Policy: Stranded in a Transit. Lex Portus*, 2021, 7(6), 7-36. URL: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.7.6.2021.1>
7. Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
8. Булик М.В. Міжнародні відносини та зовнішня політика Китаю в історичній ретроспективі : навч. посібник / М.В. Булик, Н.В. Гаврилова ; М-во освіти і науки України, Маріупол. держ. ун-т, Іст. ф-т. Київ : Ліра-К, 2021. 232 с.
9. Гайко О. С. Демографічні процеси в сучасному світі як чинник міжнародної безпеки. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології» 2021. № 38. с. 83-88. URL: <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2020-38-10>
10. Декларація про державний суверенітет України від 16 червн. 1990 р. Верховна Рада УРСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
11. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року від 21 серпня 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021#Text
12. Декларація про запобігання та усунення спорів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці, і про роль ООН в цій галузі 1988 р. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id207165>

13. Історія міжнародних відносин : підруч. І. В. Алексєєнко, А. Х. Маргулов, І. А. Єремєєва, М. В. Несправа. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 228 с.
14. Панфілов О. Ю., Петрова Л. О. Фактор воєнної сили в сучасних міжнародних відносинах. "Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2020, 4(47), с. 112–126. URL: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.47.218965>
15. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 лип. 2010 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
16. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Верховна Рада України. 1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
17. Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України № 3360-ХІІ від 2 липня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 37. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>
18. Про основні засади зовнішньої політики: Постанова Верховної Ради України № 3360-ХІІ від 2 липня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 37. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>
19. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації. Український історичний журнал. 2011. № 4. С. 55–76.
20. Конспект лекцій з дисципліни «Міжнародні організації» для здобувачів вищої освіти II курсу III семестру спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» денної форми навчання / Укл.: Латишева В. В., Чістякова І. М., Кудлай І. В. Одеса: ОНПУ, 2020. 116 с.
21. Загальний огляд відносин Україна-ЄС. Преставництво України при Європейському Союзі. 2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes>
22. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text
23. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року від 21.08.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021#Text
24. Відносини Україна-НАТО. Місія України при НАТО. 2020. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/vidnosini-ukrayina-nato>
25. Історія і сьогодення українсько-американських відносин. Посольство України в Сполучених Штатах Америки. 2025. URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-ssha/politichni-vidnosini-mizh-ukrayinoyu-ta-ssha>

26. Панасенко А.С., Ковальчук С.Е. Геоконфліктне положення України: сусідський рівень. Вісник ХНУ ім. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини». Вип. 10. 2019. URL: <file:///C:/Users/38096/Downloads/15552-Article%20Text-30941-1-10-20200504.pdf>

27. Головка В.В. Збройна агресія російської федерації проти України [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zbrojna_agresija_rosijskoji_federatsiji_protj_ukrajiny

28. Падалка С.С. Про визначення агресії, резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 3314 від 14 грудня 1974 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2021. - 773 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=pro_vyznachennja_agresiji

29. Суб'єктність України в сучасному світі: оцінки, стратегії, прогнози. Аналітична доповідь. / за ред. О. М. Майбороди. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 88 с.

Ресурси відкритого доступу

1. www.president.gov.ua – Президент України
2. www.rada.gov.ua – Верховна Рада України
3. www.ombudsman.kiev.ua – Уповноважений Верховної Ради з прав людини
4. www.kmu.gov.ua – Кабінет Міністрів України
5. www.minjust.gov.ua - Міністерство юстиції України
6. www.scourt.gov.ua – Верховний Суд
7. www.ccu.gov.ua - Конституційний Суд України
8. <http://www.scourt.gov.ua/> - Судова влада України
9. <http://www.echr.coe.int/> - European Court of Human Rights
10. www.niss.gov.ua – Національний інститут стратегічних досліджень
11. <http://www.nbuv.gov.ua/> - Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського
12. <https://dspace.onua.edu.ua/home> – репозитарій НУ “ОЮА”

Навчальне видання

**ЗАВГОРОДНЯ Юлія Володимирівна
КОРМИЧ Анатолій Іванович
СУШКО Анатолій Іванович**

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

для підготовки здобувачів вищої освіти
спеціальності С2 «Політологія» / 052 «Політологія»,
СЗ «Міжнародні відносини» / 29 «Міжнародні відносини»

Видано в авторській редакції
з готового оригінал-макета

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 6,05.
Тираж 300 прим. Зам. № 41 (5).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
65009, м. Одеса, вул. Академічна, 7
Тел.: (048) 777-48-79, 728-75-45
e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4284 від 23.03.2012 р.